JOURNALISM TOOLKIT

A guide for beginners

FREEDOM HOUSE ROMÂNIA

This toolkit has been developed under the Erasmus+ Programme and is co-funded by the European Union. It is part of the project “Young Voices Matter! Youth Journalism, Policy Engagement and Social Media Campaign for Stronger Democracies”, implemented in partnership with Station Europe (Romania), the Kosovar Center for Security Studies, and the Center for Democracy and Human Rights (CEDEM) from Montenegro. The initiative supports young people in Romania, Montenegro, and Kosovo in developing skills in journalism, social media, and policymaking. Through a series of boot camps organized in each country, participants are trained and become part of a network of engaged young people. After that, they move on to take active roles in their communities, by writing journalistic pieces, creating social media campaigns, and developing policy ideas that address issues affecting young people.

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the authors only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Commission. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

This toolkit was developed under the coordination of:

Cristina Guseth is the Director of Freedom House Romania, with over 25 years of experience managing projects focused on the rule of law, justice, good governance, European integration, non-discrimination, media, and combating disinformation. Since 2017, she has led the development of Romania's first local press network, PressHub, which brings together over 30 publications.

Authors:

Iulia Drăgălai coordinates educational projects for youth at Freedom House Romania and is a student at the Faculty of Political Science. She develops initiatives focused on democratic education and media literacy, contributing to the growth of an active and civically informed generation.

Teodora Mușat holds a Bachelor's degree in International Relations and European Studies and a Master's degree in International Public Affairs from the University of Bucharest. At Freedom House Romania, she develops and implements projects focused on media literacy, democratic and civic engagement, and combating gender-based violence.

Petru Mihai is an educational projects assistant for youth at Freedom House Romania and a student at the Faculty of Political Science, where he develops and implements programmes for young people focused on democratic education and critical thinking in relation to the media.

We thank to the following consultants for their contributions:

Brândușa Armanca is a journalist and university professor of journalism, she served as Director of the Romanian Cultural Institute in Budapest (2006–2012) and as President of EUNIC Hungary. She has worked for Radio Free Europe and publications such as Expres, Temesvári Új Szó, Orizont, and Ziua, as well as for TVR Timișoara. She writes the column "Media culpa" in 22 magazine and is a Senior Editor at Radio Free Europe.

Ștefana Ciortea-Neamțiu is a lecturer at the Faculty of Government and Communication Sciences of the West University of Timișoara, where she teaches courses such as Press Genres: The Reportage, Open Journalism and Other Trends in Contemporary Journalism, and Fake News and Credibility. She is the author of several books and specialized articles. She has extensive experience in the press as an editor at Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien / Banater Zeitung.

Ada Codău is a lecturer in the Bachelor's program in Journalism at Ovidius University of Constanța, where she also teaches in the Master's programme in Public Relations and Intercultural Development. Her research interests include journalistic practices in print and digital media, fake news, and gender studies. She has ten years of experience in the Constanța press and has published in Dilema veche, Revista 22, and on platforms coordinated by the Freedom House Romania Foundation.

Antonia Matei is a university lecturer at the Faculty of Journalism and Communication Studies (University of Bucharest), where she teaches courses such as Writing Techniques and Digital Audio Production. She has gained extensive journalistic experience as a reporter, editor, and radio presenter. Currently, she is involved in numerous international projects, such as Digital News Report and Worlds of Journalism Study.

Oana Olariu is a Lecturer at the Faculty of Letters, Journalism programme, at "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași. She graduated in Journalism in Iași in 2009. She has worked in in-depth journalism projects and in the non-governmental sector, focusing on community development and civic empowerment. Her research interests include progressive media trends and practices, mechanisms of manipulation in public discourse, and the sociocultural changes accompanying the evolution of the digital ecosystem.

Table of contents

Introduction

What is this toolkit?
Who is this toolkit for?
How to use this toolkit

Chapter 1.
What is Journalism?

The Mission of Journalism: Informing the Public and Serving the Public Interest
Mission Statements in International Journalism
The Role of Journalists in Democratic Societies
Core values of journalism
Main journalistic genres and their social role
What is a news story?
Responsibility in information sharing

Chapter 2.
Legal Framework for Journalism and Regulation Bodies

Universal Declaration of Human Rights (UDHR). Article 19
European Convention on Human Rights (ECHR)
Cross-ownership rules in the media
Copenhagen Criteria. Media freedom and journalist safety
European Media Freedom Act (EMFA)
Anti-SLAPP Directive
Media regulators and transparency bodies

Chapter 3.
Understanding Disinformation

Types of false information
Artificial Intelligence in Journalism
How to combat disinformation?
Media and information Literacy (MIL) in journalism
Freedom of expression seen as a vulnerability

Games and Practical Exercises

Bibliography

Introduction

What is this toolkit?

In today's information landscape, it is increasingly difficult to distinguish between what is true, what is misleading, and what truly matters. News reaches us instantly through our phones, social media feeds, and conversations with others.

At the same time, the role of journalists, which is to inform the public and hold those in power accountable, is increasingly challenged. In many contexts, exercising the right to free expression comes with risks, and journalists face pressure or threats simply for doing their work. As trust in information weakens, young people become more susceptible to radicalisation and damaging narratives.

This toolkit was created to respond to these pressing challenges and to give young people a useful introduction to journalism. It explains how information is produced and verified, and offers tools to support critical thinking. By combining fundamental concepts with hands-on exercises, it seeks to encourage both active participation in the public life and an informed and responsible media consumption.

At its core, the toolkit aims to empower young people to become more active, informed, and confident participants in democratic life, and to give them the tools to turn their ideas into action.

Who is this toolkit for?

This toolkit is intended for young people who wish to use journalism, media, and communication as tools for positive change and active engagement with the world around them. Young people who wish to learn how information is produced and disseminated as well as how media, public communication, and storytelling can foster awareness, amplify community voices, and address issues that are important to them will find it extremely helpful.

It can be useful for:

- students and young learners
- members of youth organizations and youth councils
- young activists and community leaders
- beginner journalists, content creators, and storytellers
- youth workers, educators, and facilitators
- anyone interested in media literacy, civic participation, and democratic engagement

Anyone who engages with this toolkit, both with the ideas it explores and the practical exercises it includes, will strengthen their critical thinking, communication, fact-checking, and storytelling skills, while also discovering how media and journalism can be used to raise awareness, encourage dialogue, and support positive change within their communities.

How to use this toolkit

This toolkit brings together journalism, media literacy, freedom of expression, and disinformation in a way that encourages both learning and active participation. Rather than focusing only on theory, it invites readers to explore how information shapes opinions, communities, and democratic life through practical activities, discussions, and reflection.

Each chapter includes:

- explanations of key concepts and journalistic principles
- practical examples and real-life case studies
- interactive exercises, simulations, and debates
- reflection questions and discussion activities

CHAPTER 1
What Is Journalism?

The Mission of Journalism: Informing the Public and Serving the Public Interest

The mission of journalism is to inform the public by selecting and presenting information that is important and relevant. Journalists choose what becomes news based on elements such as novelty, relevance, proximity, conflict, emotion, and impact[1].

At the same time, journalism serves the public interest by focusing on events that have consequences and affect many people. News is especially important when it has a strong impact on society.

In this way, journalism helps people stay informed about what matters in their lives and in society.

Also, journalism has the mission to give a voice to those who are not heard and to act as a watchdog over the relationship between those in power and citizens. It helps ensure that people's rights and freedoms, including the right to good governance, are respected.

Mission Statements in International Journalism

A clear mission is essential for any media organization, as it defines its purpose, values, and responsibility toward the public. It guides journalistic work and reflects the commitment to informing society and serving the public interest.

Mission New York Times[2] :
"We seek the truth and help people understand the world. This mission is rooted in our belief that great journalism has the power to make each reader's life richer and more fulfilling, and all of society stronger and more just."

Mission BBC[3]:
"Our mission is to act in the public interest, serving all audiences through the provision of impartial, high-quality and distinctive output and services which inform, educate and entertain."

---

1 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 7.
2 The New York Times Company, Mission and Values, accessed 28 April 2026, https://www.nytco.com/mission-and-values/
3 BBC, Mission, accessed 28 April 2026, https://www.bbc.com/aboutthebbc/governance/mission

Mission Le Monde[4]:
Le Monde aims to deliver accurate, verified and independent news, helping readers understand major issues in France and around the world.

The Role of Journalists in Democratic Societies

Journalists play a key role in democratic societies by providing information based on real facts and events that are important to the public. Their main responsibility is to ensure that news reflects the truth and is based on verified information, using evidence and credible sources[5].

Journalism is often considered the "fourth power" in the state because it monitors and investigates those in power and informs the public about their actions. Through this role, journalists help ensure transparency and accountability in society.

Core Values of Journalism

The core values of journalism represent the basic principles that guide how information is produced and shared with the public. These values are essential for maintaining trust and ensuring that journalism fulfills its role in society.

One of the most important values is **truth and accuracy.** Journalists must present information that is correct, verified, and clearly expressed, so that the audience can understand it without confusion. This requires careful use of sources and precise language, avoiding vague or misleading statements.

Another key value is **independence,** which means that journalists should work free from external pressures, such as political or economic influence. Their responsibility is to report facts objectively, not to promote specific interests.

Fairness and impartiality are closely connected to independence. Journalists should present different perspectives in a balanced way and avoid bias, allowing the public to form their own opinions based on the information provided.

An equally important value is **accountability.** Journalists are responsible for the content they publish, which means they must verify information before presenting it and correct any errors if they occur.

Finally, journalism requires a **clear separation between facts and opinions**. News reporting should focus on objective facts, while opinions or interpretations must be clearly identified.

4 Le Monde, Le Monde: A Generalist and Independent Media, published March 28, 2022, accessed April 28, 2026, https://www.lemonde.fr/en/about-us/article/2022/03/28/le-monde-a-generalist-and-independent-media_5979192_115.html

5 Brîndușa Armanca et al., Rezistența la dezinformare și racolare online, București: Fundația Freedom House România, 2021

This distinction helps prevent confusion and ensures that the public is not misled.

Main Journalistic Genres and Their Social Role

Journalism includes several main genres, each with a distinct role in informing and interpreting reality. The most important non-investigative genres are news, reportage, interview, and analysis.

The news is the most basic journalistic form and consists of reporting a real event or fact of public interest in an objective and concise way. It focuses on accuracy and relevance, presenting verified information about events that affect a significant number of people .

The reportage goes beyond simple information by offering a more detailed and narrative account of events, people, or social realities. It allows journalists to explore contexts, emotions, and lived experiences, helping audiences better understand complex situations.

The interview gives voice directly to individuals involved in or affected by events. Through questions and answers, it provides perspectives, opinions, and personal experiences that enrich public understanding.

The analysis interprets events and explains their causes, implications, and possible consequences. Unlike news, it involves a deeper level of explanation and contextualization, helping the audience make sense of complex issues.

Beyond their informational role, these journalistic genres also fulfill an important social function. They contribute to giving voice to the voiceless, offering visibility to social groups that are often ignored or marginalized. As a result, journalism provides a platform for diversity and supports a broader social understanding and acceptance.

In particular, non-investigative genres, especially reportage, are anchored in the social need to understand the surrounding world, including communities with which citizens do not have direct contact. Invisible social groups are often excluded from public policies and subject to discrimination, but journalistic storytelling can challenge stereotypes and encourage a more empathetic perspective.

By presenting diverse experiences and realities, journalism also promotes a sense of shared belonging, creating a common framework or "shared world" in which citizens can recognize themselves and participate.

Finally, these genres reflect an essential value of journalism: humanity. Through storytelling, empathy, and representation, journalism connects people, fosters understanding, and contributes to a more inclusive society.

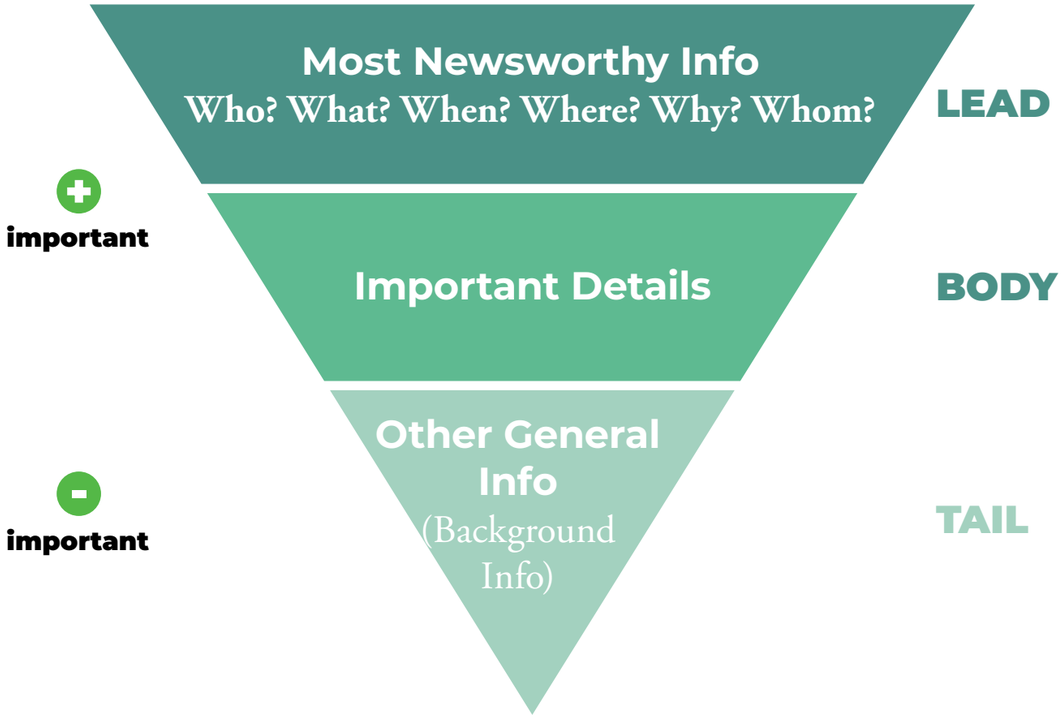
What is a News Story?

A news story is a journalistic report about a person, object, fact, or event that has actually happened and is of interest to a large number of people.

In order to be considered news, the information must be real and based on facts or events, not opinions or assumptions. It must present something that has happened or is going to happen. At the same time, not every event becomes news.

According to Carl Warren, a news story should include at least 3 of these important elements: novelty, proximity, relevance, conflict, emotion, or impact. These elements make the story interesting and important for the public.[6]

Another important aspect is how the news is presented. Journalists usually follow the inverted pyramid structure, where the most important information is presented at the beginning, followed by additional details, and finally by less important background information.[7] This way of organizing information helps the audience quickly understand the main facts, even if they do not read the entire article.

6 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 7.
7 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 9

The 5W of News and the Verification Rule "Who saw it? Who heard it?"

In journalism, every news story should answer five basic questions: Who? What? When? Where? Why?. These questions help organize the information and make sure the audience understands clearly what happened.

By using the 5W, journalists include all the important details of an event and avoid leaving out essential information.

The verification rule is a basic principle in journalism that helps ensure information is true.

It means that every piece of information must come from a clear and reliable source. A journalist should always ask: Who saw this? Who heard this? If no one can answer these questions, the information cannot be trusted.

This rule requires evidence that can include eyewitnesses, official statements, documents, recordings, or other sources that openly confirm what happened. Journalists must be able to prove that the information is real, not just based on rumors or opinions.

A news story should only include facts that were either directly observed or confirmed by someone who is willing to be identified and take responsibility for what they say.

This rule is essential today, especially online, where false information spreads quickly. By always asking "Who saw it? Who heard it?", journalists can avoid misinformation and make sure they report the truth.

Responsibility in Information Sharing

Journalists have a professional responsibility for the information they publish. This means they are accountable for what they write and can be held responsible if the information is incorrect or misleading. Their work follows clear rules and standards that aim to protect the public and ensure reliable information.

In contrast, individuals who share information on social media usually do not have the same responsibility. They can post or distribute content freely, without following professional rules or being accountable for its accuracy.

CHAPTER 2:
Legal Framework for Journalism and Regulation Bodies

Universal Declaration of Human Rights (UDHR). Article 19

> *"Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers."*

Why was it adopted?

The adoption of this right happened in the aftermath of the Second World War, following a period marked by repression, censorship of the Nazi regime, and severe human rights abuses. During that time, people were punished, imprisoned, or even killed for voicing opposing views, while independent media was either outlawed or censored. Propaganda was also used to incite violence and hatred. These events brought to light the necessity of safeguarding information access while simultaneously acknowledging the risks associated with damaging speech.[8]

When Article 19 was being drafted, these experiences raised a challenging question:

> *How far should freedom of expression go?*
>
> *Should speech be restricted when it endangers public safety or causes harm to others, or should all opinions be protected?*

States were also concerned that permitting limitations may make government censorship possible.

These conflicts led to the final text of Article 19 being maintained universal and broad, allowing nations to agree on the idea of freedom of expression and for national legal interpretations.

What does this right protect?

The freedom to express one's thoughts as well as the unalienable right to hold them are both guaranteed by Article 19. In some situations, such as when speech encourages violence, bigotry, or jeopardizes public order, expression may be restricted.

8 United Nations, Universal Declaration of Human Rights, 1948. Retrieved from: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights#:~:text=Article%2019,media%20and%20regardless%20of%20frontiers.

Article 19 highlights the crucial role that journalists and the media play in educating the public and ensures the freedom to seek, receive, and impart knowledge across borders and through any medium.

European Convention on Human Rights (ECHR). Article 10

Freedom of expression

1. Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This Article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.

Article 10 protects the freedom to communicate and receive information without interference from governmental authorities, as well as the right to voice opinions. This protection applies to different forms of communication, such as:

- Speech
- Press
- Artistic expression
- Online content

The historical foundation of this article is closely related to the previously mentioned Article 19 of the UDHR. When the Council of Europe adopted the European Convention on Human Rights in 1950, the principles of Article 19 strongly influenced the creation of Article 10, which aimed at preserving free speech and open discussions as fundamental pillars of democratic societies[9].

Article 10 recognized the role of the press as a public watchdog, keeping the public informed and holding those in power accountable.

This does not guarantee unrestricted freedom of expression. Restrictions may be used to safeguard rights, notably the right to privacy protected by Article 8 - " Right to respect for private and family life" of the ECHR, as well as interests like public safety and national security. This frequently necessitates striking a balance between other fundamental rights and freedom of expression.

9 "Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms," opened for signature November 4, 1950, European Treaty Series no. 5. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights

Study case - Observer and The Guardian v United Kingdom [1991]

In this case, the two newspapers were banned from publishing passages from former intelligence officer Peter Wrights' book "Spycatcher", for reasons of national security, by a court order issued by the Government. While the first restriction was justified by ECHR, after the book was published internationally, the ban was no longer considered unnecessary and violated Article 10[10].

Freedom of Information Act (FOIA)

People have the right to request information from governments owing to freedom of information laws. These rules enable citizens, including journalists, to formally request access to papers, reports, or data rather than authorities holding them behind closed doors. The Freedom of Information Act, which established a mechanism for anybody to request records from government agencies, is among the most well-known examples.

Why was FOIA introduced?

Many governments maintained a high degree of secrecy for a considerable amount of time. The public was frequently kept in the dark about official papers and decision-making procedures, making it challenging for residents and journalists to comprehend how public funds were spent or how policies were developed. Journalists, campaigners, and civil society organizations started advocating for increased accountability and openness as democratic values grew throughout the 20th century.

Since governments function on behalf of citizens, they contended that information kept by public bodies ought to be available to the general public. The US passed the Freedom of Information Act in 1966 as a result of these requests[11].

Why does it matter for journalism?

A structured procedure for requesting government records was established by the statute. Later on, it became a significant model, encouraging several other nations to enact legislation that allows journalists to look into issues of public concern.

FOIA is one of the most crucial instruments for investigative journalism, because it gives journalists access to public authorities' official documents, reports, contracts, emails, and data.

10 Equality and Human Rights Commission, "Article 10: Freedom of Expression. Retrieved from: https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression

11 Electronic Frontier Foundation, "History of FOIA". Retrieved from: https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia

Reporters can lawfully request information to confirm facts and look into concerns like corruption, abuse of public finances, environmental risks, or government decision-making, rather than depending solely on anonymous sources or leaks.

In practice

During the Iraq War, journalists obtained records regarding the ill treatment of detainees during the war, by using FOIA[12]. Photos and documents from the Abu Ghraib jail torture incident were made public thanks to requests made by groups like the American Civil Liberties Union. Serious human rights abuses were shown by the records, which also spurred international discussion about government control and military behavior.

Cross-ownership rules in media

The number of distinct media outlets that one business may hold in one location is restricted by cross-ownership regulations. The Federal Communications Commission (FCC) established these regulations in the US to stop a single business from controlling too many information sources in one city, such as a newspaper and a television station.

Concerns about the growing concentration of media ownership emerged during the 20th century. One firm could control local news and influence public opinion if it owned many significant outlets in the same market. The FCC implemented the newspaper–broadcast cross-ownership rule in 1975 to prevent businesses from owning a newspaper and a broadcast station in the same community in order to maintain diversity in the media landscape[13].

The purpose of cross-ownership regulation is to ensure a diversity of voices in the media. Different:

- Viewpoints
- Investigations
- Editorial perspectives

… are more likely to reach the public when different organizations operate different platforms. This minimizes the possibility that a single, influential media owner will dominate the information.

12 Human Rights Watch, "Iraq: Wikileaks Documents Describe Torture of Detainees," October 23, 2010. Retrieved from: https://www.hrw.org/news/2010/10/23/iraq-wikileaks-documents-describe-torture-detainees

13 Elsevier, "Cross-Ownership," ScienceDirect Topics. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cross-ownership

Copenhagen Criteria – Media Freedom and Journalist Safety

The Copenhagen Criteria is a set of requirements that candidate countries acceding to the European Union must fulfill, in order to become members. They address human rights, democracy, the rule of law, and minority protection. In order to guarantee that candidates have a varied and impartial media landscape, these include media pluralism, freedom of expression, and journalist safety[14].

The standards were created in 1993 during the Copenhagen summit of the European Council to help post-Cold War nations make the transition to stable democracies. It was believed that democratic governance, accountability, and transparency depended on the protection of independent media and journalists.

By adhering to these norms, residents will have access to a variety of information sources and journalists will be able to work without being at risk. Legislation, organizations, and practices that support press freedom and shield journalists from intimidation, violence, or threats must be demonstrated by countries wanting to be part of the EU.

European Media Freedom Act (EMFA)

Because media freedom is essential for democratic societies, and due to increasing concerns in recent years about threats to press independence, the European Union introduced the European Media Freedom Act (EMFA). The regulation entered into force on 7 May 2024, with most of its provisions becoming applicable from August 2025[15].

EMFA establishes a set of rules aimed at protecting journalism and strengthening media independence across the European Union. Among its most important provisions are:

- protecting editorial independence, ensuring that journalists can work without political or economic pressure
- protecting journalistic sources, including safeguards against the use of spyware
- ensuring the independent functioning of public service media
- increasing transparency of media ownership
- protecting media organizations from the unjustified removal of content by large online platforms

One of the most important contributions of EMFA is the stronger protection of editorial decisions against illegitimate interference. In the case of public media, the regulation also ensures that journalists benefit from adequate, stable, and predictable funding, in line with their public service mission.

14 Council of the European Union, EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline, May 12, 2014. Retrieved from: https://www.consilium.europa.eu/media/z4ikxdga/eu-guidelines-human-rights-freedom-expression.pdf

15 European Commission, "European Media Freedom Act". Retrieved from: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_en

Anti-SLAPP (Strategic Lawsuit Against Public Participation). The European Union's Directive 2024/1069

The EU Anti-SLAPP Directive protects journalists, activists, NGOs and other "public watchdogs" from abusive lawsuits intended to silence them. These cases are usually filed by powerful and influential actors to intimidate others who want to disclose corruption, breaches of human rights, or other matters of public concern. By May 7, 2026, all EU nations, aside from Denmark, must enact the regulations[16].

Where did this need come from?

SLAPP lawsuits have been more common in Europe in recent years, which has sparked worries about how they may affect journalists and others who speak out on matters of public concern. The dangers posed by people who expose corruption and injustice were further brought to light by the 2017 murder of Maltese investigative journalist Daphne Caruana Galizia[17]. In response, the order seeks to guarantee that activists and journalists can fulfil their duties to investigate and take part in public discussions without worrying about being silenced or their life being at risk.

How does it work?

If journalists, activists, or NGOs are targeted with a SLAPP lawsuit in an EU country, courts can dismiss the case at an early stage if it is clearly abusive. Those who abuse the legal system to stifle criticism may face sanctions, and those who are attacked may also be able to cover their legal expenses. Courts in EU Member States can choose not to recognize or accept the ruling if the lawsuit is filed in a non-EU nation, protecting journalists who cover topics of public importance.

Journalists and activists now have more protection to look into, report, and hold those in positions of authority accountable owing to this law. For instance, Greenpeace International proved that the Directive is effective in practice by using it to defend against a lawsuit from a US corporation.

16 European Parliamentary Research Service, European Media Freedom Act (Briefing, 2022). Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733668

17 Daphne Caruana Galizia Foundation, "New SLAPPs Report Shows Urgent Need for Effective Anti-SLAPP Legislation," December 10, 2024. Retrieved from: https://www.daphne.foundation/en/2024/12/10/slapp-report

Media regulators and transparency bodies

In democratic societies, specific institutions are created to regulate the media industry and guarantee openness, equity, and adherence to regulations. While some organizations audit audience numbers or circulation counts, others control broadcasting content. It is their responsibility to ensure that media function in a transparent environment where marketers can rely on reliable data and audiences can trust the information they get.

These organizations support public trust and media diversity. They give accurate information about the number of people who read, watch, or listen to particular media outlets and ensure that broadcasters adhere to fundamental regulations, such as avoiding offensive content. This makes it easier for the general public and advertisers to comprehend the true reach of media companies.

At European level, under the Audiovisual Media Services Directive (AVMSD)[18], each Member State of the European Union has its own independent regulator for audiovisual media, which is in charge of maintaining regional broadcast regulations and safeguarding media plurality.

A full list of these regulators can be consulted here

This collaboration ensures that fundamental safeguards, such as fair competition laws or safeguarding for children's access to material, are not only national but also a part of a cohesive European approach to media regulation.

18 European Commission, "Audiovisual and Media Services". Retrieved from: "https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/audiovisual-and-media-services"

CHAPTER 3:
UNDERSTANDING DISINFORMATION

There are various types of false information that could differ from honest mistakes to intentional lies. This chapter aims to explore key definitions of different types of disinformation, using examples relatable for young people, empowering them to recognize and address these issues in real-time. This approach ensures that youth not only grasp the theory but can also apply it practically to combat false information in their digital lives.

Types of false information

Fake news:

Fake news refers to news items that are intentionally and verifiably false and seek to mislead readers[19].

The phenomenon of fake news has increased exponentially in recent years with the advent of the internet and social media platforms. Fake news spreads so fast because it takes advantage of our psychology and the way social media apps are built. Not all "fake news" is the same. To fight it, we need to know the difference between an honest mistake and a purposeful lie.

Disinformation:

Disinformation is a technique that involves the intentional spread of content (text, photo, video) that is either completely false or mixes true information with false information about a person, object, fact, or event, with the explicit intention of causing harm or disregarding the potential harm it may cause[20].

Example: *Right before a student council election, someone creates a fake screenshot of a candidate saying something horrible. They spread it on WhatsApp specifically to ruin the candidate's reputation and make them lose.*

Misinformation:

Misinformation refers to the unintentional distribution of false content (texts, videos, photos), or even a mix of true and false information about a person, event, or fact, but without the intention to cause harm[21].

19 Media Defence, Module 7: 'False News', Misinformation and propaganda. Modules on Litigating Freedom of Expression and Digital Rights in South and Southeast Asia", June 2022, p. 2.
20 Asociația New Data Academy & Freedom House Romania, Media Literacy Booster: Rezistență la Dezinformare și Radicalism Online, București, December 2024, p. 15.
21 Asociația New Data Academy & Freedom House Romania, Ibid., p. 15.

Example: A teenager sees a post saying their favorite band is playing a secret show in their city tonight. They get excited and share it on their Instagram story, not realizing the flyer is actually from three years ago.

Malinformation:

Malinformation is a technique that involves the intentional spread of true information about a person, fact, or event, while ignoring the fact that it may cause harm. This type of information often includes personal or private details that should have remained confidential[22].

Example: Two gamers get into a fight online. One gets mad and "doxxes" the other by posting their real name, home address, and phone number on a public forum so strangers will harass them.

Artificial Intelligence in journalism

Artificial Intelligence (AI) refers to computer systems that can perform tasks usually done by humans, such as reasoning, decision-making, and problem-solving. AI plays a major role in today's disinformation landscape. It not only makes it easier to create realistic fake content, but also helps spread it quickly to large, targeted audiences.

Advances in digital technologies have transformed how information is produced and shared. AI is central to this shift: it can be used both to amplify disinformation and to detect and fight it. AI tools can generate or manipulate text, images, audio, and video. When used to create highly realistic fake content, this is known as a deepfake[23].

Deepfake:

Deepfakes (a mix of "deep learning" and "fake") are created using AI systems called Generative Adversarial Networks (GANs). GANs work by learning from large amounts of existing data and then generating new, similar content. For example, after analyzing thousands of images of a public figure, an AI system can create a new image that looks real but is completely fake. This technology can be used to create or manipulate images, videos, audio, and text, but the term deepfake is most commonly used for audio and video content.[24]

AI is changing how news is created, verified, and shared. It can help journalists work faster and deal with the huge amount of information online, but it also comes with risks. AI is already used in finding stories.
Example: AI Tools can scan social media and detect breaking news before it appears in traditional media. A system might flag a viral TikTok about a protest or identify unusual

activity on X (Twitter), giving journalists a head start.

22 Ibid., p. 16.
23 Ibid., p. 28.
24 Ibid.

It is also useful for fact-checking and verification. AI can help check if a quote is real, trace the origin of an image, or detect manipulated videos. This is especially important today, when deepfakes or misleading content can spread quickly. For instance, an AI-generated video of a politician saying something shocking could go viral before anyone verifies it.

AI can also write simple news. Some media outlets use it to automatically generate sports results or financial updates. This saves time, so journalists can focus on more complex stories, like investigations. However, AI is not neutral or perfect. One major risk is over-reliance. Just because a tool suggests something is true doesn't mean it is. Journalists still need to verify and think critically.

Another problem is bias and visibility. AI often prioritizes popular content (what gets more clicks, likes, or shares) similar to social media algorithms. This can amplify sensational or emotional content instead of accurate information.

AI also struggles with context.

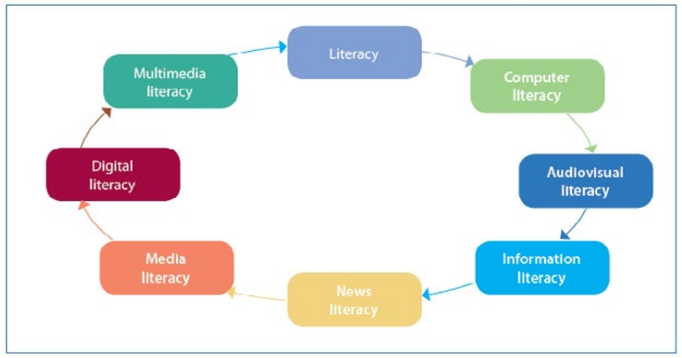
Example: An old photo reused in a new context (like a protest from 2015 presented as happening today) might not be flagged as misleading by automated systems. In conclusion, the same tools used by journalists can be used by bad actors to create more convincing disinformation[25].

How to combat disinformation?

In this context, strategies to combat dis-, mis- and mal-information need to be more social and educational in their character. This includes Media and Information Literacy (MIL) strategies and campaigns which focus on human rights, media, digital, intercultural and privacy literacy as a holistic method of mitigating their impact. These strategies may be complemented by social media verification, fact-checking and the prioritization of reliable content and the publication of counter-narratives[26].

The concept of media and information literacy is based on universal human rights and is considered a fundamental condition for individuals, communities and whole nations to enjoy the right to freedom of expression and the right to access information. Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights states that "everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes the freedom to freely adhere to their convictions and the freedom to seek, receive and impart information and ideas by any means and regardless of state borders."

25 Andreas L. Opdahl, Trustworthy journalism through AI, in "Data and Knowledge Engineering", Vol. 146, July 2023. Accessed on 06.04.2026 at https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169023X23000423
26 Nozima Muratova, Media and Information Literacy in Journalism: A Handbook for Journalists and Journalism Educators, in "UNESCO Publication Series", Baktira Press, Tashkent, 2019, p. 16.

Adopted from UNESCO Media and Information Literacy Curriculum for Teachers

The challenge to prepare people for life in knowledge societies has been a concern of the international community, particularly international organisations. Today, in the context of information-rich society and the infinity of information exchange, a pressing issue is the matters of objectivity of journalists and the extent to which journalists have acquired civic education competencies or are involved in promoting MIL among their audiences.

It is necessary for journalists and editors to constantly improve their skills in working on verification of information, using proven and new effective fact-checking methods, as well as tools for identifying misinformation and disinformation. At the same time, it is important for journalists and media organisations to work together.

Critical thinking:

Critical thinking is a crucial aspect that every citizen needs to be able to do in order to take part in a democratic and pluralistic society. The current society, with its generalized access to information through Internet and with a constant bombardment of data, opinions and watchwords, demands new competences. Among them, we would choose one that relates to the capacity of critical thinking and to understand every kind of text to which it has had access and that are related to subjects.

There are six levels in the critical thinking process:

1) Identifying the topic
2) Information thinking (searching for evidence, facts, or knowledge)
3) Analysing
4) Logical reasoning (I deduce that...)
5) Conclusion
6) Social transformation

Fact checking:

Fake news and fake media generate a strong confusion among users and foment a culture of disinformation that manipulates personal decisions and attacks democracy, interfering in people's right to look for and receive information, increasing hostility and hate against vulnerable groups in society. As citizens we have to be aware that fake news affects democratic integrity and that they have to be approached in their political, social and cultural dimension. This is the reason why it is important to detect disinformation and fake content.

This is what you should keep in mind when detecting fake news:

- Signature (Don't rely on news that are not signed, associated with an author. Fake news is usually anonymous).
- Origin (It is important to verify the sources that the news has, analyze the "about" section of the page that disseminates the news, contrast the links and citations mentioned and perform an inverse search of images, to find out that no use has been made of photos out of context).
- Contrast (If no other media reports the news, it is possibly false).
- Errors (News containing spelling or writing errors may be false too).
- Format (Be aware of unusual formats and large and capitalized titles, designed to appeal to emotion and arouse attention).
- Date (Actual news comes right after the event while false news is written days later, undated or timeless).
- URL (Check the web address and contrast it with other media).
- Audiovisual resources (Fake news may contain images or videos manipulated or taken out of context)[27].

27 eMedia, MEdia literacy and Digital citizenship for All, p. 18.

Media and Information Literacy (MIL) in journalism

Media and Information Literacy (MIL) is an essential component for journalism. It is enabling the discerning of information, media, technology and news consumers. Through MIL, journalism builds trust in media and enables citizens to be active participants of democracy. Trust in the media is the most fragile or hard to sustain for the media today. A reader/viewer/listener, being guided by information flows, very easily today can change loyalty in relation to various media. However, for the editors, this changeable mood is equivalent to the loss of attention, and hence the loss of trust.

FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF JOURNALISM	FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF MIL
Journalism's first obligation is to tell the truth.	It enables people to effectively participate in the truth-seeking process.
Its first loyalty is to citizens.	It must focus on empowering citizens.
Its essence is a discipline of verification.	MIL is a discipline of individual verification.
Its practitioners must maintain an independence from those they cover	MIL should not be about telling people what to think or how to think but to think for themselves.
It must serve as an independent monitor of power.	While media are the 4th Estate, MIL enables the 5th Estate (citizens).
It must provide a forum for public criticism and compromise.	MIL enables people to participate in public discourse and dialogue.
It must strive to make the significant interesting and relevant.	MIL stimulates curiosity and technology exploration in people to understand the relevance of information and media in their lives.
It must keep the news comprehensive and proportional.	MIL enables people to consider the purity of information and media.
Its practitioners must be allowed to exercise their personal conscience.	MIL stimulates reasoning and conscience, with which we are all endowed.

Fig. 2: Differences between journalism and MIL
Source: Gizzle, A. (2018), Unpublished Work from UNESCO publication series (2019), Media and Information Literacy in Journalism

Journalism responds to the challenges of the modern information environment in a timely manner, and a huge number of methods and tools for checking information in various types of information are appearing. In the process of verifying information, it is important to separate the facts and the source. Check in two ways. Network communication allows you to find traces of a person: the source of information, contact his family, relatives and friends, interview his colleagues and acquaintances.

Freedom of expression seen as a vulnerability

Today, information no longer passes through the traditional filters that once defined journalism (editors, fact-checkers, and verification standards). On social media and online platforms, content spreads based on popularity, not accuracy. The more a post is liked, shared, or clicked, the more visible it becomes. In this environment, attention replaces truth as the main currency.

This shift has major consequences. Content that triggers strong emotions like anger, fear, outrage, or excitement, is far more likely to spread than calm, factual reporting. As a result, critical thinking is often bypassed. Users react quickly rather than reflect, and emotional responses replace rational evaluation. This creates fertile ground for disinformation, which is often designed precisely to provoke and manipulate emotions.

At the same time, traditional moral and social filters are weaker online. Anonymity, distance, and the speed of communication reduce accountability. People may share harmful or false information without considering the consequences, while others intentionally exploit this environment to spread manipulation.

Another growing challenge is the confusion between truth and falsehood. Terms like "alternative facts" or "alternative truth" blur the line between opinion and reality. They suggest that facts are subjective or interchangeable, when in reality, facts are based on evidence and can be verified. This relativization of truth undermines trust in reliable information and creates uncertainty about what is real.

Finally, freedom of expression, a fundamental democratic value, can also become a vulnerability in the digital space. The right to express opinions freely is essential, but it can be misused to justify the spread of false or harmful content. Disinformation actors often hide behind this principle, framing manipulation as "just another opinion." This makes it harder to regulate harmful content without raising concerns about censorship.

For journalists and media consumers alike, understanding this environment is crucial. It requires not only technical skills for verification, but also awareness of how emotions, algorithms, and narratives shape what we see and what we believe.

GAMES AND PRACTICAL EXERCISES FOR JOURNALISM TRAINEES

1. Newsroom simulation (decision-making and media bias)

Objective: To help participants understand how editorial values, political bias, and media style influence news selection, framing, and presentation.

Format: Group work (participants are split in teams of at least 4–5 participants).

Duration: 30 - 40 minutes

Description:
Participants are divided into teams and each team represents a different newsroom. Every team receives a profile of a media outlet, including its editorial values, target audience, political orientation, and level of credibility (e.g., tabloid, mainstream, independent investigative outlet, partisan media, etc.).

Each team is then given a set of short news items (mini-stories). Based on their assigned newsroom identity, they must:

- Select which stories to include on their front page
- Decide the hierarchy and placement of stories
- Write headlines and leads that reflect their outlet's style and values
- Shape the tone (e.g., sensationalist, neutral, critical, emotional)

For example, a tabloid-style outlet might choose highly emotional, clickbait headlines (e.g., "Shock and Horror!"), while a credible outlet would prioritize accuracy and balanced framing.

Each team creates a mock front page (digital or on paper) that clearly reflects their assigned editorial identity.

Debrief:
At the end, each team presents their front page and explains:

- Why they selected certain stories
- How their editorial values influenced their decisions
- What techniques they used to frame the news

Learning Outcome:
Participants understand how media bias, editorial choices and storytelling techniques shape public perception and trust in journalism.

2. Influencer or Journalist? – Reel Analysis Exercise

Objective: To help participants critically assess content on social media and understand the blurred line between influencers and journalists, as well as the role of ethics in journalism.

Format: Interactive movement-based activity (whole group)

Duration: 20 - 30 minutes

Description:
Participants watch a series of short video clips (e.g., Instagram Reels). After each clip, they must decide whether the person in the video is:

- A journalist » move to the right side of the room
- An influencer » move to the left side of the room
- Both / unclear » stay in the middle

After each round, participants are asked to explain their choices. The facilitator guides the discussion by prompting them to reflect on:

- The name and branding of the page/account
- The way information is presented
- Tone and language (objective vs. emotional/personal)
- Use of sources or evidence
- Whether the content informs, persuades, or entertains

Debrief:
The facilitator highlights that:

- The boundary between influencers and journalists is increasingly blurred
- Social media formats (like reels) are now widely used in journalism
- Anyone can act as a "journalist" if they follow ethical principles (accuracy, fairness, no propaganda)
- At the same time, not all content that looks informative is trustworthy

Learning Outcome:
Participants develop media literacy skills and a better understanding of how journalistic practices can exist (or fail) in social media environments.

3. Inside the Feed – Audience & Algorithm Simulation

Objective: To help participants understand how personal profiles, interests, and online behavior shape information consumption and algorithm-driven content.

Format: Group work (teams of 4–5 participants)

Duration: 25 - 35 minutes

Description:
Participants are divided into teams, and each team receives a fictional social media profile. This profile includes details such as name, age, occupation, social status, interests, relationship status, and other relevant characteristics.

Each team has around 10 minutes to analyze their assigned profile and build a "digital behavior map" of that person. They are asked to consider and discuss:

- Which social media platforms this person is most likely using
- Where they get their information (trusted media, influencers, friends, niche pages, etc.)
- What their social media feed probably looks like
- How algorithms might shape their content exposure
- Whether this person is likely to be in an information bubble or echo chamber

Participants are encouraged to be creative. They can:

- Describe or sketch the person's feed
- Suggest the types of memes or posts they would see
- Create a quick profile picture or visual identity
- Imagine the tone and style of content they engage with

Output:
Each team presents their profile analysis and explains the reasoning behind their assumptions.

Debrief:
The facilitator highlights:

- How algorithms reinforce existing beliefs and interests
- The risks of informational bubbles and echo chambers
- How different audiences consume news differently
- Why understanding your audience is essential in journalism

Learning Outcome:
Participants gain insight into audience segmentation, algorithmic influence, and the importance of tailoring journalistic content to different audiences.

4. Engaging with Controversial Voices

Objective: To help participants practice interviewing skills in challenging situations and learn how to engage respectfully and professionally with individuals holding controversial or opposing views.

Format: Role-play exercise (whole group)

Duration: 30 - 40 minutes

Description:
One of the facilitators takes on the role of a character with controversial or polarizing views (e.g., misogyny, anti-abortion, anti-migration, Euroscepticism, racism, or other extreme perspectives). The facilitator briefly introduces themselves in character, presenting their beliefs and opinions.

Participants take turns interviewing the character. Each participant is allowed to ask a maximum of two questions.

The goal is to simulate a real-life scenario in which journalists must interact with "difficult" interviewees while maintaining professionalism and ethical standards.

Focus points for participants:

- Asking clear, relevant, and respectful questions
- Avoiding confrontation or personal attacks
- Staying neutral and composed
- Encouraging dialogue rather than trying to "win" the argument
- Managing emotional reactions during the interview

Debrief:
After the exercise, the facilitator leads a discussion on:

- How participants felt during the interaction
- What strategies worked or didn't work

- How to handle discomfort or disagreement in interviews
- The role of journalists in facilitating dialogue, not imposing opinions

Learning Outcome:
Participants understand that:

- People have fundamentally different perspectives on reality
- A journalist's role is to create space for dialogue and understanding
- The goal of an interview is not to convince the interviewee, but to inform the audience

5. Journalism Values Spectrum

Objective: To encourage critical thinking and open discussion about journalistic values, ethics, and the role of media in society.

Format: Movement-based debate (whole group)

Duration: 25 - 35 minutes

Description:
Participants are asked to stand along an imaginary line (or a marked line in the room) that represents a spectrum of opinion:

- One end = Strongly agree
- The opposite end = Strongly disagree

The facilitator reads out a series of statements related to journalism. After each statement, participants position themselves along the line depending on how strongly they agree or disagree. They can stand anywhere along the spectrum to reflect nuance in their opinion. Once participants have positioned themselves, the facilitator invites a few of them from different points on the spectrum to explain their choices.

Participants are allowed to change their position during the discussion if their perspective shifts.

Debrief:
The facilitator highlights:

- The diversity of perspectives within journalism
- The complexity of ethical decision-making
- The importance of listening and engaging with different viewpoints
- That there are often no simple "right" or "wrong" answers in journalism

Learning Outcome:
Participants develop critical thinking skills, reflect on their own values, and gain a deeper understanding of the ethical dilemmas journalists face.

Suggested Statements for Discussion

Core journalism values:

- "Journalism should always be completely objective."
- "Journalists should never show personal opinions in their work."
- "Neutrality is more important than taking a moral stance."

Independence & influence:

- "Journalism should only be independent and never funded by the state."
- "It is acceptable for media outlets to have political affiliations."
- "Activism and journalism should never mix."

Social media & modern journalism:

- "Influencers can be as credible as journalists."
- "TikTok and Instagram are valid platforms for serious journalism."
- "Clickbait is acceptable if it brings attention to important topics."

Ethics & responsibility:

- "Journalists should give a platform to all voices, even extreme ones."
- "There are situations where journalists should not publish the truth."
- "Emotional storytelling is as important as factual accuracy."

Audience & impact:

- "Journalists should adapt their content to what audiences want to see."
- "It is more important to be fast than to be accurate."
- "Journalism should aim to change people's opinions, not just inform them."

6. Ethical Dilemmas

Objective: To help participants explore complex ethical dilemmas in journalism and practice decision-making in situations with no clear right or wrong answer.

Format: Group discussion (teams of 4–5 participants)

Duration: 30–40 minutes

Description:
Participants are divided into small teams. Each team receives a hypothetical scenario involving a challenging situation related to journalism, media, or information integrity.

Teams are asked to:

- Discuss the situation and take a clear position
- Weigh the pros and cons of different choices
- Decide what they would do as journalists or media actors
- Propose a possible solution or course of action

After the discussion, each team presents:

- Their decision
- The reasoning behind it
- Any ethical dilemmas or trade-offs they identified

Debrief:
The facilitator highlights:

- The complexity of real-world media decisions
- The presence of trade-offs in journalism (accuracy vs. speed, access vs. ethics, reach vs. credibility)
- The importance of accountability and critical thinking

Learning Outcome:
Participants better understand ethical decision-making in journalism and develop the ability to navigate ambiguity and conflicting values.

Suggested Hypothetical Scenarios

AI vs. No Information
In a small town, the only local newsroom has been replaced by an AI system that generates news. The information is fast and accessible but sometimes inaccurate or misleading.

Would it be better for citizens to have occasional misinformation or no local news at all? What would you do to improve the situation?

AI vs. No Information

In a small town, the only local newsroom has been replaced by an AI system that generates news. The information is fast and accessible but sometimes inaccurate or misleading.

Would it be better for citizens to have occasional misinformation or no local news at all? What would you do to improve the situation?

Speed vs. Accuracy

You are the first journalist to receive information about a major breaking news event, but the details are not fully verified. Other outlets are already publishing.

Do you publish quickly and risk being wrong, or wait and risk losing the story?

Platforming Extremes

A public figure with controversial and potentially harmful views agrees to give you an exclusive interview.

Do you give them a platform in the name of informing the public, or refuse to amplify their message?

Emotional Storytelling vs. Privacy

You are covering a tragic event involving a victim's family. Sharing personal details and images would make the story more impactful, but may invade their privacy.

How do you balance emotional storytelling with respect for those involved?

Suggested Hypothetical Scenarios

Sponsored Content

Your newsroom is struggling financially. A company offers funding in exchange for publishing content that presents them in a positive light, without clearly labeling it as advertising.

Do you accept the deal to keep the newsroom alive?

Algorithm Pressure

Your editor asks you to write stories that will perform well on social media, even if that means simplifying or sensationalizing complex topics.

Do you adapt your content to the algorithm or stick to more in-depth, less “clickable” journalism?

Leaked Information

You receive leaked documents that reveal corruption, but you are not sure how they were obtained and whether publishing them could put someone at risk.

Do you publish or hold back?

Audience Bias

Your audience strongly prefers content that confirms their existing beliefs. Publishing balanced or critical perspectives leads to backlash and loss of followers.

Do you adapt to your audience or challenge them?

Bibliography

BBC. Mission. Accessed April 28, 2026. https://www.bbc.com/aboutthebbc/governance/mission

Belenguer, Laura. The Journalism Mini-Guide. Valencia: Interact Office, 2023.
"Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms." Opened for signature November 4, 1950. European Treaty Series no. 5. https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights

Council of the European Union. EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline. May 12, 2014. https://www.consilium.europa.eu/media/z4ikxdga/eu-guidelines-human-rights-freedom-expression.pdf

Daphne Caruana Galizia Foundation. "New SLAPPs Report Shows Urgent Need for Effective Anti-SLAPP Legislation." December 10, 2024. https://www.daphne.foundation/en/2024/12/10/slapp-report

Eldridge II, Scott A. Journalism in a Fractured World. New York: Peter Lang, 2025.
Electronic Frontier Foundation. "History of FOIA." Accessed April 29, 2026. https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia

European Commission. "European Media Freedom Act." Accessed April 29, 2026. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_en

European Commission. "Audiovisual and Media Services." Accessed April 29, 2026. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/audiovisual-and-media-services

European Parliamentary Research Service. European Media Freedom Act. Briefing, 2022.
https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733668

Equality and Human Rights Commission. "Article 10: Freedom of Expression." Accessed April 29, 2026. https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression

Elsevier. "Cross-Ownership." ScienceDirect Topics. Accessed April 29, 2026. https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cross-ownership

Human Rights Watch. "Iraq: Wikileaks Documents Describe Torture o Detainees." October 23, 2010. https://www.hrw.org/news/2010/10/23/iraq-wikileaks-documents-describe-torture-detainees

Le Monde. Le Monde: A Generalist and Independent Media. Published March 28, 2022.
https://www.lemonde.fr/en/about-us/article/2022/03/28/le-monde-a-generalist-and-independent-media_5979192_115.html

McIntyre, Lee. On Disinformation: How to Fight for Truth and Protect Democracy.
Cambridge, MA: MIT Press, 2023.

The New York Times Company. Mission and Values. Accessed April 28, 2026. https://www.nytco.com/mission-and-values/

United Nations. Universal Declaration of Human Rights. 1948. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

INTRODUCERE IN JOURNALISM

Ghid pentru începători

FREEDOM HOUSE ROMÂNIA

Acest toolkit a fost elaborat în cadrul Programului Erasmus+ și este cofinanțat de Uniunea Europeană. El face parte din proiectul „Young Voices Matter! Youth Journalism, Policy Engagement and Social Media Campaign for Stronger Democracies”, implementat în parteneriat cu Station Europe (România), Kosovar Center for Security Studies și Center for Democracy and Human Rights (CEDEM) din Muntenegru.

Inițiativa sprijină tinerii din România, Muntenegru și Kosovo în dezvoltarea competențelor în domeniul jurnalismului, comunicării pe rețelele sociale și elaborării de politici publice. Prin intermediul unei serii de bootcamp-uri organizate în fiecare dintre cele trei țări, participanții sunt instruiți și devin parte a unei rețele de tineri implicați civic. Ulterior, aceștia sunt încurajați să își asume un rol activ în comunitățile lor, redactând materiale jurnalistice, dezvoltând campanii de comunicare pe rețelele sociale și propunând politici publice care răspund provocărilor cu care se confruntă tinerii.

Co-funded by
the European Union

Finanțat de Uniunea Europeană. Opiniile și punctele de vedere exprimate aparțin exclusiv autorilor și nu reflectă în mod necesar poziția Uniunii Europene sau a Comisiei Europene. Nici Uniunea Europeană și nici autoritatea finanțatoare nu pot fi considerate responsabile pentru conținutul acestora.

Acest toolkit a fost elaborat sub coordonarea:

Cristina Guseth este directorul Freedom House România și are peste 25 de ani de experiență în managementul proiectelor dedicate statului de drept, justiției, bunei guvernări, integrării europene, nediscriminării, mass-mediei și combaterii dezinformării. Din anul 2017 coordonează dezvoltarea PressHub, prima rețea națională de presă locală din România, care reunește peste 30 de publicații.

Autori

Iulia Drăgălai coordonează proiectele educaționale pentru tineri în cadrul Freedom House România și este studentă la Facultatea de Științe Politice. Dezvoltă inițiative dedicate educației pentru democrație și alfabetizării media, contribuind la formarea unei generații active și implicate civic.

Teodora Mușat este licențiată în Relații Internaționale și Studii Europene și are un master în Afaceri Publice Internaționale la Universitatea din București. În cadrul Freedom House România dezvoltă și implementează proiecte dedicate alfabetizării media, participării democratice și civice, precum și prevenirii și combaterii violenței bazate pe gen.

Petru Mihai este asistent în proiecte educaționale pentru tineri la Freedom House România și student la Facultatea de Științe Politice. Contribuie la dezvoltarea și implementarea programelor destinate tinerilor, axate pe educația democratică și dezvoltarea gândirii critice în raport cu mass-media.

Mulțumim următorilor consultanți pentru contribuțiile lor valoroase:

Brândușa Armanca este jurnalistă și profesor universitar de jurnalism. A fost director al Institutului Cultural Român din Budapesta (2006–2012) și președinte al EUNIC Ungaria. A colaborat cu Radio Europa Liberă și cu publicații precum Expres, Temesvári Új Szó, Orizont și Ziua, precum și cu TVR Timișoara. Semnează rubrica „Media culpa” în revista 22 și este editor senior la Radio Europa Liberă.

Ștefana Ciortea-Neamțiu este lector la Facultatea de Științe ale Guvernării și Comunicării din cadrul Universității de Vest din Timișoara, unde predă cursuri precum Genurile presei: reportajul, Jurnalismul deschis și alte tendințe ale jurnalismului contemporan și Fake news și credibilitate. Este autoarea mai multor volume și articole de specialitate și are o vastă experiență în presă, ca editor la Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien / Banater Zeitung.

Ada Codău este lector în cadrul programului de licență în Jurnalism al Universității „Ovidius” din Constanța, unde predă și în programul de master Relații Publice și Dezvoltare Interculturală. Interesele sale de cercetare vizează practicile jurnalistice din presa scrisă și digitală, fenomenul fake news și studiile de gen. Are zece ani de experiență în presa din Constanța și a publicat în Dilema veche, Revista 22 și pe platforme coordonate de Freedom House România.

Antonia Matei este lector universitar la Facultatea de Jurnalism și Științele Comunicării din cadrul Universității din București, unde predă cursuri precum Tehnici de redactare și Producție audio digitală. A acumulat o vastă experiență jurnalistică în calitate de reporter, editor și realizator de emisiuni radio. În prezent este implicată în numeroase proiecte internaționale, printre care Digital News Report și Worlds of Journalism Study.

Oana Olariu este lector în cadrul programului de Jurnalism al Facultății de Litere de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. A absolvit specializarea Jurnalism în anul 2009. A lucrat în proiecte de jurnalism de profunzime și în sectorul neguvernamental, concentrându-se asupra dezvoltării comunitare și consolidării participării civice. Domeniile sale de interes includ tendințele și practicile emergente din mass-media, mecanismele de manipulare în discursul public și transformările socioculturale generate de evoluția ecosistemului digital.

Cuprins

Introducere

Ce este acest ghid?
Cui se adresează acest ghid?
Cum se utilizează acest ghid?

Capitolul 1.
Ce este jurnalismul?

Misiunea jurnaliștilor: informarea publicului și servirea interesului public
Declarații de misiune în jurnalismul internațional
Rolul jurnaliștilor în societățile democratice
Valorile fundamentale care ghidează jurnalismul
Principalele genuri jurnalistice și rolul lor social
Ce este o știre?
Responsabilitate în distribuirea informațiilor

Capitolul 2.
Cadrul juridic care încadrează activitatea jurnalistică și organismele de reglementare

Declarația Universală a Drepturilor Omului. Articolul 19
Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO)
Reguli privind proprietatea intelectuală în mass-media
Criteriile de la Copenhaga. Libertatea presei și siguranța jurnaliștilor
Regulamentul european privind libertatea mass-mediei (European Media Freedom Act – EMFA)
Directiva anti-SLAPP
Autorități de reglementare și organisme pentru transparența mass-mediei

Capitolul 3.
Înțelegerea dezinformării

Tipuri de informații false
Inteligența Artificială în jurnalism
Cum combatem dezinformarea?
Educația media și informațională (Media and Information Literacy – MIL) în jurnalism
Când libertatea de exprimare devine o responsabilitate

Jocuri și exerciții practice pentru viitorii jurnaliști

Bibliografie

Introducere

Despre acest ghid

În peisajul informațional actual, devine tot mai dificil să distingem între ceea ce este adevărat, ceea ce este înșelător și ceea ce contează cu adevărat. Informațiile ajung la noi instantaneu, prin intermediul telefoanelor mobile, al rețelelor sociale și al conversațiilor cu cei din jur.

În același timp, rolul jurnaliștilor – acela de a informa publicul și de a trage la răspundere pe cei aflați la putere – este tot mai des pus la încercare. În multe contexte, exercitarea dreptului la libertatea de exprimare implică riscuri, iar jurnaliștii se confruntă cu presiuni sau amenințări doar pentru că își fac meseria. Pe măsură ce încrederea în informații verificate se clatină, tinerii devin mai vulnerabili la radicalizare și la discursuri dăunătoare.

Acest ghid a fost conceput pentru a răspunde provocărilor actuale și pentru a le oferi tinerilor o introducere practică în jurnalism. El explică modul în care informațiile sunt produse și verificate și pune la dispoziție instrumente care sprijină dezvoltarea gândirii critice. Prin îmbinarea noțiunilor fundamentale cu exerciții practice, ghidul încurajează implicarea activă în viața publică și dezvoltarea competențelor necesare pentru a evalua și utiliza informația în mod critic și responsabil.

În esență, acest ghid își propune să îi sprijine pe tineri să devină participanți activi, informați și încrezători la viața democratică, oferindu-le cunoștințele și resursele necesare pentru a-și transforma ideile în acțiuni concrete.

Cui se adresează acest ghid?

Acest ghid le este destinat tinerilor care doresc să înțeleagă cum sunt produse și distribuite informațiile și cum mass-media, comunicarea publică și storytellingul pot contribui la creșterea gradului de conștientizare asupra unor probleme cheie, la aducerea în prim-plan a vocilor comunității și la evidențierea cauzelor importante pentru aceasta.

Ghidul se adresează în special:

- elevilor, studenților și altor tineri aflați în proces de învățare;
- membrilor organizațiilor și consiliilor de tineret;
- tinerilor activiști și lideri comunitari;
- jurnaliștilor aflați la început de drum, creatorilor de conținut și celor pasionați de storytelling;
- lucrătorilor de tineret, profesorilor, formatorilor și facilitatorilor;

- tuturor celor interesați de educație media, participare civică și implicare democratică.

Prin explorarea conceptelor prezentate și participarea la exercițiile practice incluse în acest ghid, cititorii își vor dezvolta gândirea critică, abilitățile de comunicare, competențele de verificare a informațiilor (fact-checking) și storytelling.

Cum să folosești acest ghid

Acest ghid reunește concepte de jurnalism, educație media, libertate de exprimare și combaterea dezinformării într-o manieră care încurajează atât învățarea, cât și implicarea activă. Mai mult decât o prezentare teoretică, ghidul îi încurajează pe cititori să exploreze modul în care informația influențează opiniile oamenilor, comunitățile și viața democratică prin activități practice, discuții și exerciții de reflecție.

Fiecare capitol cuprinde:

- explicații ale conceptelor-cheie și ale principiilor fundamentale ale jurnalismului;
- exemple practice și studii de caz inspirate din situații reale;
- exerciții interactive, simulări și dezbateri;
- întrebări de reflecție și activități de discuție.

Capitolul 1
Ce este jurnalismul?

Misiunea jurnaliștilor: informarea publicului și promovarea interesului public

Misiunea jurnaliștilor este de a informa publicul prin selectarea și prezentarea informațiilor relevante și de interes. Jurnaliștii decid ce subiecte devin știri pe baza unor criterii precum noutatea, relevanța, proximitatea, potențialul de a constitui o poveste, emoția și impactul.[1]

În același timp, jurnalismul contribuie la dezvăluirea de infomații de interes public, informând publicul larg despre chestiuni cu impact social. Cu cât un eveniment influențează viața mai multor oameni, cu atât este mai important ca acesta să fie prezentat și explicat în spațiul public. În acest fel, jurnalismul îi ajută pe oameni să rămână informați cu privire la aspectele care le influențează viața și societatea în ansamblu.

Nu mai puțin important, jurnalismul are misiunea de a fi vocea celor fără de voce şi, totodată, de a veghea asupra relației dintre guvernanți şi cei care i-au ales, cu scopul de a se asigura că drepturile şi libertățile acestora din urmă, inclusiv dreptul la buna guvernare, nu sunt încălcate.

Declarații de misiune în jurnalismul internațional

O declarație de misiune clară este esențială pentru orice organizație media, deoarece definește scopul, valorile și responsabilitatea acesteia față de public. Ea ghidează activitatea jurnalistică și reflectă angajamentul organizației respective de a informa societatea în ansamblul său și de a acționa în interesul public.

Misiunea The New York Times:[2]

“Căutăm adevărul și îi ajutăm pe oameni să înțeleagă lumea în care trăiesc. Misiunea noastră se bazează pe convingerea că jurnalismul de calitate are puterea de a îmbogăți viața fiecărui cititor și de a contribui la construirea unei societăți mai puternice și mai echitabile.”

Misiunea BBC:[3]

“Misiunea noastră este să acționăm în interesul public, oferind tuturor categoriilor de public conținut și servicii imparțiale, de înaltă calitate și relevante, care informează, educă și oferă divertisment.”

1 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 7.
2 The New York Times Company, Mission and Values, accesat la 28 aprilie 2026, https://www.nytco.com/mission-and-values/
3 BBC, Mission, accessed 28 April 2026, https://www.bbc.com/aboutthebbc/governance/mission

Misiunea Le Monde:[4]
"Le Monde își propune să ofere informații corecte, verificate și independente, ajutând cititorii să înțeleagă principalele subiecte și provocări din Franța și din întreaga lume."

Rolul jurnaliștilor în societățile democratice

Jurnaliștii joacă un rol esențial în societățile democratice, oferind informații bazate pe fapte și evenimente de interes public. Principala lor responsabilitate este să se asigure că informațiile pe care le transmit reflectă realitatea și se bazează pe date verificate, susținute de dovezi și surse credibile.[5]

Jurnalismul este adesea considerat „a patra putere în stat", deoarece monitorizează și investighează activitatea celor aflați în poziții de putere și informează publicul cu privire la acțiunile acestora. Astfel, jurnaliștii contribuie la transparența actului de guvernare și la tragerea la răspundere a celor aflați în poziții de responsabilitate.

Valorile fundamentale care ghidează jurnalismul

La baza activității jurnalistice stau o serie de valori esențiale care ghidează modul în care informațiile sunt produse și prezentate publicului. Respectarea acestor valori contribuie la menținerea încrederii publicului și permite jurnalismului să își îndeplinească rolul în societate.

Veridicitatea și acuratețea se numără printre valorile fundamentale ale practicii jurnalistice. Jurnaliștii au responsabilitatea de a oferi informații corecte, verificate și prezentate clar, astfel încât publicul să le poată înțelege cu ușurință. Pentru aceasta, este esențială verificarea riguroasă a surselor, folosirea unui limbaj precis și evitarea formulărilor vagi sau înșelătoare.

O altă valoare fundamentală este independența, care presupune ca jurnaliștii să își desfășoare activitatea fără influențe sau presiuni externe, fie ele de natură politică sau economică. Rolul lor este de a relata faptele în mod obiectiv, nu de a promova interesele unor cercuri particulare.
.
Echitatea și imparțialitatea sunt strâns legate de independența jurnalistică. Jurnaliștii trebuie să prezinte diferite perspective într-un mod echilibrat și să evite orice formă de părtinire, oferind publicului posibilitatea de a-și forma propriile opinii pe baza informațiilor prezentate.

O altă valoare esențială este asumarea responsabilității. Jurnaliștii sunt responsabili pentru conținutul pe care îl publică, ceea ce înseamnă că au obligația de a verifica informațiile înainte de a le face publice și de a corecta eventualele erori.

4 Le Monde, Le Monde: A Generalist and Independent Media, published March 28, 2022, accesat la 38 aprilie 2026, https://www.lemonde.fr/en/about-us/article/2022/03/28/le-monde-a-generalist-and-independent-media_5979192_115.html

5 Brîndușa Armanca et al., Rezistența la dezinformare și racolare online, București: Fundația Freedom House România, 2021

Nu în ultimul rând, jurnalismul presupune o delimitare clară între fapte și opinii. Știrile trebuie să se bazeze pe fapte obiective, iar opiniile sau interpretările trebuie prezentate ca atare. Această distincție contribuie la evitarea confuziilor și îi ajută pe cititori să nu fie induși în eroare.

Principalele genuri jurnalistice și funcțiile lor sociale

Jurnalismul cuprinde mai multe genuri, fiecare având un rol distinct în informarea publicului și în înțelegerea realității. Printre cele mai importante genuri non-investigative se numără știrea, reportajul, interviul și analiza.

Știrea este cea mai simplă și mai răspândită formă jurnalistică. Ea constă în relatarea obiectivă și concisă a unui fapt sau a unui eveniment de interes public. Accentul este pus pe acuratețe, relevanță și prezentarea unor informații verificate despre evenimente care au impact asupra unui număr semnificativ de oameni.

Reportajul depășește simpla relatare a faptelor, oferind o perspectivă mai amplă și mai narativă asupra unor evenimente, persoane sau realități sociale. Acesta le permite jurnaliștilor să exploreze contextul, emoțiile și experiențele de viață ale celor implicați, ajutând publicul să înțeleagă mai bine situații complexe.

Interviul oferă posibilitatea persoanelor implicate în sau afectate de anumite evenimente să își spună direct povestea și să își exprime punctul de vedere. Prin întrebări și răspunsuri, acesta aduce în prim-plan perspective, opinii și experiențe personale care contribuie la o mai bună înțelegere a subiectelor de interes public.

Analiza interpretează evenimentele și explică cauzele, implicațiile și posibilele lor consecințe. Spre deosebire de știre, aceasta oferă un nivel mai profund de explicație și contextualizare, ajutând publicul să înțeleagă mai bine subiectele complexe.

Dincolo de rolul lor de informare, aceste genuri jurnalistice au și un rol important în societate. Ele fac auzite vocile celor care sunt adesea ignorați și oferă vizibilitate grupurilor sociale marginalizate sau insuficient reprezentate. Astfel, jurnalismul promovează diversitatea, încurajează dialogul și contribuie la o mai bună înțelegere și acceptare a diferențelor dintre oameni.

Genurile non-investigative, precum reportajul, răspund nevoii oamenilor de a înțelege mai bine lumea în care trăiesc, inclusiv comunitățile cu care nu intră în contact în mod direct. Multe grupuri sociale rămân invizibile în spațiul public, sunt adesea excluse din politicile publice și se confruntă cu discriminarea. Prin poveștile pe care le spune, jurnalismul poate combate stereotipurile și poate încuraja o perspectivă mai empatică asupra acestor realități. Prin prezentarea unor experiențe și perspective diverse, jurnalismul contribuie și la dezvoltarea sentimentului de apartenență la aceeași comunitate și creează un spațiu comun în care

cetățenii se pot regăsi, se pot înțelege mai bine unii pe alții și pot participa activ la viața publică.

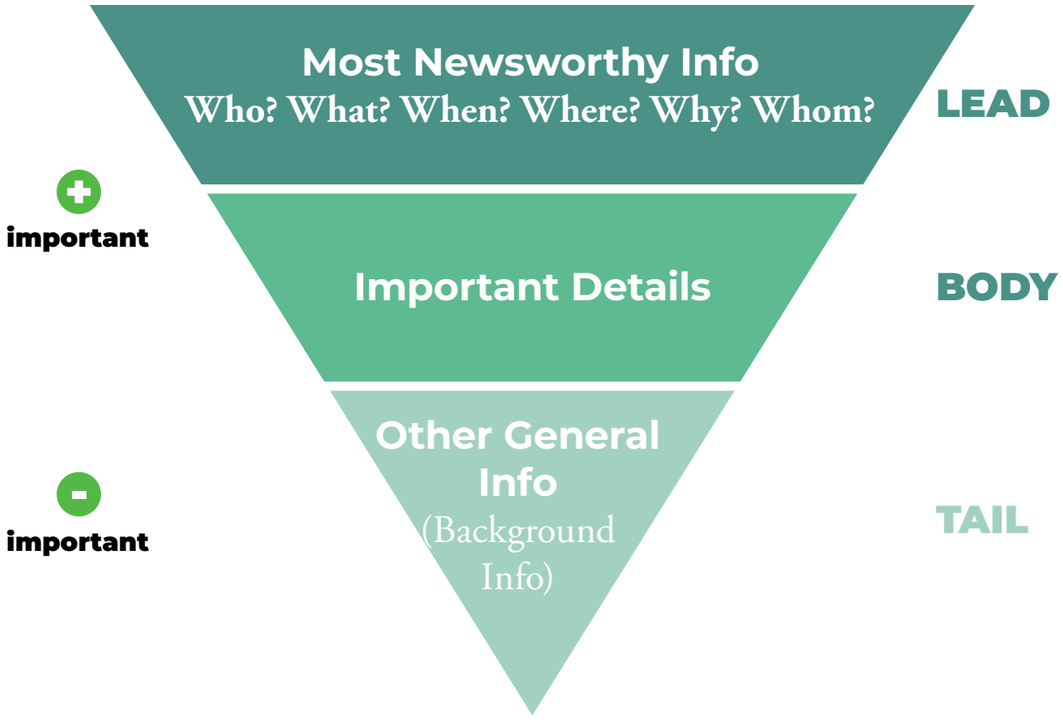
Nu în ultimul rând, aceste genuri reflectă una dintre valorile esențiale ale jurnalismului: umanitatea. Prin storytelling, empatie și reprezentarea unei diversități de perspective, jurnalismul apropie oamenii, încurajează înțelegerea reciprocă și contribuie la construirea unei societăți mai incluzive.

Ce este o știre?

O știre este un material jurnalistic care prezintă o persoană, un fapt, un eveniment sau o situație reală, de interes pentru un număr mare de oameni.

Pentru ca o informație să poată fi considerată știre, aceasta trebuie să fie bazată pe fapte reale, nu pe opinii sau presupuneri. Ea trebuie să relateze un eveniment care s-a produs sau urmează să aibă loc. Însă, nu orice eveniment devine automat o știre.

Potrivit jurnalistului Carl Warren, o știre ar trebui să includă cel puțin trei dintre următoarele elemente: noutate, proximitate, relevanță, o intrigă narativă, emoție sau impact. Aceste criterii contribuie la valoarea de știre a unui subiect și explică de ce acesta este important și de interes pentru public.[6]

6 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 7.

La fel de important este și modul în care știrea este construită. În redactarea știrilor, jurnaliștii folosesc, de regulă, structura piramidei inversate, în care cele mai importante informații sunt prezentate la început, urmate de explicații și, la final, de informații de context.[7]

Această structură le permite cititorilor să înțeleagă rapid informațiile esențiale, chiar dacă nu citesc articolul în întregime.

Regula celor 5W și principiul verificării: "Cine a văzut și cine a auzit?"

În jurnalism, orice știre trebuie să răspundă la cinci întrebări esențiale: Cine? Ce? Când? Unde? De ce? Aceste întrebări ajută la organizarea informațiilor și îi permit publicului să înțeleagă clar ce s-a întâmplat.

Folosirea regulii celor 5W îi ajută pe jurnaliști să includă toate informațiile esențiale despre un eveniment și să evite omisiunea unor detalii importante.

La fel de important este și principiul verificării informațiilor.

Acesta presupune ca fiecare informație publicată să provină dintr-o sursă clar identificabilă și de încredere. Un jurnalist trebuie să își pună întotdeauna întrebările: „Cine a văzut?" și „Cine a auzit?". Dacă nimeni nu poate răspunde la aceste întrebări, informația nu poate fi considerată credibilă.

Respectarea acestui principiu presupune existența unor dovezi care pot lua forma mărturiilor martorilor, a declarațiilor oficiale, a documentelor, a înregistrărilor sau a altor surse care confirmă în mod verificabil ceea ce s-a întâmplat. Jurnaliștii trebuie să poată demonstra că informațiile pe care le publică se bazează pe fapte, nu pe zvonuri sau opinii.

O știre trebuie să conțină doar informații care au fost observate în mod direct sau confirmate de persoane dispuse să își dezvăluie identitatea și să își asume responsabilitatea pentru declarațiile făcute.

Acest principiu este mai important ca oricând, mai ales în mediul online, unde informațiile false se răspândesc cu mare rapiditate. Punând întotdeauna întrebările „Cine a văzut?" și „Cine a auzit?", jurnaliștii pot evita răspândirea dezinformării și se pot asigura că informațiile pe care le publică sunt corecte și verificate.

7 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 9

Responsabilitatea în transmiterea informațiilor

Jurnaliștii au o responsabilitate profesională față de informațiile pe care le publică. Ei răspund pentru acuratețea și corectitudinea acestora și pot fi trași la răspundere dacă publică informații false, inexacte sau înșelătoare. Activitatea lor se desfășoară în conformitate cu reguli și standarde profesionale menite să protejeze interesul public și să asigure accesul la informații credibile.
În schimb, persoanele care publică sau distribuie informații pe rețelele sociale nu sunt supuse, în general, acelorași standarde profesionale ca jurnaliștii. Ele pot publica și redistribui informații fără a respecta regulile specifice profesiei și fără obligația de a verifica informațiile înainte de a le face publice.

Capitolul 2
Cadrul juridic care încadrează activitatea jurnalistică și organismele de reglementare

Declarația Universală a Drepturilor Omului. Articolul 19

> *"Orice om are dreptul la libertatea opiniilor şi exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiune din afară, precum şi libertatea de a căuta, de a primi şi de a răspândi informaţii şi idei prin orice mijloace şi independent de frontierele de stat."*

De ce a fost adoptată?

Recunoașterea acestui drept a avut loc în perioada de după cel de-al Doilea Război Mondial, într-un context marcat de represiune, cenzura impusă de regimul nazist și încălcări grave ale drepturilor omului. În acea perioadă, oamenii erau pedepsiți, închiși sau chiar uciși pentru că își exprimau opinii diferite de linia impusă de stat, iar presa independentă era interzisă sau supusă cenzurii. Totodată, propaganda era folosită pentru a incita la violență și ură. Acest context istoric a pus în lumină că accesul la informație și libertatea de exprimare trebuie garantate, cu înțelegerea că acestea vin la pachet cu riscuri legate de discursuri incitatoare la ură sau discriminare.[8]

În timpul elaborării Articolului 19, aceste experiențe au ridicat o întrebare esențială:

Până unde ar trebui să se întindă libertatea de exprimare?

Ar trebui limitată atunci când pune în pericol siguranța publică sau provoacă prejudicii altor persoane, ori toate opiniile ar trebui protejate?

În același timp, statele se temeau că introducerea unor limitări ar putea deschide calea către cenzura guvernamentală.

În cele din urmă, Articolul 19 a fost formulat într-un mod suficient de general pentru a putea fi acceptat de toate statele. Astfel, el consacră principiul libertății de exprimare, iar aplicarea sa concretă este reglementată prin legislația fiecărei țări.

8 United Nations, Universal Declaration of Human Rights, 1948. Disponibil la: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights#:~:text=Article%2019,media%20and%20regardless%20of%20frontiers.

Ce protejează acest drept?

Articolul 19 garantează atât libertatea de a avea propriile opinii, cât și dreptul de a le exprima liber. Totuși, în anumite situații, libertatea de exprimare poate fi supusă unor restricții, de exemplu atunci când un discurs incită la violență, promovează ura sau intoleranța ori pune în pericol ordinea publică.

Acesta evidențiază, de asemenea, și rolul esențial al jurnaliștilor și al mass-mediei în informarea și educarea publicului. Totodată, garantează libertatea de a căuta, de a primi și de a transmite informații și idei prin orice mijloc de comunicare și orice formă de media, indiferent de frontiere.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO). Articolul 10

Freedom of expression

1. Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This Article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.

Articolul 10 protejează libertatea de exprimare, inclusiv dreptul de a comunica și de a primi informații fără intervenția autorităților publice, precum și dreptul de a-și exprima liber opiniile. Această protecție se aplică diferitelor forme de exprimare, precum discursul public, presa, exprimarea artistică și conținuturi online.

Articolul 10 se bazează pe principiile consacrate de Articolul 19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. Atunci când Consiliul Europei a adoptat Convenția Europeană a Drepturilor Omului, în anul 1950, aceste principii au stat la baza elaborării Articolului 10, care urmărește să protejeze libertatea de exprimare și dezbaterea liberă, considerate elemente fundamentale ale unei societăți democratice.[9] Totodată, articolul recunoaște și rolul presei de a informa publicul și de a monitoriza activitatea celor aflați în poziții de putere (public watchdog), contribuind astfel la responsabilizarea acestora.

Totuși, Articolul 10 nu garantează o libertate de exprimare absolută. În anumite situații, exercitarea acestui drept poate fi limitată pentru a proteja alte drepturi fundamentale, în special dreptul la viață privată și de familie, prevăzut de Articolul 8 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, precum și interese precum siguranța publică și securitatea națională. Prin urmare, este adesea necesar să se găsească un echilibru între libertatea de exprimare și celelalte drepturi și interese fundamentale.

9 Consiliul Europei, Convenția Europeană a Drepturilor Omului (Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale), deschisă spre semnare la 4 noiembrie 1950, Seria Tratatelor Europene nr. 5. Disponibil la: https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights

Principiile prevăzute de acest articol se regăsesc și în legislația națională. În România, libertatea de exprimare, precum şi libertatea creaţiilor sunt recunoscute ca drepturi fundamentale prin Articolul 30 din Constituţia României:

- Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.
- Cenzura de orice fel este interzisă".

De asemenea, dreptul la liberă exprimare este reglementat și de Codul Civil, prin Articolul 70. Acesta consacră dreptul la liberă exprimare și stabilește că restrângerea exercitării sale este posibilă doar în situațiile prevăzute de Articolul 75. Acesta din urmă stabilește limitele exercitării dreptului la liberă exprimare în raport cu alte drepturi fundamentale, precum dreptul la viață privată, la demnitate și la propria imagine.

Studiu de caz - Observer și The Guardian c. Regatul Unit (1991)

În acest caz, ziarelor The Observer și The Guardian li s-a interzis, printr-o hotărâre judecătorească emisă la solicitarea Guvernului britanic, să publice fragmente din cartea Spycatcher, scrisă de fostul ofițer de informații Peter Wright. Interdicția a fost justificată inițial prin motive de securitate națională. Totuși, după publicarea cărții în alte țări, informațiile au devenit deja accesibile publicului, iar menținerea interdicției nu a mai fost considerată justificată. În aceste condiții, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că menținerea interdicției a încălcat dreptul la libertatea de exprimare, garantat de Articolul 10 din CEDO.[10]

Legea privind libertatea de informare (Freedom of Information Act - FOIA)

Legislația privind libertatea de informare oferă cetățenilor dreptul de a solicita informații de la autoritățile publice. Aceste legi le permit, astfel, cetățenilor, inclusiv jurnaliștilor, să solicite în mod oficial acces la documente, rapoarte, date și alte informații deținute de instituțiile publice, în loc ca acestea să rămână inaccesibile publicului. Unul dintre cele mai cunoscute exemple este Freedom of Information Act (FOIA), lege adoptată în Statele Unite, care a creat un mecanism prin care orice persoană poate solicita acces la documentele și informațiile deținute de instituțiile publice.

Acest principiu este reglementat și în România prin Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public. Aceasta oferă cetățenilor și jurnaliștilor posibilitatea de a solicita informații și documente de interes public de la autoritățile și instituțiile publice, astfel încât activitatea acestora să fie mai transparentă și mai ușor de verificat de către cetățeni.

10 Equality and Human Rights Commission, Article 10: Freedom of Expression. Disponibil la: https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression

De ce a fost introdusă această lege?

Timp îndelungat, multe guverne au funcționat într-un climat de secretizare, iar accesul publicului la documentele oficiale și la procesul de luare a deciziilor a fost limitat. În aceste condiții, cetățenilor și jurnaliștilor le era dificil să înțeleagă cum erau cheltuite fondurile publice sau cum erau luate deciziile care le influențau viața. Pe măsură ce valorile democratice s-au consolidat de-a lungul secolului al XX-lea, jurnaliștii, activiștii și organizațiile societății civile au început să solicite mai multă transparență și o mai mare responsabilitate din partea autorităților publice. Pornind de la principiul că autoritățile publice acționează în numele cetățenilor, aceștia au susținut că informațiile deținute de instituțiile publice trebuie să fie accesibile tuturor. Ca răspuns la aceste solicitări, Statele Unite au adoptat, în anul 1966, Freedom of Information Act (FOIA).[11]

De ce este importantă FOIA pentru jurnalism?

FOIA a introdus o procedură clară prin care cetățenii și jurnaliștii pot solicita acces la documentele deținute de autoritățile publice. De-a lungul timpului, această lege a devenit un model pentru numeroase alte state, care au adoptat acte normative similare ce le permit jurnaliștilor să investigheze subiecte de interes public. FOIA este unul dintre cele mai importante instrumente ale jurnalismului de investigație, deoarece le oferă jurnaliștilor acces la documente oficiale, rapoarte, contracte, corespondență oficială și alte date deținute de autorități.

Astfel, jurnaliștii pot solicita în mod legal informații pentru a verifica faptele și pentru a investiga cazuri de corupție, utilizarea abuzivă a fondurilor publice, riscuri de mediu sau modul în care sunt luate deciziile de către autorități, fără a se baza exclusiv pe surse anonime sau pe informații divulgate neoficial.

În practică

În timpul războiului din Irak, jurnaliștii au obținut, prin intermediul FOIA, documente referitoare la tratamentul aplicat persoanelor aflate în detenție.[12] De asemenea, în urma solicitărilor depuse de organizații precum American Civil Liberties Union, au fost făcute publice fotografii și documente care dezvăluiau actele de tortură comise în închisoarea Abu Ghraib. Aceste documente au scos la iveală încălcări grave ale drepturilor omului și au declanșat o amplă dezbatere internațională privind responsabilitatea autorităților și comportamentul armatei în timpul conflictului.

11 Electronic Frontier Foundation, History of FOIA. Disponibil la: https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia

12 Human Rights Watch, “Iraq: Wikileaks Documents Describe Torture of Detainees,” October 23, 2010. Retrieved from: https://www.hrw.org/news/2010/10/23/iraq-wikileaks-documents-describe-torture-detainees

Reguli anti-trust privind proprietatea în mass-media (Cross-ownership)

Regulile anti-trust privind mass-media (cross-ownership) limitează numărul instituțiilor media pe care o singură companie le poate deține într-o anumită zonă. În Statele Unite, aceste reguli au fost introduse de Comisia Federală pentru Comunicații din Statele Unite (Federal Communications Commission – FCC) pentru a împiedica o singură companie să controleze prea multe surse de informare din aceeași comunitate, cum ar fi un ziar și un post de televiziune.

Pe parcursul secolului al XX-lea au apărut îngrijorări cu privire la formarea de trusturi media prin concentrarea tot mai mare a proprietății în mass-media. Dacă o singură companie deținea mai multe instituții media importante pe aceeași piață, aceasta putea controla informațiile locale și influența opinia publică. Pentru a preveni această situație și pentru a menține diversitatea în peisajul media, Comisia Federală pentru Comunicații din Statele Unite a introdus, în anul 1975, regula privind proprietatea încrucișată între presa scrisă și serviciile de radiodifuziune (newspaper–broadcast cross-ownership rule). Aceasta interzicea unei companii să dețină, în aceeași comunitate, atât un ziar, cât și un post de radio sau de televiziune.[13]

Scopul reglementărilor privind proprietatea încrucișată în mass-media este de a asigura diversitatea vocilor din spațiul mediatic. Atunci când diferite organizații media operează platforme diferite, este mai probabil ca publicul să aibă acces la perspective diverse, investigații jurnalistice și abordări editoriale variate. Astfel, se reduce riscul ca un singur proprietar media, cu o influență semnificativă, să domine spațiul informațional.

Criteriile de la Copenhaga Libertatea presei și siguranța jurnaliștilor

Criteriile de la Copenhaga reprezintă un set de condiții pe care statele candidate trebuie să le îndeplinească pentru a adera la Uniunea Europeană. Acestea vizează respectarea drepturilor omului, a principiilor democratice, a statului de drept și protecția minorităților. De asemenea, criteriile includ cerințe privind pluralismul mass-mediei, libertatea de exprimare și siguranța jurnaliștilor, pentru a asigura existența unui peisaj mediatic divers și independent.[14]

Aceste criterii au fost adoptate în 1993, în cadrul reuniunii Consiliului European de la Copenhaga, într-o perioadă în care multe state din Europa Centrală și de Est își consolidau instituțiile democratice după încheierea Războiului Rece. Criteriile pornesc de la ideea că o

13 Elsevier, Cross-Ownership, ScienceDirect Topics. Disponibil la: https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cross-ownership

14 Consiliul Uniunii Europene, Orientările UE privind drepturile omului referitoare la libertatea de exprimare online și offline, 12 mai 2014. Disponibil la: https://www.consilium.europa.eu/media/z4ikxdga/eu-guidelines-human-rights-freedom-expression.pdf

societate democratică are nevoie de o presă independentă și de jurnaliști care își pot desfășura activitatea fără presiuni sau amenințări.

Respectarea acestor criterii le asigură cetățenilor accesul la surse diverse de informare și le permite jurnaliștilor să își desfășoare activitatea în siguranță. Pentru a adera la Uniunea Europeană (UE), statele candidate trebuie să demonstreze că dispun de un cadru legislativ, instituțional și practic care protejează libertatea presei și îi apără pe jurnaliști de intimidare, amenințări și acte de violență.

Regulamentul european privind libertatea mass-mediei (European Media Freedom Act - EMFA)

Întrucât libertatea mass-mediei este esențială pentru funcționarea unei societăți democratice, iar în ultimii ani au apărut tot mai multe preocupări legate de amenințările la adresa independenței presei, Uniunea Europeană a adoptat Regulamentul european privind libertatea mass-mediei (European Media Freedom Act – EMFA). Regulamentul a intrat în vigoare la 7 mai 2024, iar majoritatea prevederilor sale se aplică începând cu luna august 2025.[15]

EMFA stabilește un set de reguli menite să protejeze jurnalismul și să consolideze independența mass-mediei în întreaga Uniune Europeană. Printre cele mai importante prevederi se numără:

- protejarea independenței editoriale, astfel încât jurnaliștii să își poată desfășura activitatea fără presiuni politice sau economice;
- protejarea surselor jurnalistice, inclusiv prin măsuri împotriva utilizării programelor de tip spionaj informatic (spyware);
- asigurarea funcționării independente a serviciilor publice de media;
- creșterea transparenței privind proprietatea asupra instituțiilor media;
- protejarea instituțiilor media împotriva eliminării nejustificate a conținutului de către marile platforme online.

Una dintre cele mai importante contribuții ale EMFA este consolidarea protecției independenței editoriale împotriva oricăror ingerințe nejustificate. În ceea ce privește serviciile publice de media, regulamentul prevede că acestea trebuie să beneficieze de o finanțare adecvată, stabilă și predictibilă, astfel încât să își poată îndeplini misiunea de asigurare a unor informații de interes public în mod independent.

15 Comisia Europeană, Regulamentul european privind libertatea mass-mediei (European Media Freedom Act – EMFA). Disponibil la: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_en

Directiva europeană anti-SLAPP (Directiva (UE) 2024/1069)

Directiva europeană anti-SLAPP protejează jurnaliștii, activiștii, organizațiile neguvernamentale și alte persoane sau organizații care acționează în interes public (public watchdogs) împotriva proceselor abuzive intentate pentru a le reduce la tăcere. Aceste procese sunt intentate, de regulă, de persoane, companii sau instituții cu influență, care urmăresc să îi intimideze și să îi reducă la tăcere pe cei care dezvăluie cazuri de corupție, încălcări ale drepturilor omului sau alte probleme de interes public. Până la 7 mai 2026, toate statele membre UE, cu excepția Danemarcei, trebuie să transpună prevederile acestei directive în legislația națională.[16]

De ce a fost necesară această directivă?

În ultimii ani, procesele de tip SLAPP (Strategic Lawsuits Against Public Participation) au devenit tot mai frecvente în Europa, stârnind îngrijorări cu privire la impactul pe care îl pot avea asupra jurnaliștilor și a altor persoane care se exprimă cu privire la subiecte de interes public. Asasinarea jurnalistei de investigație malteze Daphne Caruana Galizia, în anul 2017, a evidențiat și mai clar riscurile la care sunt expuși cei care investighează și dezvăluie cazuri de corupție și alte nedreptăți.[17] Ca răspuns, UE a adoptat această directivă pentru a se asigura că jurnaliștii și activiștii își pot desfășura activitatea, pot investiga subiecte de interes public și pot participa la dezbaterile publice fără teama de intimidare, procese abuzive sau alte forme de represalii.

Cum funcționează?

Dacă jurnaliștii, activiștii sau organizațiile neguvernamentale sunt vizați de un proces de tip SLAPP într-un stat membru al Uniunii Europene, instanțele pot respinge cauza încă dintr-o etapă incipientă, dacă apreciază că aceasta este vădit abuzivă. Persoanele care folosesc în mod abuziv sistemul judiciar pentru a reduce la tăcere vocile critice pot fi sancționate, iar cei vizați pot solicita recuperarea cheltuielilor de judecată. De asemenea, dacă un astfel de proces este intentat într-un stat din afara Uniunii Europene, instanțele din statele membre pot refuza recunoașterea sau executarea hotărârii, oferind astfel o protecție suplimentară jurnaliștilor care relatează despre subiecte de interes public.

Prin această directivă, jurnaliștii și activiștii beneficiază de o protecție mai puternică pentru a investiga, a informa publicul și a trage la răspundere persoanele aflate în poziții de putere. Un exemplu este cazul Greenpeace International, care a invocat prevederile Directivei anti-SLAPP pentru a se apăra împotriva unui proces intentat de o companie din Statele Unite, demonstrând modul în care această legislație poate fi folosită în practică.

16 Serviciul de Cercetare al Parlamentului European (European Parliamentary Research Service – EPRS), Regulamentul european privind libertatea mass-mediei (document de informare, 2022). Disponibil la: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733668

17 Daphne Caruana Galizia Foundation, New SLAPPs Report Shows Urgent Need for Effective Anti-SLAPP Legislation, 10 decembrie 2024. Disponibil la: https://www.daphne.foundation/en/2024/12/10/slapp-report

Autorități de reglementare și organisme

În societățile democratice există instituții specializate care reglementează activitatea mass-mediei și urmăresc respectarea principiilor transparenței, corectitudinii și a cadrului legal. Unele dintre acestea supraveghează conținutul difuzat de posturile de radio și televiziune, în timp ce altele verifică date precum audiențele sau tirajele publicațiilor.

Aceste organizații contribuie la creșterea încrederii publicului în mass-media și la menținerea unui peisaj media divers. Ele oferă informații despre numărul persoanelor care citesc, urmăresc sau ascultă diferite instituții media și verifică dacă radiodifuzorii respectă regulile de bază, cum ar fi evitarea difuzării conținutului ofensator. Astfel, atât publicul, cât și companiile de publicitate pot înțelege mai bine cât de mare este audiența unei instituții media și cât de mult penetrează informația pe care aceasta o transmite.

La nivel european, în baza Directivei privind serviciile mass-media audiovizuale (Audiovisual Media Services Directive – AVMSD),[18] fiecare stat membru al Uniunii Europene are o autoritate independentă de reglementare în domeniul audiovizualului. Rolul acesteia este de a asigura respectarea normelor aplicabile serviciilor audiovizuale și de a proteja pluralismul mass-mediei. Lista completă a acestor autorități de reglementare se regăsește aici.

Această colaborare contribuie la aplicarea unor standarde comune în toate statele membre, astfel încât măsuri importante, precum respectarea regulilor privind concurența loială sau protejarea copiilor împotriva conținutului neadecvat, să fie aplicate în mod consecvent la nivelul întregii Uniuni Europene, nu doar la nivel național.

18 Comisia Europeană, Servicii mass-media audiovizuale (Audiovisual and Media Services). Disponibil la: "https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/audiovisual-and-media-services"

Capitolul 3
SĂ ÎNȚELEGEM DEZINFORMAREA

Există mai multe tipuri de informații false, care pot varia de la greșeli făcute din neatenție până la minciuni răspândite intenționat. Acest capitol își propune să explice principalele definiții ale diferitelor tipuri de dezinformare, folosind exemple relevante pentru tineri, astfel încât aceștia să poată recunoaște și combate aceste fenomene în timp real. Această abordare îi ajută pe tineri nu doar să înțeleagă teoria, ci și să o aplice în practică pentru a identifica și combate informațiile false din mediul digital.

Tipuri de informații false

Știrile false (Fake news)

Știrile false reprezintă materiale jurnalistice create în mod intenționat și verificabil false, al căror scop este de a induce în eroare publicul.[19]

Fenomenul știrilor false a crescut exponențial în ultimii ani, odată cu dezvoltarea internetului și a platformelor de socializare. Acestea se răspândesc foarte rapid deoarece exploatează atât modul în care funcționează psihologia umană, cât și mecanismele prin care sunt concepute rețelele sociale. Totuși, nu toate știrile false sunt la fel. Pentru a le combate eficient, este important să facem diferența între o greșeală sinceră și o minciună răspândită intenționat.

Dezinformarea

Dezinformarea reprezintă răspândirea intenționată a unui conținut (text, fotografie, videoclip) care este fie complet fals, fie combină informații adevărate cu informații false despre o persoană, un obiect, un fapt sau un eveniment, cu scopul explicit de a provoca prejudicii sau ignorând consecințele negative pe care le poate avea.[20]

Exemplu: *Chiar înaintea alegerilor pentru consiliul elevilor, cineva creează o captură de ecran falsificată în care un candidat pare că spune ceva ofensator. Imaginea este distribuită pe WhatsApp cu scopul de a-i distruge reputația și de a-i reduce șansele de a câștiga alegerile.*

19 Media Defence, Module 7: 'False News', Misinformation and propaganda. Modules on Litigating Freedom of Expression and Digital Rights in South and Southeast Asia", June 2022, p. 2.
20 Asociația New Data Academy & Freedom House Romania, Media Literacy Booster: Rezistență la Dezinformare și Radicalism Online, București, December 2024, p. 15.

Dezinformarea neintenționată- Misinformarea

Dezinformarea neintenționată sau misinformarea reprezintă distribuirea nepremeditată a unui conținut fals (texte, videoclipuri, fotografii) sau a unui amestec de informații adevărate și false despre o persoană, un eveniment sau un fapt, fără intenția de a face rău.[21]

Exemplu: *Un adolescent vede o postare care anunță că trupa sa preferată va susține în acea seară un concert-surpriză în orașul său. Entuziasmat, distribuie informația pe Instagram Story, fără să-și dea seama că afișul este, de fapt, de acum trei ani.*

Răspândirea de informații dăunătoare sau Malinformarea

Malinformarea reprezintă răspândirea intenționată a unor informații adevărate despre o persoană, un fapt sau un eveniment, ignorând faptul că publicarea acestora poate provoca prejudicii. Acest tip de informație include adesea detalii personale sau private care ar fi trebuit să rămână confidențiale.[22]

Exemplu: *Doi jucători se ceartă într-un joc online. Unul dintre ei, furios, îi publică celuilalt numele real, adresa de acasă și numărul de telefon pe un forum public („doxxing"), pentru ca alte persoane să îl hărțuiască.*

Inteligența artificială în jurnalism

Inteligența Artificială (AI) se referă la sisteme informatice capabile să îndeplinească sarcini care, în mod obișnuit, necesită inteligență umană, precum producerea de raționamente, luarea deciziilor și rezolvarea problemelor. AI joacă un rol esențial în peisajul actual al dezinformării. Pe de o parte, facilitează crearea de conținut fals extrem de realist, iar pe de altă parte, contribuie la răspândirea rapidă a acestuia către audiențe numeroase și bine țintite.

Progresele tehnologice au transformat modul în care informațiile sunt produse și distribuite. Inteligența Artificială se află în centrul acestei transformări: ea poate fi utilizată atât pentru amplificarea dezinformării, cât și pentru detectarea și combaterea acesteia. Instrumentele bazate pe AI pot genera sau modifica texte, imagini, materiale audio și video. Atunci când aceste tehnologii sunt folosite pentru a crea conținut fals foarte realist, vorbim despre deep fake-uri.[23]

21 Asociația New Data Academy & Freedom House Romania, Ibid., p. 15.
22 Ibid, p. 16
23 Ibid, p. 28

Deepfake:

Termenul deepfake provine din combinarea cuvintelor deep learning (învățare profundă) și fake (fals). Aceste materiale sunt create cu ajutorul unor sisteme de inteligență artificială numite Rețele Generative Adversariale (Generative Adversarial Networks – GANs). Acestea învață din cantități foarte mari de date existente și generează conținut nou, care seamănă foarte mult cu materialele reale. De exemplu, după ce analizează mii de imagini a unei figuri publice, un sistem AI poate crea o nouă imagine care poate părea reală, dar este de fapt falsă. Această tehnologie poate fi folosită pentru a crea și manipula imagini, videoclipuri, audio, text, însă termenul "deepfake" este cel mai des folosit pentru contentul audio și video.[24]

Inteligența Artificială schimbă modul în care știrile sunt descoperite, verificate și distribuite. Ea poate ajuta jurnaliștii să lucreze mai eficient și să gestioneze volumul uriaș de informații disponibile online, însă utilizarea sa implică și anumite riscuri. Unul dintre domeniile în care AI este deja utilizată este identificarea subiectelor de interes.

Exemplu: Instrumentele bazate pe AI pot analiza rețelele sociale și identifica știri de ultimă oră înainte ca acestea să apară în presa tradițională. De exemplu, un sistem poate detecta rapid un videoclip devenit viral pe TikTok despre un protest sau poate identifica o activitate neobișnuită pe X (fostul Twitter), oferindu-le jurnaliștilor un avantaj în documentarea subiectului.

AI este utilă și în procesul de verificare a informațiilor (fact-checking). Aceasta poate ajuta la verificarea autenticității unui citat, la identificarea sursei originale a unei imagini sau la detectarea videoclipurilor manipulate. Acest lucru este deosebit de important într-un context în care deepfake-urile și alte forme de conținut înșelător se pot răspândi foarte rapid. De exemplu, un videoclip generat cu ajutorul AI, în care un politician pare să facă o declarație șocantă, poate deveni viral înainte ca autenticitatea sa să fie verificată.

De asemenea, AI poate redacta automat știri simple. Unele instituții media utilizează deja această tehnologie pentru generarea automată a rezultatelor sportive, a actualizărilor financiare sau a altor informații standardizate. Astfel, jurnaliștii își pot concentra timpul și resursele asupra investigațiilor și materialelor complexe. Cu toate acestea, Inteligența Artificială nu este neutră și nici infailibilă. Unul dintre principalele riscuri este dependența excesivă de instrumentele AI. Faptul că un sistem indică o informație ca fiind adevărată nu garantează corectitudinea acesteia. Jurnaliștii trebuie să continue să verifice informațiile și să își folosească gândirea critică.

Un alt risc este reprezentat de bias-uri și vizibilitate. Similar algoritmilor platformelor de socializare, AI tinde să promoveze conținutul care generează mai multe vizualizări, aprecieri sau distribuiri. Astfel, conținutul senzațional sau emoțional poate fi favorizat în detrimentul informațiilor corecte și bine documentate.

De asemenea, AI are dificultăți în înțelegerea contextului.

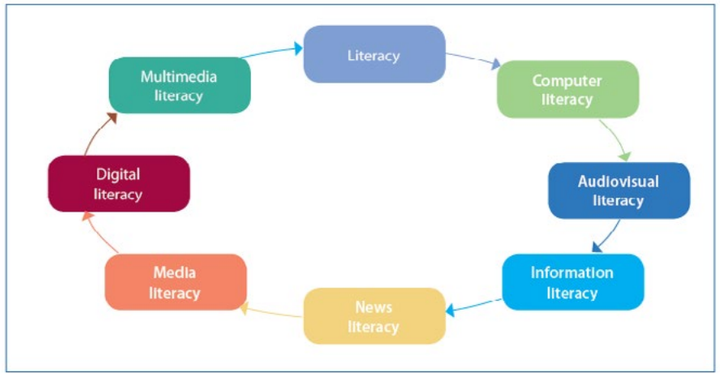
24 Ibid

Exemplu: O fotografie realizată în timpul unui protest din anul 2015 poate fi redistribuită ca și cum ar ilustra un eveniment care are loc astăzi. Un sistem automatizat poate să nu identifice această utilizare înșelătoare, deoarece imaginea în sine este autentică.[25]

Cum combatem dezinformarea?

În contextul actual, strategiile de combatere a dezinformării, misinformării și malinformării trebuie să aibă un pronunțat caracter social și educațional. Acestea includ inițiative și campanii de Alfabetizare Media și Informațională (Media and Information Literacy – MIL), care promovează educația privind drepturile omului, mass-media, mediul digital, dialogul intercultural și protecția vieții private. Împreună, aceste competențe contribuie la reducerea impactului informațiilor false. Aceste strategii pot fi completate prin verificarea conținutului distribuit pe rețelele sociale, activități de fact-checking, promovarea informațiilor provenite din surse credibile și publicarea unor contra-narațiuni, care oferă informații corecte și bazate pe dovezi.[26]

Conceptul de Alfabetizare Media și Informațională se bazează pe drepturile fundamentale ale omului și este considerat o condiție esențială pentru exercitarea dreptului la libertatea de exprimare și a dreptului de acces la informație. Articolul 19 din Declarația Universală a Drepturilor Omului prevede că: „Orice persoană are dreptul la libertatea opiniei și a exprimării; acest drept include libertatea de a avea opinii fără imixtiuni și de a căuta, primi și transmite informații și idei prin orice mijloace și indiferent de frontierele de stat."

Adopted from UNESCO Media and Information Literacy Curriculum for Teachers

Provocarea de a pregăti oamenii pentru viața în societățile din ce în ce mai dependente de informație a devenit o prioritate pentru comunitatea internațională, în special pentru

25 Andreas L. Opdahl, Trustworthy journalism through AI, in "Data and Knowledge Engineering", Vol. 146, July 2023. Accessed on 06.04.2026 at https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169023X23000423

26 Nozima Muratova, Media and Information Literacy in Journalism: A Handbook for Journalists and Journalism Educators, in "UNESCO Publication Series", Baktira Press, Tashkent, 2019, p. 16.

organizațiile internaționale. Astăzi, în contextul societăților care schimbă constant informații infinite, o problemă importantă este legată de obiectivitatea în jurnalism și premisa prin care se consideră că jurnaliștii au competențe de educație civică sau în ce măsură sunt implicați în promovarea MIL către audiențe.

Este o necesitate ca jurnaliștii să își dezvolte constant skillurile de verificare a informațiilor, folosind atât metode noi și dovedite eficiente de fact-checking, cât și instrumente de identificare a minsinformării și dezinformării. În același timp, este important pentru jurnaliști și organizații media să colaboreze permanent.

Gândirea critică

Gândirea critică este o competență esențială pe care fiecare cetățean trebuie să o dezvolte pentru a participa activ la o societate democratică și pluralistă. În contextul actual, caracterizat prin acces aproape nelimitat la informație prin intermediul internetului și prin expunerea constantă la știri, opinii și mesaje persuasive, este necesară dezvoltarea unor noi competențe care să permită evaluarea critică a informațiilor. Gândirea critică presupune capacitatea de a analiza informațiile, de a înțelege diferite tipuri de texte și mesaje, de a evalua credibilitatea surselor și de a formula concluzii bazate pe dovezi, nu pe emoții sau prejudecăți.

Cele șase etape ale procesului de gândire critică

1) Identificarea subiectului
2) Gândirea informației (căutăm dovezi, fapte și informații din surse credibile)
3) Analizarea informației
4) Raționament logic ("Din această informație, deduc că…")
5) Concluzionarea
6) Transformare socială

Fact checking:

Știrile false și conținutul manipulator generează confuzie în rândul publicului și contribuie la dezvoltarea unei culturi a dezinformării. Acestea pot influența deciziile personale, afecta funcționarea proceselor democratice și alimenta ostilitatea sau discursul instigator la ură împotriva grupurilor vulnerabile. Ca cetățeni, este important să înțelegem că dezinformarea afectează integritatea democrației și trebuie analizată atât din perspectivă politică, cât și socială și culturală. Din acest motiv, identificarea informațiilor false și verificarea conținutului înainte de distribuire reprezintă o responsabilitate a fiecăruia dintre noi.

Uite ce ar trebui să ai în vedere atunci când detectezi fake news:

- Semnătură (verifică autorul - Nu acorda încredere știrilor care nu sunt semnate sau care nu indică un autor identificabil. Multe știri false sunt publicate anonim.)
- Originea (verifică sursa - Analizează cu atenție sursele citate în articol. Consultă secțiunea „Despre noi" a site-ului care publică informația, verifică linkurile și sursele

menționate și folosește căutarea inversă a imaginilor pentru a vedea dacă fotografiile au fost preluate din alt context.)

- Contrast (Compară informația cu alte surse - Dacă informația nu este preluată și de alte publicații credibile, există posibilitatea ca aceasta să fie falsă sau înșelătoare.)
- Erorile (Fii atent la greșeli - Articolele care conțin numeroase greșeli de ortografie, gramatică sau exprimare pot reprezenta un semnal de alarmă privind credibilitatea informației.)
- Formatul (Analizează formatul - Titlurile scrise integral cu majuscule, formulările exagerate, șocante sau foarte emoționale sunt adesea folosite pentru a atrage atenția și a determina distribuirea rapidă a conținutului.)
- Data (Verifică data publicării - Informațiile reale sunt publicate, de regulă, imediat după producerea unui eveniment. Știrile false pot apărea la câteva zile distanță, pot fi republicări ale unor evenimente vechi sau pot să nu indice deloc data publicării.)
- URL (verifică adresa site-ului - Examinează cu atenție adresa web și compar-o cu cea a publicațiilor oficiale. Unele site-uri dezinformatoare folosesc adrese foarte asemănătoare cu cele ale instituțiilor media cunoscute pentru a induce în eroare utilizatorii.)
- Resursele audiovizuale (analizează imaginile și videoclipurile - Fotografiile și materialele video pot fi manipulate digital sau prezentate într-un context diferit de cel în care au fost realizate.[27] Verifică autenticitatea lor înainte de a considera informația credibilă.)

27 eMedia, MEdia literacy and Digital citizenship for All, p. 18.

Alfabetizarea media și informațională (MIL) în jurnalism

Alfabetizarea Media și Informațională (Media and Information Literacy – MIL) reprezintă o componentă esențială a jurnalismului. Aceasta le permite consumatorilor de informații, mass-media, tehnologie și știri să analizeze și să evalueze în mod critic conținutul pe care îl accesează. Prin intermediul MIL, jurnalismul contribuie la consolidarea încrederii în mass-media și le oferă cetățenilor posibilitatea de a participa activ la viața democratică. În prezent, încrederea în mass-media este una dintre cele mai fragile și mai dificil de menținut resurse ale instituțiilor media. Un cititor, telespectator sau ascultător, influențat de fluxul continuu de informații, își poate schimba foarte ușor preferințele și loialitatea față de diferite surse media. Pentru editori și organizațiile de presă, această schimbare rapidă a interesului public echivalează cu pierderea atenției audienței și, implicit, cu pierderea încrederii acesteia.

PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE JURNALISMULUI	PRINCIPIILE FUNDAMENTALE ALE MIL
Prima obligație a jurnalismului este să spună adevărul.	Îi ajută pe oameni să participe eficient în procesele de verificare a informațiilor.
Datoria principală a jurnalistului este către cetățeni.	Trebuie să se concentreze pe capacitarea cetățenilor.
Esența sa este disciplina verificării informațiilor.	MIL este o disciplină care îi învață pe oameni să verifice singuri informațiile.
Jurnaliștii trebuie să-și mențină independența față de cei pe care îi documentează.	MIL nu ar trebui să le spună oamenilor ce să creadă sau ce să gândească, ci cum să gândească independent.
Trebuie să servească ca o putere independentă.	În timp ce jurnalismul este a 4-a putere în stat, MIL reprezintă a 5-a putere în stat, prin cetățeni.
Oferă un forum al criticii și compromisurilor publice.	MIL permite oamenilor să participe la dialoguri și consultări publice.
Trebuie să transforme informațiile importante în informații interesante și relevante.	MIL stimulează curiozitatea și explorarea tehnologiei pentru a face oamenii să înțeleagă relevanța media și a informației în viețile lor.
Trebuie să mențină știrile comprehensive și proporționale.	MIL permite oamenilor să observe transparența informației și a media.
Jurnaliștilor trebuie să li se permită să scrie așa cum le dictează conștiința .	MIL stimulează dezvoltarea gândirii critice și a conștientizării informațiilor pe care le primim.

Fig. 2: Differences between journalism and MIL
Sursa: Gizzle, A. (2018), Unpublished Work from UNESCO publication series (2019), Media and Information Literacy in Journalism

Jurnalismul răspunde prompt provocărilor mediului informațional modern, iar un număr tot mai mare de metode și instrumente pentru verificarea informațiilor din diverse surse și tipuri de conținut sunt dezvoltate și utilizate. În procesul de verificare a informațiilor, este esențial să se facă distincția între fapte și sursa care le transmite. Informațiile trebuie verificate din mai multe perspective. Comunicarea prin intermediul rețelelor digitale permite identificarea unor indicii despre persoana care reprezintă sursa informației: pot fi găsite date de contact, pot fi contactați membrii familiei, rudele sau prietenii acesteia și pot fi intervievați colegii sau alte persoane care o cunosc, pentru a confirma autenticitatea și credibilitatea informațiilor furnizate.

Libertatea de exprimare văzută ca o vulnerabilitate

Astăzi, informația nu mai trece prin filtrele tradiționale care defineau odinioară jurnalismul, precum editorii, verificatorii de fapte (fact-checkers) sau standardele riguroase de verificare a informațiilor. Pe rețelele sociale și pe platformele online, conținutul se răspândește în funcție de popularitate, nu de acuratețe. Cu cât o postare primește mai multe aprecieri, distribuiri sau accesări, cu atât devine mai vizibilă. În acest mediu, atenția publicului ajunge să fie mai valoroasă decât adevărul.

Această schimbare are consecințe importante. Conținutul care provoacă emoții puternice – precum furia, frica, indignarea sau entuziasmul – are șanse mult mai mari să devină viral decât informațiile prezentate într-un mod echilibrat și bazat pe fapte. În aceste condiții, gândirea critică este adesea ocolită. Utilizatorii reacționează rapid, fără a reflecta suficient asupra informațiilor, iar reacțiile emoționale înlocuiesc evaluarea rațională. Acest context favorizează răspândirea dezinformării, care este adesea concepută tocmai pentru a provoca emoții și a manipula publicul.

În același timp, filtrele morale și sociale tradiționale sunt mai puțin eficiente în mediul online. Anonimatul, distanța dintre utilizatori și viteza cu care circulă informațiile reduc sentimentul de responsabilitate. Astfel, unele persoane distribuie informații false sau dăunătoare fără să se gândească la consecințe, iar altele profită în mod deliberat de acest mediu pentru a răspândi manipulare și dezinformare.

O altă provocare tot mai prezentă este confuzia dintre adevăr și fals. Expresii precum „fapte alternative” sau „adevăr alternativ” estompează granița dintre opinie și realitate. Aceste formulări sugerează că faptele ar fi relative sau interschimbabile, când, în realitate, ele se bazează pe dovezi și pot fi verificate. Relativizarea adevărului afectează încrederea în informațiile credibile și creează incertitudine cu privire la ceea ce este real.

În cele din urmă, libertatea de exprimare, una dintre valorile fundamentale ale unei societăți democratice, poate deveni și o vulnerabilitate în mediul digital. Dreptul de a exprima liber opinii este esențial, însă acesta poate fi folosit în mod abuziv pentru a justifica răspândirea unor informații false sau dăunătoare. Actorii care promovează dezinformarea invocă adesea acest principiu, prezentând conținutul manipulator drept „o simplă opinie”. Acest lucru face mai dificilă limitarea conținutului nociv, fără a genera preocupări legate de cenzură.

Pentru jurnaliști, dar și pentru consumatorii de informații, înțelegerea acestui mediu este esențială. Ea presupune nu doar dezvoltarea competențelor tehnice necesare pentru verificarea informațiilor, ci și conștientizarea modului în care emoțiile, algoritmii și narațiunile influențează ceea ce vedem, ceea ce citim și, în cele din urmă, ceea ce alegem să credem.

JOCURI ȘI EXERCIȚII PRACTICE PENTRU TINERII JURNALIȘTI

1. Joc de simulare a unei redacții (luarea deciziilor și biasurile media)

Obiectiv: Jocul are ca scop să îi ajute pe participanți să înțeleagă cum valorile editoriale, biasurile politice și stilurile media influențează selectarea și crearea știrilor.

Format: Se lucrează în echipe (participanții sunt împărțiți în echipe de cel puțin 4-5 participanți).

Durată: 30-40 de minute

Descriere: Participanții sunt împărțiți în echipe, iar fiecare echipă reprezintă o redacție diferită. Fiecare echipă primește un profil editorial, incluzând valori, audiență țintă, orientare politică și nivel de credibilitate (ex.: tabloid, mainstream, redacție de investigații independente etc.).

Fiecare echipă primește un set de mici știri (mini-stories). Bazându-se pe identitatea redacției atribuite, echipele trebuie să:

- Selecteze ce poveste să includă pe prima pagină
- Să decidă ierarhia și poziția știrilor
- Să adapteze titlurile și leadurile care reflectă stilul și valorile redacției.
- Să folosească tonul potrivit (e.g.: senzațional, neutru, critic, emoțional)

De exemplu, o redacție de tip tabloid ar alege să transmită informațiile printr-un stil cu puternic impact emoțional și headlines de tip clickbait (ex.: "Șoc și Groază!"), în timp ce o redacție cu o reputație mai credibilă ar prioritiza acuratețea și încadrarea poveștii/știrii într-un mod cât mai echilibrat.

Fiecare echipă simulează o primă pagină de știri (digital sau pe hârtie) care să reflecte identitatea lor editorială.

Discuție de reflecție:
La final, fiecare echipă prezintă prima lor pagină și explică:

- De ce au ales acele povești.
- Cum le-au influențat deciziile valorile editoriale ale redacției
- Ce tehnici au folosit ca să încadreze știrile

Rezultat:
Participanții înțeleg cum influențează biasurile media, alegerile editoriale și tehnicile de storytelling percepția publică și încrederea în jurnalism.

2. Influencer sau Jurnalist? -- Exercițiu de analizare a reel-urilor

Obiectiv: Jocul are rolul de a ajuta participanții să aprecieze critic conținuturile de pe social media și să înțeleagă demarcarea subtilă dintre influenceri și jurnaliști, cât și rolul eticii în jurnalism.

Format: Toată lumea - joc interactiv bazat pe mișcare fizică activă.

Durată: 20-30 minute

Descriere:
Participanți vor viziona o serie de videoclipuri scurte (ex: Instagram Reels). După fiecare video, trebuie să decidă dacă persoana din video este:

- Jurnalist -> se mută în partea dreaptă a camerei
- Influencer -> se mută în partea stângă a camerei
- Ambele/neclar -> rămân în mijloc

După fiecare rundă, participanții primesc întrebări în care explică alegerea făcută. Facilitatorul ghidează discuția încurajându-i să reflecteze la:

- Numele și brandingul paginii sau contului
- Modul în care este prezentată informația
- Tonul și limbajul (obiectiv vs emoțional/personal)
- Dacă se folosesc surse doveditoare
- Dacă conținutul are scopul de a informa sau e de entertaining.

Discuție de reflecție:
Facilitatorul pune accent pe:

- Linia dintre influenceri și jurnaliști devine din ce în ce mai greu de observat
- Formatele social media (precum reelsurile) sunt folosite în masă în jurnalism
- Oricine poate să se comporte ca un jurnalist dacă respectă principiile etice (acuratețe, corectitudine, refuzul de a face propaganda)
- În același timp, nu tot conținutul care arată informativ este și credibil.

Rezultate:
Participanții dezvoltă aptitudini de alfabetizare mediatică și înțeleg mai bine felul în care principiile jurnalistice pot exista (sau nu) pe rețelele sociale.

3. Inside the Feed - Simulatorul de audiență și algoritmi

Obiectiv: Jocul are scopul de a ajuta participanții să înțeleagă cum profilele personale, interesele și comportamentul online determină modurile de consum al informației și servirea de conținut bazat pe algoritmi.

Format: Lucru în echipe (echipe de câte 4-5 participanți)

Durată: 25-35 de minute

Descriere:
Participanții sunt împărțiți în echipe, iar fiecare echipă primește un profil de pe social media fictiv. Acest profil include detalii precum nume, vârstă, ocupație, statut social, interese, statusul în ce privește relația și alte caracteristici relevante

Fiecare echipă are aproximativ 10 minute să analizeze profilul pe care îl primesc și să construiască să mapeze comportamentul digital al persoanei respective. Ei vor fi încurajați să discute și să ia în considerare următoarele aspecte:

- Care sunt platformele de social media pe care această persoană este cel mai probabil să le folosească
- De unde își iau informația (de pe site-uri de încredere, de la influenceri, prieteni, pagini nișate etc.)
- Cum e probabil să arate feedul lor de pe social media
- Cum algoritmii ar putea influența contentul pe care îl consumă
- Dacă această persoană este probabil să se afle într-o bulă informațională sau într-un echo chamber

Participanții sunt încurajați să fie creativi. Ei au posibilitatea să:

- Descrie sau să schițeze feedul persoanei.
- Sugereze tipul de meme-uri sau postări pe care le consumă
- Să creeze o poză de profil rapidă sau o identitate vizuală
- Să își imagineze tonul sau stilul de content pe care îl consumă

Prezentarea:
Fiecare echipă își prezintă analiza de profil și explică motivele din spatele argumentelor lor.

Discuție de reflecție:
Facilitatorul subliniază:

- Cum algoritmii influențează/confirmă interesele și credințele deja existente
- Riscul bulelor informaționale și al echo chambers
- Cum diferite audiențe consumă știrile diferit
- De ce este esențial în jurnalism să ne înțelegem audiențele

Rezultate:
tailoring journalistic content to different audiences.
Participanții primesc informații despre segmentarea audiențelor, influența algoritmică și importanța înțelegerii conținutului jurnalistic către diferite audiențe.

4. Întâlniri cu voci controversate

Obiectiv: jocul are scopul de a ajuta participanții să îți exerseze skill-urile de a lua un interviu în situații dificile și să învețe cum să ia parte la conversații cu indivizi care au opinii controversate într-un mod profesional și respectuos

Format: exercițiu de rol (implică pe toată lumea)

Durată: 20-40 de minute

Descriere:
Unul dintre facilitatori va lua rolul de personaj controversat cu viziuni polarizate (ex.: misogin, anti-avort, eurosceptic, rasist sau alte perspective extreme). Facilitatorul se va prezenta, vorbind despre credințele și opiniile neortodoxe pe care le îmbrățișează.

Participanții vor lua un interviu acestui personaj, iar fiecare participant are voie să pună maxim două.

Scopul este să stimuleze un scenariu din viața reală în care jurnaliștii trebuie să interacționeze cu interlocutori "dificili" în timp ce își mențin profesionalismul și respectă standardele etice.

Puncte principale pentru participanți:

- Să pună întrebări clare, relevante și respectuoase
- Să evite confruntarea sau atacurile personale
- Să rămână neutrii
- Să încurajeze mai degrabă dialogul decât să încerce să câștige o ceartă
- Să își gestioneze reacțiile emoționale în timpul interviului

Discuție de reflecție
După exercițiu, facilitatorul vă conduce o discuție despre:

- Cum s-au simțit participanții în timpul interacțiunii
- Ce strategii au mers sau nu au mers
- Cum să gestioneze sentimentul de disconfort sau neînțelegerile în timpul interviurilor

- Rolul jurnaliștilor este să faciliteze dialogul, nu să impună opinii

Rezultate
Participanții vor înțelege că:

- Oamenii au fundamental perspective diferite despre realitate
- Rolul unui jurnalist este să creeze un spațiu de dialog și înțelegere
- Scopul unui interviu este să informeze audiența, nu să convingă interlocutorul

5. Spectrul valorilor jurnalistice

Obiectiv: Jocul are scopul de a încuraja gândirea critică și discuțiile deschise despre valorile jurnalistice, etice și rolul media în societate.

Format: Debate bazat pe mișcare (tot grupul)

Durată: 22 - 35 minute

Descriere:
Participanții sunt rugați să stea pe o linie imaginară (sau o linie trasată în sală) care să reprezinte un spectru de opinii:

- Un capăt = total de acord
- Celalalt capăt = total dezacord

Facilitatorul citește o serie de propoziții despre jurnalism. După fiecare propoziție, participanții se poziționează pe linie în funcție de cât de acord sunt. Pot sta oriunde pe line pentru a-și exprima opinia.

După ce participanții s-au poziționat, facilitatorul îi invită pe câțiva dintre ei la discuții ca să își justifice alegerea.

Participanții își pot schimba poziționarea pe parcursul discuțiilor dacă li se schimbă perspectiva

Discuție de reflecție:
Facilitatorul va pune accent pe:

- Diversitatea perspectivelor în jurnalism
- Complexitatea procesului de luare a deciziilor pe criterii etice
- Importanța de a asculta și de a te conecta la diferite perspective
- Că uneori nu există un răspuns “corect” sau “greșit” în jurnalism

Rezultate:
Participanții își dezvoltă skillurile de gândire critică și reflectă asupra propriilor lor valori, aprofundând înțelegerea dilemelor de etică cu care se confruntă jurnalismul.

Propuneri de subiecte pentru discuție

Valorile fundamentale ale jurnalismului:

- „Jurnalismul ar trebui să fie întotdeauna complet obiectiv.”
- „Jurnaliștii nu ar trebui să își exprime niciodată opiniile personale în materialele lor.”
- „Neutralitatea este mai importantă decât adoptarea unei poziții morale.”

Independență și influență:

- „Jurnalismul ar trebui să fie doar independent și să nu fie niciodată finanțat de stat.”
- „Este acceptabil ca instituțiile media să aibă afilieri politice.”
- „Activismul și jurnalismul nu ar trebui să se amestece niciodată.”

Rețelele sociale și jurnalismul modern:

- „Influencerii pot fi la fel de credibili ca jurnaliștii.”
- „TikTok și Instagram sunt platforme potrivite pentru jurnalismul de calitate.”
- „Clickbait-ul este acceptabil dacă atrage atenția asupra unor subiecte importante.”

Etică și responsabilitate:

- „Jurnaliștii ar trebui să ofere o platformă tuturor vocilor, inclusiv celor extremiste.”
- „Există situații în care jurnaliștii nu ar trebui să publice adevărul.”
- „Poveștile cu impact emoțional sunt la fel de importante ca acuratețea faptelor.”

Audiență și impact:

- „Jurnaliștii ar trebui să își adapteze conținutul în funcție de ceea ce publicul dorește să vadă.”
- „Este mai important să fii rapid decât să fii precis.”
- „Jurnalismul ar trebui să își propună să schimbe opiniile oamenilor, nu doar să îi informeze.”

6. Dileme de etică

Obiectiv: Să ajute participanții să exploreze complexitatea dilemelor etice în jurnalism și să simuleze luarea de decizii în situații care nu au un răspuns clar "greșit" sau "corect".

Format: Discuție de grup (echipe de câte 4-5 participanți)

Durată: 30-40 de minute

Descriere:
Participanții sunt împărțiți în echipe. Fiecare echipă primește un scenariu ipotetic care implică o situație dificilă legată de jurnalism, media și integritatea informațională.

Echipele trebuie să:

- Discute situația și să ia o poziție clară
- Compare cu o listă de pro și contra diferite alegeri
- Decidă ce ar face în acea situația ca jurnalist sau actor media
- Propună o soluție posibilă

După discuții, fiecare echipă prezintă:

- Decizia lor
- Motivația deciziei
- Orice dilemă etică sau problemă pe care au identificat-o

Discuție de reflecție:
Facilitatorul subliniază

- Complexitatea de a lua decizii în viața reală în domeniul media
- Prezența unor probleme în jurnalism
- Importanța încrederii și a gândirii critice

Rezultate:
Participanții înțeleg mai bine luarea deciziilor în jurnalism și își dezvoltă abilități de a naviga ambiguitatea valorilor.

Scenarii ipotetice sugerate

AI vs. lipsa informației

Într-un oraș mic, singura redacție locală a fost înlocuită de un sistem de inteligență artificială care generează știri. Informațiile sunt publicate rapid și sunt ușor accesibile, dar uneori sunt inexacte sau înșelătoare.

Ar fi mai bine ca cetățenii să primească ocazional informații false sau să nu aibă deloc știri locale? Ce ai face pentru a îmbunătăți situația?

Viteză vs. acuratețe

Ești primul jurnalist care primește informații despre un eveniment major de ultimă oră, însă detaliile nu sunt încă verificate. Alte publicații au început deja să publice știrea.

Publici rapid și riști să greșești sau aștepți până verifici informațiile, riscând să pierzi exclusivitatea?

Oferirea unei platforme vocilor extremiste

O persoană publică cu opinii controversate și potențial dăunătoare acceptă să îți ofere un interviu exclusiv.

Îi oferi o platformă în numele dreptului publicului de a fi informat sau refuzi să îi amplifici mesajul?

Povestirea emoțională vs. dreptul la viață privată

Relatezi despre un eveniment tragic care implică familia unei victime. Publicarea unor detalii personale și imagini ar face materialul mai emoționant, dar ar putea încălca dreptul lor la viață privată.

Cum echilibrezi impactul emoțional al poveștii cu respectul față de persoanele implicate?

Conținut sponsorizat

YRedacția ta se confruntă cu dificultăți financiare. O companie îți oferă finanțare în schimbul publicării unor materiale care o prezintă într-o lumină favorabilă, fără a le eticheta clar drept publicitate.

Accepți oferta pentru a menține redacția în funcțiune?

Scenarii ipotetice sugerate

Presiunea algoritmilor

Editorul îți cere să scrii articole care vor avea performanțe bune pe rețelele sociale, chiar dacă asta înseamnă să simplifici excesiv sau să senzaționalizezi subiecte complexe.

Îți adaptezi conținutul pentru a satisface algoritmii sau rămâi fidel unui jurnalism mai aprofundat, chiar dacă este mai puțin „atractiv” pentru click-uri?

Informații scurse în presă

Primești documente scurse care dezvăluie un caz de corupție, dar nu știi cum au fost obținute și dacă publicarea lor ar putea pune pe cineva în pericol.

Le publici sau alegi să le reții până când ai mai multe informații?

Preferințele publicului

Publicul tău preferă în mod clar conținutul care îi confirmă convingerile existente. Publicarea unor perspective echilibrate sau critice atrage reacții negative și duce la pierderea urmăritorilor.

Îți adaptezi conținutul la preferințele publicului sau încerci să îi provoci să privească și alte perspective?

Bibliography

BBC. Mission. Accessed April 28, 2026. https://www.bbc.com/aboutthebbc/governance/mission

Belenguer, Laura. The Journalism Mini-Guide. Valencia: Interact Office, 2023.
"Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms." Opened for signature November 4, 1950. European Treaty Series no. 5. https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights

Council of the European Union. EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline. May 12, 2014. https://www.consilium.europa.eu/media/z4ikxdga/eu-guidelines-human-rights-freedom-expression.pdf

Daphne Caruana Galizia Foundation. "New SLAPPs Report Shows Urgent Need for Effective Anti-SLAPP Legislation." December 10, 2024. https://www.daphne.foundation/en/2024/12/10/slapp-report

Eldridge II, Scott A. Journalism in a Fractured World. New York: Peter Lang, 2025.
Electronic Frontier Foundation. "History of FOIA." Accessed April 29, 2026. https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia

European Commission. "European Media Freedom Act." Accessed April 29, 2026. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_en

European Commission. "Audiovisual and Media Services." Accessed April 29, 2026. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/audiovisual-and-media-services

European Parliamentary Research Service. European Media Freedom Act. Briefing, 2022.
https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733668

Equality and Human Rights Commission. "Article 10: Freedom of Expression." Accessed April 29, 2026. https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression

Elsevier. "Cross-Ownership." ScienceDirect Topics. Accessed April 29, 2026. https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cross-ownership

Human Rights Watch. "Iraq: Wikileaks Documents Describe Torture o Detainees." October 23, 2010. https://www.hrw.org/news/2010/10/23/iraq-wikileaks-documents-describe-torture-detainees

Le Monde. Le Monde: A Generalist and Independent Media. Published March 28, 2022.
https://www.lemonde.fr/en/about-us/article/2022/03/28/le-monde-a-generalist-and-independent-media_5979192_115.html

McIntyre, Lee. On Disinformation: How to Fight for Truth and Protect Democracy.
Cambridge, MA: MIT Press, 2023.

The New York Times Company. Mission and Values. Accessed April 28, 2026. https://www.nytco.com/mission-and-values/

United Nations. Universal Declaration of Human Rights. 1948. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

NOVINARSKI PRIRUČNIK

Vodič za početnike

FREEDOM HOUSE ROMÂNIA

Ovaj priručnik je razvijen u okviru Erasmus+ programa i sufinansiran je od strane Evropske unije. Priručnik je nastao u okviru projekta „Young Voices Matter! Youth Journalism, Policy Engagement and Social Media Campaign for Stronger Democracies“ („Mladi glasovi su važni! Omladinsko novinarstvo, angažman u kreiranju politika i kampanje na društvenim mrežama za jače demokratije“), koji se sprovodi u partnerstvu sa organizacijama Station Europe (Rumunija), Kosovski centar za bezbjednosne studije i Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM) iz Crne Gore.

Inicijativa podržava mlade iz Rumunije, Crne Gore i Kosova u razvoju vještina iz oblasti novinarstva, društvenih mreža i kreiranja politika. Kroz niz trening kampova organizovanih u svakoj zemlji, učesnici prolaze obuku i postaju dio mreže angažovanih mladih ljudi. Nakon toga, oni preuzimaju aktivne uloge u svojim zajednicama kroz pisanje novinarskih tekstova, kreiranje kampanja na društvenim mrežama i razvoj ideja za javne politike koje se bave pitanjima važnim za mlade.

Co-funded by
the European Union

Finansirano od strane Evropske unije. Stavovi i mišljenja izraženi u ovom dokumentu pripadaju isključivo autorima i ne predstavljaju nužno stavove Evropske unije ili Evropske komisije. Evropska unija niti tijelo koje dodjeljuje sredstva ne mogu biti odgovorni za njih.

Ovaj priručnik je razvijen pod koordinacijom:

Cristinae Guseth direktorke organizacije Freedom House Romania, sa više od 25 godina iskustva u upravljanju projektima usmjerenim na vladavinu prava, pravosuđe, dobro upravljanje, evropske integracije, nediskriminaciju, medije i borbu protiv dezinformacija. Od 2017. godine vodi razvoj prve lokalne mreže medija u Rumuniji, PressHub, koja okuplja više od 30 publikacija.

Autori:

Iulia Drăgălai koordinira obrazovne projekte za mlade u organizaciji Freedom House Romania i studentkinja je Fakulteta političkih nauka. Razvija inicijative usmjerene na demokratsko obrazovanje i medijsku pismenost, doprinoseći razvoju aktivne i građanski informisane generacije.

Teodora Mușat ima diplomu osnovnih studija iz međunarodnih odnosa i evropskih studija, kao i master diplomu iz međunarodnih javnih poslova sa Univerziteta u Bukureštu. U organizaciji Freedom House Romania razvija i sprovodi projekte usmjerene na medijsku pismenost, demokratsko i građansko učešće, kao i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja.

Petru Mihai je asistent na obrazovnim projektima za mlade u organizaciji Freedom House Romania i student je Fakulteta političkih nauka, gdje razvija i sprovodi programe za mlade usmjerene na demokratsko obrazovanje i kritičko razmišljanje u odnosu prema medijima.

Zahvaljujemo sljedećim konsultantima na njihovom doprinosu:

Brândușa Armanca je novinarka i univerzitetska profesorka novinarstva. Obavljala je funkciju direktorke Rumunskog kulturnog instituta u Budimpešti (2006–2012), kao i predsjednice organizacije EUNIC Hungary. Radila je za Radio Slobodna Evropa i publikacije kao što su Expres, Temesvári Új Szó, Orizont i Ziua, kao i za TVR Timișoara. Piše kolumnu „Media culpa“ u časopisu 22 i viša je urednica u Radio Slobodnoj Evropi.

Ștefana Ciortea-Neamțiu je predavačica na Fakultetu za upravljanje i komunikacione nauke Univerziteta Zapad u Temišvaru, gdje predaje predmete kao što su Novinarski žanrovi: Reportaža, Otvoreno novinarstvo i drugi trendovi u savremenom novinarstvu i Lažne vijesti i kredibilitet. Autorka je nekoliko knjiga i stručnih članaka. Ima bogato iskustvo u medijima kao urednica u publikaciji Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien / Banater Zeitung.

Ada Codăuje predavačica na osnovnim studijama novinarstva Univerziteta Ovidius u Konstanci, gdje takođe predaje na master programu iz odnosa s javnošću i interkulturalnog razvoja. Njena istraživačka interesovanja uključuju novinarske prakse u štampanim i digitalnim medijima, lažne vijesti i rodne studije. Ima deset godina iskustva u novinarstvu u Konstanci i objavljivala je u časopisima Dilema veche, Revista 22 i na platformama koje koordinira Fondacija Freedom House Romania.

Antonia Matei je univerzitetska predavačica na Fakultetu novinarstva i komunikacionih studija Univerziteta u Bukureštu, gdje predaje predmete kao što su Tehnike pisanja i Digitalna audio produkcija. Stekla je značajno novinarsko iskustvo radeći kao reporterka, urednica i radijska voditeljka. Trenutno učestvuje u brojnim međunarodnim projektima, kao što su Digital News Report i Worlds of Journalism Study.

Oana Olariu je predavačica na Fakultetu književnosti, smjer novinarstvo, Univerziteta „Alexandru Ioan Cuza“ u Jašiju. Diplomirala je novinarstvo u Jašiju 2009. godine. Radila je na projektima istraživačkog novinarstva i u nevladinom sektoru, sa fokusom na razvoj zajednice i osnaživanje građanskog učešća. Njena istraživačka interesovanja uključuju progresivne medijske trendove i prakse, mehanizme manipulacije u javnom diskursu i sociokulturne promjene koje prate razvoj digitalnog okruženja.

Sadržaj

Uvod

Šta je ovaj priručnik?
Kome je namijenjen ovaj priručnik?
Kako koristiti ovaj priručnik

Poglavlje 1
Šta je novinarstvo?

Misija novinarstva: informisanje javnosti i služenje javnom interesu
Izjave o misiji u međunarodnom novinarstvu
Uloga novinara u demokratskim društvima
Osnovne vrijednosti novinarstva
Glavni novinarski žanrovi i njihova društvena uloga
Šta je novinarska vijest?
Odgovornost u dijeljenju informacija

Poglavlje 2
Pravni okvir za novinarstvo i regulatorna tijela

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR). Član 19
Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP)
Pravila o unakrsnom vlasništvu u medijima
Kopenhaški kriterijumi. Sloboda medija i bezbjednost novinara
Evropski akt o slobodi medija (EMFA)
Direktiva protiv SLAPP tužbi
Medijski regulatori i tijela za transparentnost

Poglavlje 3
Razumijevanje dezinformacija

Vrste lažnih informacija
Vještačka inteligencija u novinarstvu
Kako se boriti protiv dezinformacija?
Medijska i informaciona pismenost (MIL) u novinarstvu
Sloboda izražavanja posmatrana kao ranjivost

Igre i praktične vježbe za polaznike novinarskih obuka

Bibliografija

IUVOD

O ovom priručniku

U današnjem informacionom okruženju sve je teže razlikovati šta je istinito, šta je obmanjujuće, a šta zaista važno. Vijesti do nas stižu trenutno, putem naših telefona, društvenih mreža i razgovora s drugim ljudima.

Istovremeno, uloga novinara, da informišu javnost i pozivaju nosioce moći na odgovornost – suočava se sa sve većim izazovima. U mnogim sredinama ostvarivanje prava na slobodu izražavanja nosi određene rizike, a novinari se suočavaju s pritiscima ili prijetnjama samo zato što rade svoj posao. Kako povjerenje u informacije slabi, mladi postaju podložniji radikalizaciji i štetnim narativima.

Ovaj priručnik nastao je kao odgovor na ove važne izazove, s ciljem da mladima pruži koristan uvod u novinarstvo. Objašnjava kako se informacije proizvode i provjeravaju, te nudi alate koji podstiču kritičko razmišljanje. Kombinujući osnovne koncepte sa praktičnim vježbama, nastoji da podstakne aktivno učešće u javnom životu, kao i informisano i odgovorno korišćenje medija.

Priručnik ima za cilj da osnaži mlade ljude da postanu aktivniji, informisaniji i sigurniji učesnici demokratskog života, te da im pruži alate pomoću kojih mogu svoje ideje pretvoriti u konkretne akcije.

Kome je namijenjen ovaj priručnik?

Ovaj priručnik namijenjen je mladim ljudima koji žele da koriste novinarstvo, medije i komunikaciju kao alate za pozitivne promjene i aktivno učešće u društvu. Posebno će biti koristan onima koji žele da nauče kako se informacije stvaraju i šire, kao i na koji način mediji, javna komunikacija i pripovijedanje mogu doprinijeti podizanju svijesti, osnaživanju glasova zajednice i rješavanju pitanja koja su im važna.

Kroz ovaj priručnik, mladi će steći osnovna znanja i praktične vještine koje će im pomoći da bolje razumiju medijski prostor, kritički procjenjuju informacije i koriste različite komunikacione alate za ostvarivanje pozitivnog uticaja u svojoj zajednici.

Može biti koristan za:

- učenike, studente i mlade koji žele da uče i razvijaju nove vještine
- članove omladinskih organizacija i omladinskih savjeta
- mlade aktiviste i lidere u zajednici

- novinare početnike, kreatore sadržaja i pripovjedače
- omladinske radnike, edukatore i fasilitatore
- sve one koji su zainteresovani za medijsku pismenost, građansko učešće i demokratski angažman

Svako ko koristi ovaj priručnik, kako kroz ideje koje obrađuje, tako i kroz praktične vježbe koje sadrži, unaprijediće svoje vještine kritičkog razmišljanja, komunikacije, provjere činjenica i pripovijedanja. Istovremeno će otkriti kako se mediji i novinarstvo mogu koristiti za podizanje svijesti, podsticanje dijaloga i podršku pozitivnim promjenama u njihovim zajednicama.

Kako koristiti ovaj priručnik

Ovaj priručnik objedinjuje novinarstvo, medijsku pismenost, slobodu izražavanja i dezinformacije na način koji podstiče kako učenje, tako i aktivno učešće. Umjesto da se usredsređuje samo na teoriju, on poziva čitaoce da kroz praktične aktivnosti, diskusije i promišljanje istraže kako informacije oblikuju stavove, zajednice i demokratski život.

Svako poglavlje uključuje:

- objašnjenja ključnih pojmova i novinarskih principa
- praktične primjere i studije slučaja iz stvarnog života
- interaktivne vježbe, simulacije i debate
- pitanja za razmišljanje i aktivnosti za diskusiju

POGLAVLJE 1
Šta je novinarstvo?

Misija novinarstva: Informisanje javnosti i služenje javnom interesu

Misija novinarstva je da informiše javnost tako što bira i predstavlja informacije koje su važne i relevantne. Novinari odlučuju šta će postati vijest na osnovu različitih elemenata, kao što su novina, značaj, blizina, sukob, emocija i uticaj.[1]

Istovremeno, novinarstvo služi javnom interesu tako što se usmjerava na događaje koji imaju posljedice i utiču na veliki broj ljudi. Vijesti su posebno važne kada imaju snažan uticaj na društvo.

Na ovaj način, novinarstvo pomaže ljudima da ostanu informisani o onome što je važno za njihov život i za društvo u cjelini.

Pored toga, novinarstvo ima zadatak da da glas onima koji se ne čuju i da djeluje kao kontrolni mehanizam u odnosu između onih koji imaju moć i građana. Ono doprinosi tome da se poštuju prava i slobode ljudi, uključujući pravo na dobro upravljanje.

Misije u međunarodnom novinarstvu

Jasno definisana misija od suštinskog je značaja za svaku medijsku organizaciju, jer određuje njenu svrhu, osnovne vrijednosti i odgovornost prema javnosti. Ona usmjerava novinarski rad i odražava posvećenost organizacije informisanju društva i služenju javnom interesu.

Misija New York Timesa:[2]
Tragamo za istinom i pomažemo ljudima da razumiju svijet. Ova misija zasniva se na našem uvjerenju da kvalitetno novinarstvo ima moć da život svakog čitaoca učini bogatijim i ispunjenijim, a društvo u cjelini snažnijim i pravednijim.“

Misija BBCija:[3]
„Naša misija je da djelujemo u javnom interesu, služeći svim građanima kroz pružanje nepristrasnih, visokokvalitetnih i prepoznatljivih sadržaja i usluga koje informišu, obrazuju i zabavljaju.“

---

1 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 7.
2 The New York Times Company, Mission and Values, accessed 28 April 2026, https://www.nytco.com/mission-and-values/
3 BBC, Mission, accessed 28 April 2026, https://www.bbc.com/aboutthebbc/governance/mission

Misija Le Mondea:[4]
Le Monde nastoji da pruža tačne, provjerene i nezavisne informacije, pomažući čitaocima da razumiju najvažnija pitanja u Francuskoj i širom svijeta.

Uloga novinarstva u demokratkim društvima

Novinari imaju ključnu ulogu u demokratskim društvima jer pružaju informacije zasnovane na stvarnim činjenicama i događajima koji su od značaja za javnost. Njihova osnovna odgovornost jeste da obezbijede da vijesti odražavaju istinu i budu zasnovane na provjerenim informacijama, koristeći dokaze i vjerodostojne izvore.[5]

Novinarstvo se često smatra „četvrtom granom vlasti" jer nadzire i istražuje rad nosilaca vlasti, te informiše javnost o njihovim postupcima. Kroz ovu ulogu, novinari doprinose obezbjeđivanju transparentnosti i odgovornosti u društvu.

Ključne vrijednosti novinarstava

Osnovne vrijednosti novinarstva predstavljaju temeljna načela koja usmjeravaju način na koji se informacije prikupljaju, obrađuju i plasiraju javnosti. Ove vrijednosti su od suštinskog značaja za očuvanje povjerenja javnosti i obezbjeđivanje da novinarstvo ostvaruje svoju društvenu ulogu.

Jedna od najvažnijih vrijednosti jeste istinitost i tačnost. Novinari su dužni da objavljuju informacije koje su tačne, provjerene i jasno predstavljene, kako bi ih publika mogla razumjeti bez zabune. To podrazumijeva pažljiv odabir izvora, provjeru činjenica i upotrebu preciznog jezika, uz izbjegavanje nejasnih ili obmanjujućih tvrdnji.

Druga ključna vrijednost je nezavisnost, koja podrazumijeva da novinari svoj posao obavljaju bez spoljašnjih pritisaka, poput političkog ili ekonomskog uticaja. Njihova odgovornost je da objektivno izvještavaju o činjenicama, a ne da promovišu pojedinačne interese.

Pravičnost i nepristrasnost usko su povezane sa nezavisnošću. Novinari treba da različite stavove predstave na uravnotežen način i izbjegavaju pristrasnost, omogućavajući javnosti da na osnovu dostupnih informacija samostalno formira mišljenje.

Jednako važna vrijednost je odgovornost. Novinari snose odgovornost za sadržaj koji objavljuju, što podrazumijeva provjeru informacija prije njihovog objavljivanja, kao i ispravljanje eventualnih grešaka ukoliko do njih dođe.

4 Le Monde, Le Monde: A Generalist and Independent Media, published March 28, 2022, accessed April 28, 2026, https://www.lemonde.fr/en/about-us/article/2022/03/28/le-monde-a-generalist-and-independent-media_5979192_115.html

5 Brîndușa Armanca et al., Rezistența la dezinformare și racolare online, București: Fundația Freedom House România, 2021

Na kraju, novinarstvo zahtijeva jasno razdvajanje činjenica od mišljenja. Novinarski izvještaji treba da budu zasnovani na objektivnim činjenicama, dok mišljenja, komentari ili tumačenja moraju biti jasno označeni kao takvi. Ova razlika doprinosi sprječavanju zabune i osigurava da javnost ne bude dovedena u zabludu.

Glavni novinarski žanrovi i njihova društvena uloga

Novinarstvo obuhvata nekoliko osnovnih žanrova, od kojih svaki ima posebnu ulogu u informisanju i tumačenju stvarnosti. Najvažniji neistraživački žanrovi su vijest, reportaža, intervju i analiza.

Vijest je najosnovniji novinarski oblik i podrazumijeva izvještavanje o stvarnom događaju ili činjenici od javnog interesa na objektivan i sažet način. Fokus je na tačnosti i relevantnosti, uz predstavljanje provjerenih informacija o događajima koji utiču na veći broj ljudi.
Reportaža ide dalje od pukog informisanja, nudeći detaljniji i narativni prikaz događaja, ljudi ili društvenih pojava. Ona omogućava novinarima da istraže kontekst, emocije i iskustva, pomažući publici da bolje razumije složene situacije.

Intervju daje direktan glas pojedincima koji su uključeni u događaje ili su njima pogođeni. Kroz pitanja i odgovore, on pruža perspektive, mišljenja i lična iskustva koja obogaćuju javno razumijevanje.

Analiza tumači događaje i objašnjava njihove uzroke, posljedice i moguće ishode. Za razliku od vijesti, ona zahtijeva dublji nivo objašnjenja i kontekstualizacije, pomažući publici da razumije složena pitanja.

Pored informativne uloge, ovi novinarski žanrovi imaju i važnu društvenu funkciju. Oni doprinose davanju glasa onima koji su bez glasa, omogućavajući vidljivost društvenim grupama koje su često zanemarene ili marginalizovane. Na taj način novinarstvo pruža platformu za različitost i podstiče šire društveno razumijevanje i prihvatanje.

Posebno neistraživački žanrovi, a naročito reportaža, zasnivaju se na društvenoj potrebi da se razumije okruženje, uključujući zajednice sa kojima građani nemaju direktan kontakt. Nevidljive društvene grupe često su isključene iz javnih politika i izložene diskriminaciji, ali novinarsko pripovijedanje može da ospori stereotipe i podstakne empatičniji pogled.

Predstavljanjem različitih iskustava i stvarnosti, novinarstvo takođe promoviše osjećaj zajedničke pripadnosti, stvarajući zajednički okvir ili „zajednički svijet" u kojem građani mogu da se prepoznaju i učestvuju.

Na kraju, ovi žanrovi odražavaju jednu od suštinskih vrijednosti novinarstva: humanost. Kroz pripovijedanje, empatiju i reprezentaciju, novinarstvo povezuje ljude, podstiče razumijevanje i doprinosi inkluzivnijem društvu.

Šta je novinska vijest?

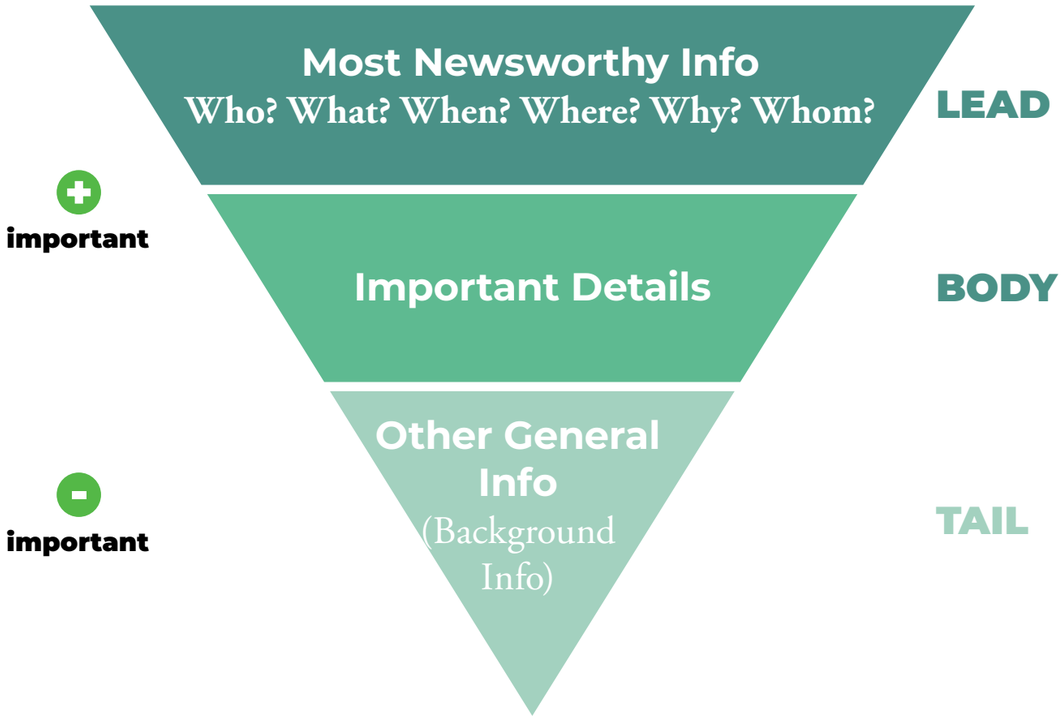
Novinska vijest je novinarski izvještaj o osobi, predmetu, činjenici ili događaju koji se zaista dogodio i koji je od interesa za veliki broj ljudi.

Da bi se određena informacija smatrala vješću, ona mora biti stvarna i zasnovana na činjenicama ili događajima, a ne na mišljenjima ili pretpostavkama. Mora predstavljati nešto što se već dogodilo ili što će se dogoditi. Istovremeno, nije svaki događaj vijest.

Prema Karlu Warrenu, novinska vijest treba da sadrži najmanje tri važna elementa: novinu, blizinu, relevantnost, konflikt, emociju ili uticaj. Ovi elementi čine priču zanimljivom i značajnom za javnost.[6]

Drugi važan aspekt jeste način na koji se vijest predstavlja. Novinari se najčešće pridržavaju strukture obrnute piramide, gdje se najvažnije informacije iznose na početku, zatim slijede dodatni detalji, a na kraju manje važne pozadinske informacije.[7]

Ovakav način organizovanja informacija omogućava publici da brzo razumije najvažnije činjenice, čak i ako ne pročita cijeli tekst.

6 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 7.
7 Laura Belenguer, The Journalism Mini-Guide, Valencia: Interact Office, 2023, p. 9

5W pravilo u vijestima i pravilo provjere „Ko je vidio? Ko je čuo?“

U novinarstvu, svaka vijest treba da odgovori na pet osnovnih pitanja: Ko? Šta? Kada? Gdje? Zašto? Ova pitanja pomažu u organizovanju informacija i obezbjeđuju da publika jasno razumije šta se dogodilo.

Korišćenjem pravila 5W, novinari uključuju sve važne detalje događaja i izbjegavaju izostavljanje ključnih informacija.

Pravilo provjere predstavlja osnovni princip u novinarstvu koji pomaže da se obezbijedi tačnost i vjerodostojnost informacija.

Ono podrazumijeva da svaka informacija mora poticati iz jasnog i pouzdanog izvora. Novinar uvijek treba da postavi pitanje: Ko je ovo vidio? Ko je ovo čuo? Ako niko ne može odgovoriti na ova pitanja, informacija se ne može smatrati pouzdanom.

Ovo pravilo zahtijeva postojanje dokaza, koji mogu uključivati svjedoke događaja, zvanične izjave, dokumente, snimke ili druge izvore koji otvoreno potvrđuju ono što se dogodilo. Novinari moraju biti u mogućnosti da dokažu da je informacija stvarna, a ne zasnovana samo na glasinama ili mišljenjima.

Novinska priča treba da sadrži samo činjenice koje su direktno posmatrane ili potvrđene od strane osobe koja je spremna da bude identifikovana i preuzme odgovornost za svoje izjave. Ovo pravilo je posebno važno danas, naročito na internetu, gdje se lažne informacije brzo šire. Postavljanjem pitanja „Ko je vidio? Ko je čuo?“, novinari mogu izbjeći dezinformacije i osigurati da izvještavaju istinu.

Odgovornost u dijeljenju informacija

Novinari imaju profesionalnu odgovornost za informacije koje objavljuju. To znači da odgovaraju za ono što napišu i mogu snositi posljedice ukoliko je informacija netačna ili obmanjujuća. Njihov rad zasniva se na jasnim pravilima i standardima čiji je cilj zaštita javnosti i obezbjeđivanje pouzdanih informacija.

Nasuprot tome, pojedinci koji dijele informacije putem društvenih mreža uglavnom nemaju isti nivo odgovornosti. Oni mogu slobodno objavljivati i širiti sadržaj, bez obaveze da poštuju profesionalna pravila ili da odgovaraju za tačnost onoga što dijeli.

POGLAVLJE 2
Pravni okvir i regulatorna tijela

Univerzalna deklaracija ljudskih prava (UDHR). Član 19

> *„Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo uključuje slobodu da se zadrže mišljenja bez uplitanja, kao i slobodu da se traže, primaju i saopštavaju informacije i ideje putem bilo kojih medija, bez obzira na granice.“*

Zašto je ovo parvo usvojeno?

Usvajanje ovog prava dogodilo se nakon Drugog svjetskog rata, poslije perioda obilježenog represijom, cenzurom nacističkog režima i teškim kršenjima ljudskih prava. Tokom tog vremena, ljudi su bili kažnjavani, zatvarani, pa čak i ubijani zbog iznošenja suprotnih stavova, dok su nezavisni mediji bili zabranjeni ili podvrgnuti cenzuri. Propaganda je takođe korišćena za podsticanje nasilja i mržnje. Ovi događaji ukazali su na potrebu zaštite pristupa informacijama, uz istovremeno prepoznavanje rizika povezanih sa štetnim i opasnim govorom.[8]

Prilikom izrade člana 19, ova iskustva otvorila su složeno pitanje:

> *Dokle treba da seže sloboda izražavanja?*
>
> *Da li govor treba ograničiti kada ugrožava javnu bezbjednost ili nanosi štetu drugima, ili sve stavove treba zaštititi?*

Države su takođe bile zabrinute da bi dopuštanje ograničenja moglo omogućiti vlastima da ponovo uvedu cenzuru.

Šta ovo parvo štiti?

Sloboda izražavanja sopstvenih misli, kao i neotuđivo pravo na njihovo posjedovanje, zagarantovani su članom 19. U određenim situacijama, kao što su slučajevi kada govor podstiče nasilje, netrpeljivost ili ugrožava javni red, sloboda izražavanja može biti ograničena.

Član 19 naglašava ključnu ulogu koju novinari i mediji imaju u informisanju i obrazovanju javnosti, kao i obezbjeđuje slobodu traženja, primanja i prenošenja znanja preko granica i putem bilo kojeg medija.

8 United Nations, Universal Declaration of Human Rights, 1948. Retrieved from: https://www.un-.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights#:~:text=Article%2019,media%20and%20regard-less%20of%20frontiers.

Evropska konvencija ljudskih prava (ECHR). Član 10

Freedom of expression

1. Everyone has the right to freedom of expression. This right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers. This Article shall not prevent States from requiring the licensing of broadcasting, television or cinema enterprises.

Član 10 štiti slobodu saopštavanja i primanja informacija bez uplitanja državnih organa, kao i pravo na izražavanje stavova i mišljenja. Ova zaštita odnosi se na različite oblike komunikacije, kao što su:

- Govor
- Štampa
- Umjetničko izražavanje
- Sadržaj na internetu

Istorijski temelj ovog člana usko je povezan sa prethodno pomenutim članom 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UDHR). Kada je Savjet Evrope 1950. godine usvojio Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, principi člana 19 snažno su uticali na oblikovanje člana 10, čiji je cilj bio očuvanje slobode govora i otvorene rasprave kao osnovnih stubova demokratskih društava.[9]

Član 10 prepoznaje ulogu štampe kao čuvara javnog interesa, koja informiše javnost i poziva nosioce vlasti na odgovornost.

Ovaj član ne garantuje neograničenu slobodu izražavanja. Ograničenja mogu biti uvedena radi zaštite drugih prava, posebno prava na privatnost koje je zaštićeno članom 8 – „Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života“ Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao i interesa poput javne bezbjednosti i nacionalne sigurnosti. To često zahtijeva pronalaženje ravnoteže između drugih osnovnih prava i slobode izražavanja.

9 “Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms,” opened for signature November 4, 1950, European Treaty Series no. 5. Retrieved from: https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights

Studija slučaja – Observer i The Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva [1991]

U ovom slučaju, u oba listas bilo je zabranjeno da objave odlomke iz knjige „Spycatcher“ bivšeg obavještajnog službenika Petera Wrighta, na osnovu sudske odluke koju je pokrenula Vlada, uz obrazloženje zaštite nacionalne bezbjednosti. Iako je prvo ograničenje bilo opravdano prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, nakon što je knjiga objavljena na međunarodnom nivou, zabrana više nije smatrana neophodnom i ocijenjeno je da predstavlja kršenje člana 10.[10]

Zakon o slobodnom pristupu informacijama (FOIA)

Građani imaju pravo da zahtijevaju informacije od državnih organa zahvaljujući zakonima o slobodi informacija. Ova pravila omogućavaju građanima, uključujući novinare, da zvaničnim putem zatraže pristup dokumentima, izvještajima ili podacima, umjesto da ih vlasti drže nedostupnim javnosti.

Zakon o slobodnom pristupu informacijama(Freedom of Information Act) predstavlja jedan od najpoznatijih primjera, jer je uspostavio mehanizam putem kojeg svako može zatražiti pristup dokumentima državnih institucija.

Zašto je uveden Zakon o slobodnom pristupu informacijama?

Mnoge vlade su tokom dugog vremenskog perioda održavale visok stepen tajnosti. Javnost je često bila uskraćena za informacije o zvaničnim dokumentima i procesima donošenja odluka, što je građanima i novinarima otežavalo da razumiju način na koji se troše javna sredstva ili kako se kreiraju politike.

Kako su demokratske vrijednosti jačale tokom 20. vijeka, novinari, aktivisti i organizacije civilnog društva počeli su da se zalažu za veću odgovornost i otvorenost institucija.

S obzirom na to da vlade djeluju u ime građana, oni su isticali da informacije kojima raspolažu javni organi treba da budu dostupne široj javnosti. Kao rezultat ovih zahtjeva, Sjedinjene Američke Države usvojile su Zakon o slobodi informacija (Freedom of Information Act) 1966. godine.[11]

Zašto je važan za novinarstvo?

Ovim zakonom uspostavljen je jasno definisan postupak za podnošenje zahtjeva za pristup državnim dokumentima. Kasnije je postao značajan model koji je podstakao brojne druge države da usvoje zakone koji omogućavaju novinarima da istražuju pitanja od javnog značaja.

10 Equality and Human Rights Commission, “Article 10: Freedom of Expression. Retrieved from: https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression

11 Electronic Frontier Foundation, “History of FOIA”. Retrieved from: https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia

Zakon o slobodi informacija (FOIA) predstavlja jedno od najvažnijih sredstava istraživačkog novinarstva, jer novinarima omogućava pristup zvaničnim dokumentima javnih institucija, izvještajima, ugovorima, elektronskoj pošti i podacima.

Novinari mogu zakonitim putem zahtijevati informacije kako bi provjerili činjenice i istražili pitanja poput korupcije, zloupotrebe javnih sredstava, rizika po životnu sredinu ili procesa donošenja odluka u vlasti, umjesto da se oslanjaju isključivo na anonimne izvore ili povjerljive informacije.

Praksa

Tokom rata u Iraku, novinari su korišćenjem Zakona o slobodnom pristupu informacijama (FOIA) dobili pristup dokumentima koji su se odnosili na nečovječno postupanje prema pritvorenicima tokom rata.[12] Photos and documents from the Abu Ghraib jail torture incident were made public thanks to requests made by groups like the American Civil Liberties Union. Serious human rights abuses were shown by the records, which also spurred international discussion about government control and military behavior.

Pravila o unakrsnom vlasništvu u medijima

Pravila o unakrsnom vlasništvu u medijima ograničavaju broj različitih medijskih kuća koje jedno preduzeće može posjedovati na određenom području. Ova pravila je u Sjedinjenim Američkim Državama uspostavila Federalna komisija za komunikacije (FCC) kako bi spriječila da jedna kompanija kontroliše preveliki broj izvora informisanja u jednom gradu, kao što su novine i televizijska stanica.

Tokom 20. vijeka pojavila se zabrinutost zbog sve veće koncentracije vlasništva nad medijima. Jedna kompanija mogla bi kontrolisati lokalno informisanje i uticati na javno mnjenje ukoliko bi posjedovala više značajnih medijskih kuća na istom tržištu.

Zbog potrebe očuvanja raznovrsnosti u medijskom prostoru, FCC je 1975. godine uvela pravilo o unakrsnom vlasništvu novina i emitera, kojim je ograničeno da kompanije istovremeno posjeduju novine i radiodifuznu stanicu u istoj zajednici.[13]

Cilj regulisanja unakrsnog vlasništva jeste obezbjeđivanje raznovrsnosti glasova u medijima. Različiti:

- stavovi
- istraživanja
- uredničke perspektive

12 Human Rights Watch, “Iraq: Wikileaks Documents Describe Torture of Detainees,” October 23, 2010. Retrieved from: https://www.hrw.org/news/2010/10/23/iraq-wikileaks-documents-describe-torture-detainees

13 Elsevier, “Cross-Ownership,” ScienceDirect Topics. Retrieved from: https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cross-ownership

... imaju veću mogućnost da dođu do javnosti kada različite organizacije upravljaju različitim medijskim platformama.

Na ovaj način smanjuje se mogućnost da jedan uticajni vlasnik medija preuzme kontrolu nad većim dijelom informativnog prostora.

Kopenhaški kriterijumi – Sloboda medija i bezbjednost novinara

Kopenhaški kriterijumi predstavljaju skup uslova koje države kandidati za pristupanje Evropskoj uniji moraju ispuniti kako bi postale članice. Oni obuhvataju zaštitu ljudskih prava, demokratiju, vladavinu prava i zaštitu manjina.

Kako bi se obezbijedilo da države kandidati imaju raznovrstan i nepristrasan medijski prostor, ovi kriterijumi uključuju i medijski pluralizam, slobodu izražavanja i bezbjednost novinara. .

Ovi standardi su uspostavljeni 1993. godine tokom samita Evropskog savjeta u Kopenhagenu, sa ciljem da pomognu državama nakon Hladnog rata u prelasku ka stabilnim demokratskim sistemima. Smatralo se da demokratsko upravljanje, odgovornost i transparentnost zavise od zaštite nezavisnih medija i novinara.[14]

Poštovanjem ovih normi obezbjeđuje se da građani imaju pristup različitim izvorima informacija, kao i da novinari mogu obavljati svoj posao bez ugrožavanja sopstvene bezbjednosti. Države koje žele da postanu članice Evropske unije moraju pokazati postojanje zakona, institucija i praksi koje podržavaju slobodu medija i štite novinare od zastrašivanja, nasilja ili prijetnji.

Evropski akt o slobodi medija (EMFA)

Zbog toga što je sloboda medija od suštinskog značaja za demokratska društva, kao i zbog sve većih zabrinutosti posljednjih godina u vezi sa prijetnjama nezavisnosti štampe, Evropska unija je uvela Evropski akt o slobodi medija (EMFA).

Ova uredba je stupila na snagu 7. maja 2024. godine, dok je većina njenih odredbi počela da se primjenjuje od avgusta 2025. godine.[15]

Evropski akt o slobodi medija (EMFA) uspostavlja skup pravila usmjerenih na zaštitu novinarstva i jačanje nezavisnosti medija širom Evropske unije. Među njegovim najvažnijim odredbama su:

14 Council of the European Union, EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline, May 12, 2014. Retrieved from: https://www.consilium.europa.eu/media/z4ikxdga/eu-guidelines-human-rights-freedom-expression.pdf

15 European Commission, "European Media Freedom Act". Retrieved from: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_en

- zaštita uredničke nezavisnosti, kojom se osigurava da novinari mogu obavljati svoj posao bez političkog ili ekonomskog pritiska
- zaštita novinarskih izvora, uključujući mjere zaštite od upotrebe špijunskog softvera
- obezbjeđivanje nezavisnog funkcionisanja javnih medijskih servisa
- povećanje transparentnosti vlasništva nad medijima
- zaštita medijskih organizacija od neopravdanog uklanjanja sadržaja od strane velikih onlajn platformi

Jedan od najvažnijih doprinosa EMFA jeste snažnija zaštita uredničkih odluka od nezakonitog miješanja i neprimjerenih uticaja. Kada je riječ o javnim medijima, uredba takođe obezbjeđuje da novinari imaju odgovarajuće, stabilno i predvidivo finansiranje, u skladu sa njihovom misijom pružanja usluga od javnog interesa.

Anti-SLAPP (strateške tužbe protiv učešća javnosti) – Direktiva Evropske unije 2024/1069

Anti-SLAPP direktiva Evropske unije štiti novinare, aktiviste, nevladine organizacije i druge „čuvar javnog interesa" od zloupotrebe sudskih postupaka čiji je cilj njihovo ućutkivanje. Ovakve tužbe obično pokreću moćni i uticajni akteri kako bi zastrašili osobe koje žele da otkriju korupciju, kršenja ljudskih prava ili druga pitanja od javnog značaja.

Do 7. maja 2026. godine, sve države članice Evropske unije, osim Danske, moraju usvojiti odgovarajuće propise.[16]

Odakle je proizašla ova potreba?

SLAPP tužbe su posljednjih godina postale učestalije u Evropi, što je izazvalo zabrinutost zbog njihovog mogućeg uticaja na novinare i druge osobe koje iznose stavove o pitanjima od javnog značaja.

Opasnosti sa kojima se suočavaju osobe koje razotkrivaju korupciju i nepravdu dodatno su skrenule pažnju javnosti nakon ubistva malteške istraživačke novinarke Daphne Caruana Galizia 2017. godine.[17] Kao odgovor na ovaj problem, direktiva ima za cilj da obezbijedi da aktivisti i novinari mogu obavljati svoje dužnosti istraživanja i učestvovanja u javnim raspravama bez straha od ućutkivanja ili ugrožavanja sopstvenog života.

16 European Parliamentary Research Service, European Media Freedom Act (Briefing, 2022). Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733668

17 Daphne Caruana Galizia Foundation, "New SLAPPs Report Shows Urgent Need for Effective Anti-SLAPP Legislation," December 10, 2024. Retrieved from: https://www.daphne.foundation/en/2024/12/10/slapp-report

Kako funkcioniše?

Ukoliko su novinari, aktivisti ili nevladine organizacije meta SLAPP tužbe u nekoj državi Evropske unije, sudovi mogu odbaciti slučaj u ranoj fazi ukoliko je očigledno da predstavlja zloupotrebu pravnog sistema.

Osobe koje zloupotrebljavaju pravne postupke kako bi ugušile kritiku mogu se suočiti sa sankcijama, dok napadnute strane mogu imati pravo na naknadu troškova pravne odbrane. Sudovi u državama članicama Evropske unije mogu odlučiti da ne priznaju ili ne prihvate presudu ukoliko je tužba pokrenuta u državi koja nije članica EU, čime se štite novinari koji izvještavaju o temama od javnog značaja.

Ovaj zakon pruža novinarima i aktivistima veću zaštitu da istražuju, izvještavaju i pozivaju nosioce vlasti na odgovornost. Na primjer, Greenpeace International je pokazao praktičnu primjenu ove direktive koristeći je kao osnov za odbranu od tužbe koju je pokrenula američka kompanija.

Tijela nadležna za regulaciju medija i transparentnost

U demokratskim društvima stvaraju se posebne institucije koje regulišu medijsku industriju i garantuju otvorenost, pravičnost i poštovanje propisa. Dok neke organizacije provjeravaju podatke o gledanosti publike ili tiražu, druge kontrolišu sadržaj emitovanja. Njihova odgovornost je da obezbijede da mediji funkcionišu u transparentnom okruženju, u kojem se oglašivači mogu osloniti na pouzdane podatke, a publika vjerovati informacijama koje dobija.

Ove organizacije doprinose povjerenju javnosti i raznolikosti medija. One pružaju tačne informacije o broju ljudi koji čitaju, gledaju ili slušaju određene medijske sadržaje i osiguravaju da emiteri poštuju osnovna pravila, kao što je izbjegavanje uvredljivog sadržaja. Na taj način javnost i oglašivači lakše mogu razumjeti stvarni domet i uticaj medijskih kompanija.

Na evropskom nivou, u skladu sa Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama (AVMSD)[1], svaka država članica Evropske unije ima svoj nezavisni regulator za audiovizuelne medije, koji je zadužen za sprovođenje regionalnih pravila o emitovanju i zaštitu pluralizma medija.ž

Kompletan spisak ovih regulatornih tijela može se pronaći ovdje:
https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/audiovisual-regulators

Ova saradnja osigurava da osnovne garancije, kao što su pravila fer konkurencije ili zaštita djece od neprimjerenog sadržaja

POGLAVLJE 3
RAZUMIJEVANJE DEZINFORMACIJA

Postoje različite vrste lažnih informacija koje mogu varirati od iskrenih grešaka do namjernih laži. Ovo poglavlje ima za cilj da istraži ključne definicije različitih oblika dezinformacija, koristeći primjere koji su bliski mladima, kako bi im pomoglo da ih prepoznaju i na njih reaguju u stvarnom vremenu.

Ovakav pristup omogućava mladima ne samo da razumiju teorijske pojmove, već i da ih praktično primijene u borbi protiv lažnih informacija u svom digitalnom okruženju.

Tipvi dezinformacija

Lažne informacije:

Lažne vijesti („fake news“) odnose se na vijesti koje su namjerno i provjerljivo netačne, a čiji je cilj da obmanu čitaoce.[18]

Fenomen lažnih vijesti značajno se povećao posljednjih godina sa pojavom interneta i društvenih mreža. Lažne vijesti se šire veoma brzo jer iskorišćavaju našu psihologiju i način na koji su aplikacije društvenih mreža dizajnirane.

Nisu sve „lažne vijesti“ iste. Da bismo se borili protiv njih, potrebno je da razumijemo razliku između iskrene greške i namjerne laži.

Dezinformacija:

Dezinformacija je tehnika koja podrazumijeva namjerno širenje sadržaja (teksta, fotografije, videa) koji je ili u potpunosti netačan ili kombinuje tačne informacije sa netačnim informacijama o nekoj osobi, predmetu, činjenici ili događaju, sa izričitom namjerom da nanese štetu ili bez obzira na moguću štetu koju takav sadržaj može izazvati.[19]

Primjer: *Neposredno prije izbora za đački parlament, neko napravi lažni snimak ekrana (screenshot) na kojem se vidi da kandidat navodno govori nešto užasno. Taj sadržaj širi putem WhatsAppa sa namjerom da naruše ugled kandidata i dovedu do toga da izgubi izbore.*

Misinformacije:

18 Media Defence, Module 7: ‘False News’, Misinformation and propaganda. Modules on Litigating Freedom of Expression and Digital Rights in South and Southeast Asia”, June 2022, p. 2.
19 Asociația New Data Academy & Freedom House Romania, Media Literacy Booster: Rezistență la Dezinformare și Radicalism Online, București, December 2024, p. 15.

Misinformacija se odnosi na nenamjerno širenje netačnog sadržaja (tekstova, videa, fotografija), ili kombinacije tačnih i netačnih informacija o nekoj osobi, događaju ili činjenici, ali bez namjere da se nanese šteta.[20]

Primjer: *Tinejdžer vidi objavu u kojoj piše da njegov omiljeni bend večeras ima tajni koncert u njegovom gradu. Oduševi se i podijeli objavu na svom Instagram storiju, ne shvatajući da je letak zapravo star tri godine.*

Malinformacija:

Malinformacija je tehnika koja podrazumijeva namjerno širenje tačnih informacija o nekoj osobi, činjenici ili događaju, pri čemu se zanemaruje činjenica da to može izazvati štetu. Ova vrsta informacija često uključuje lične ili privatne detalje koji su trebali ostati povjerljivi.[21]

Primjer: Dva gejmera se posvađaju na internetu. Jedan se naljuti i „doksuje“ drugog tako što objavi njegovo pravo ime, kućnu adresu i broj telefona na javnom forumu kako bi ga nepoznate osobe uznemiravale.

Vještačka inteligencija u novinarstvu

Vještačka inteligencija (AI) odnosi se na računarske sisteme koji mogu obavljati zadatke koje obično obavljaju ljudi, kao što su zaključivanje, donošenje odluka i rješavanje problema. AI ima značajnu ulogu u današnjem okruženju dezinformacija. Ona ne samo da olakšava stvaranje uvjerljivog lažnog sadržaja, već pomaže i njegovom brzom širenju do velikog broja ciljanih korisnika.

Napredak digitalnih tehnologija promijenio je način na koji se informacije stvaraju i dijele. AI je ključni dio ove promjene: može se koristiti kako za pojačavanje širenja dezinformacija, tako i za njihovo otkrivanje i suzbijanje. AI alati mogu generisati ili mijenjati tekst, slike, audio i video sadržaje. Kada se koriste za stvaranje veoma realističnog lažnog sadržaja, to se naziva deepfake (duboka lažna manipulacija)[22].

Dipfejk:

Deepfake sadržaji (kombinacija riječi „deep learning“ – duboko učenje i „fake“ – lažno) stvaraju se pomoću AI sistema koji se nazivaju generativne adversarijalne mreže (GAN). GAN sistemi funkcionišu tako što uče iz velikih količina postojećih podataka, a zatim stvaraju novi, sličan sadržaj.

Na primjer, nakon analize hiljada fotografija neke javne ličnosti, AI sistem može napraviti novu fotografiju koja izgleda stvarno, ali je u potpunosti lažna. Ova tehnologija može se koristiti za kreiranje ili izmjenu slika, videa, audio zapisa i teksta, ali se termin deepfake najčešće koristi za sadržaje u obliku zvuka i videa.[23]

AI mijenja način na koji se vijesti stvaraju, provjeravaju i dijele. Ona može pomoći novinarima da rade brže i da se nose sa ogromnom količinom informacija dostupnih na internetu, ali istovremeno donosi i određene rizike. AI se već koristi za pronalaženje priča i praćenje događaja.

Primjer: AI alati mogu analizirati društvene mreže i otkriti najnovije vijesti prije nego što se pojave u tradicionalnim medijima. Sistem može označiti viralni TikTok snimak o protestu ili prepoznati neuobičajenu aktivnost na platformi X (Twitter), dajući novinarima prednost u brzom reagovanju.

AI je takođe koristan za provjeru činjenica i verifikaciju informacija. Može pomoći u provjeri da li je neki citat stvaran, pronalaženju izvora fotografije ili otkrivanju izmijenjenih video sadržaja. Ovo je posebno važno danas, kada se deepfake sadržaji i obmanjujuće informacije mogu veoma brzo širiti. Na primjer, video generisan pomoću AI-ja u kojem političar navodno izgovara nešto šokantno može postati viralan prije nego što iko provjeri njegovu autentičnost.

AI se može koristiti i za pisanje jednostavnijih vijesti. Neki mediji koriste AI za automatsko kreiranje izvještaja o sportskim rezultatima ili finansijskim ažuriranjima. To štedi vrijeme, pa novinari mogu da se posvete složenijim pričama, kao što su istraživački tekstovi. Međutim, AI nije neutralna niti savršena. Jedan od najvećih rizika je pretjerano oslanjanje na tehnologiju. To što neki alat sugeriše da je nešto tačno ne znači nužno da jeste. Novinari i dalje moraju provjeravati informacije i kritički razmišljati.

Drugi problem su pristrasnost i vidljivost sadržaja. AI često daje prednost popularnim sadržajima (onima koji dobijaju više klikova, lajkova ili dijeljenja), slično kao algoritmi društvenih mreža. To može pojačati senzacionalne ili emotivne sadržaje umjesto tačnih informacija.

AI takođe ima poteškoća sa kontekstom.

Primjer: Stara fotografija ponovo iskorišćena u novom kontekstu (npr. protest iz 2015. godine predstavljen kao da se dešava danas) možda neće biti prepoznata kao obmanjujuća od strane automatizovanih sistema.

Zaključno, isti alati koje novinari koriste za poboljšanje rada mogu biti iskorišćeni i od strane zlonamjernih aktera za stvaranje uvjerljivijih dezinformacija.[24]

20 Asociația New Data Academy & Freedom House Romania, Ibid., p. 15.
21 Ibid., p. 16.
22 Ibid., p. 28.
23 Ibid.
24 Andreas L. Opdahl, Trustworthy journalism through AI, in “Data and Knowledge Engineering”, Vol. 146, July 2023. Accessed on 06.04.2026 at https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169023X23000423

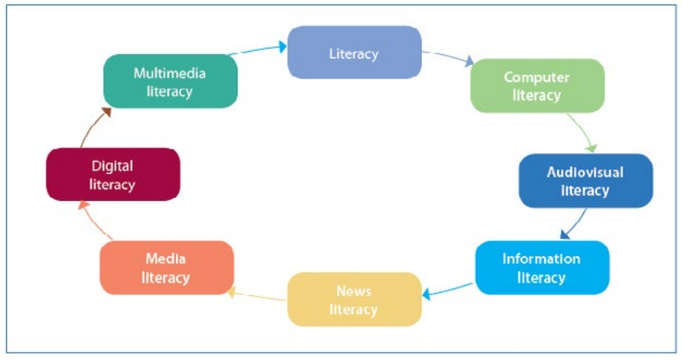
Kako se boriti protiv dezinformacija?

U ovom kontekstu, strategije za borbu protiv dezinformacija, pogrešnih informacija i štetnog dijeljenja istinitih informacija treba da budu više društvenog i obrazovnog karaktera. To uključuje strategije i kampanje medijske i informacione pismenosti (MIL) koje se fokusiraju na ljudska prava, medijsku, digitalnu, interkulturalnu i privatnosnu pismenost kao sveobuhvatan način za ublažavanje njihovog uticaja.

Ove strategije mogu biti dopunjene provjerom sadržaja na društvenim mrežama, provjerom činjenica (fact-checking), davanjem prednosti pouzdanim izvorima informacija i objavljivanjem suprotnih narativa koji ispravljaju netačne tvrdnje.

Koncept medijske i informacione pismenosti zasniva se na univerzalnim ljudskim pravima i smatra se osnovnim uslovom da pojedinci, zajednice i čitave nacije mogu ostvariti pravo na slobodu izražavanja i pravo na pristup informacijama.

Član 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima navodi da „svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo uključuje slobodu da se slobodno pridržava svojih uvjerenja, kao i slobodu da traži, prima i prenosi informacije i ideje putem bilo kojeg sredstva i bez obzira na državne granice.

Adopted from UNESCO Media and Information Literacy Curriculum for Teachers

Izazov pripreme ljudi za život u društvima znanja predstavlja pitanje kojim se međunarodna zajednica, a posebno međunarodne organizacije, bave već duže vrijeme. Danas, u kontekstu društva bogatog informacijama i neograničene razmjene informacija, jedno od ključnih pitanja jeste objektivnost novinara i stepen u kojem su novinari stekli kompetencije građanskog obrazovanja ili učestvuju u promovisanju medijske i informacione pismenosti (MIL) među svojom publikom.

Neophodno je da novinari i urednici stalno unapređuju svoje vještine u provjeri informacija, koristeći provjerene i nove efikasne metode provjere činjenica (fact-checking), kao i alate za prepoznavanje pogrešnih i dezinformacija. Istovremeno, važno je da novinari i medijske organizacije međusobno sarađuju.

Kritičko razmišljanje:

Kritičko razmišljanje je ključna sposobnost koju svaki građanin treba da posjeduje kako bi mogao učestvovati u demokratskom i pluralističkom društvu. Današnje društvo, sa širokim pristupom informacijama putem interneta i stalnim bombardovanjem podacima, mišljenjima i porukama, zahtijeva nove kompetencije. Među njima se posebno izdvaja sposobnost kritičkog razmišljanja i razumijevanja različitih vrsta tekstova kojima ljudi imaju pristup, a koji su povezani sa određenim temama.

Postoji šest nivoa procesa kritičkog razmišljanja:

- Prepoznavanje teme
- Informaciono razmišljanje (traženje dokaza, činjenica ili znanja)
- Analiza
- Logičko zaključivanje („zaključujem da…“)
- Donošenje zaključka
- Društvena transformacija

Provjera činjenica (Fact-checking):

Lažne vijesti i lažni mediji stvaraju veliku konfuziju među korisnicima i podstiču kulturu dezinformisanja koja manipuliše ličnim odlukama i ugrožava demokratiju. Oni utiču na pravo ljudi da traže i primaju informacije, povećavaju netrpeljivost i mržnju prema ranjivim grupama u društvu.

Kao građani, moramo biti svjesni da lažne vijesti utiču na demokratski integritet i da ih je potrebno posmatrati kroz njihovu političku, društvenu i kulturnu dimenziju. Zbog toga je važno prepoznati dezinformacije i lažne sadržaje.

Ovo treba imati na umu prilikom prepoznavanja lažnih vijesti:

- Signature (Don’t rely on news that are not signed, associated with an author. Fake news is usually anonymous).
- Origin (It is important to verify the sources that the news has, analyze the “about” section of the page that disseminates the news, contrast the links and citations mentioned and perform an inverse search of images, to find out that no use has been made of photos out of context).
- Contrast (If no other media reports the news, it is possibly false).
- Errors (News containing spelling or writing errors may be false too).
- Format (Be aware of unusual formats and large and capitalized titles, designed to appeal to emotion and arouse attention).

- Date (Actual news comes right after the event while false news is written days later, undated or timeless).
- URL (Check the web address and contrast it with other media).
- Audiovisual resources (Fake news may contain images or videos manipulated or taken out of context)[25].

25 eMedia, MEdia literacy and Digital citizenship for All, p. 18.

Meijska i infomacijska pismenost u novinarstvu

Medijska i informaciona pismenost (MIL) predstavlja jedan od ključnih elemenata savremenog novinarstva. Ona omogućava građanima da kritički procjenjuju informacije, medijske sadržaje, tehnologiju i vijesti koje svakodnevno konzumiraju. Kroz razvoj medijske i informacione pismenosti, novinarstvo jača povjerenje u medije i osnažuje građane da budu aktivni učesnici demokratskog društva.

Povjerenje u medije danas je jedan od najosjetljivijih i najtežih izazova za očuvanje. Čitaoci, gledaoci i slušaoci, vođeni neprekidnim protokom informacija, danas vrlo lako mijenjaju svoju lojalnost različitim medijima. Za urednike i medijske organizacije takve promjene znače gubitak pažnje publike, a samim tim i gubitak povjerenja.

Temeljni principi novinarstva	Temeljni principi medijske i informacione pismenosti (MIL)
Prva obaveza novinarstva je da saopštava istinu.	MIL omogućava ljudima da efikasno učestvuju u procesu traganja za istinom.
Njegova prva lojalnost je prema građanima.	MIL mora biti usmjerena na osnaživanje građana.
Suština novinarstva je disciplina provjere činjenica.	MIL predstavlja disciplinu individualne provjere informacija.
Novinari moraju zadržati nezavisnost od onih o kojima izvještavaju.	MIL ne treba da govori ljudima šta da misle ili kako da misle, već da ih osposobi da razmišljaju svojom glavom.
Novinarstvo mora služiti kao nezavisni nadzor nad nosiocima moći.	Dok se mediji smatraju „četvrtom granom vlasti“, MIL osnažuje „petu granu“ – građane.
Novinarstvo mora obezbijediti prostor za javnu kritiku i kompromis.	MIL omogućava građanima da učestvuju u javnom diskursu i dijalogu.
Novinarstvo treba da nastoji da važne teme učini zanimljivim i relevantnim.	MIL podstiče radoznalost i istraživanje kako bi ljudi razumjeli značaj informacija i medija u svom svakodnevnom životu.
Novinarstvo mora pružati sveobuhvatne i proporcionalne informacije.	MIL omogućava ljudima da kritički procjenjuju vjerodostojnost i integritet informacija i medijskih sadržaja.
Novinarima mora biti omogućeno da djeluju u skladu sa sopstvenom savješću.	MIL podstiče razvoj kritičkog rasuđivanja i savjesti, sposobnosti koje posjedujemo kao pojedinci.

Fig. 2: Differences between journalism and MIL
Source: Gizzle, A. (2018), Unpublished Work from UNESCO publication series (2019), Media and Information Literacy in Journalism

Sloboda izražavanja kao ranjivost

Danas informacije više ne prolaze kroz tradicionalne filtere koji su nekada bili obilježje novinarstva, kao što su urednici, provjera činjenica i standardi verifikacije. Na društvenim mrežama i internet platformama sadržaj se širi prvenstveno na osnovu popularnosti, a ne tačnosti. Što više lajkova, dijeljenja ili pregleda neka objava ima, to postaje vidljivija. U takvom okruženju pažnja postaje važnija od istine.

Ova promjena ima značajne posljedice. Sadržaji koji izazivaju snažne emocije – poput ljutnje, straha, ogorčenja ili uzbuđenja – mnogo se brže šire od smirenog i činjenično utemeljenog izvještavanja. Zbog toga se kritičko razmišljanje često zanemaruje. Korisnici reaguju impulsivno umjesto da razmisle, a emocionalne reakcije zamjenjuju racionalnu procjenu. Time se stvara pogodno okruženje za širenje dezinformacija, koje su često upravo osmišljene da izazovu emocije i manipulišu publikom.

Istovremeno, tradicionalni moralni i društveni mehanizmi kontrole na internetu su oslabljeni. Anonimnost, fizička udaljenost i brzina komunikacije smanjuju osjećaj odgovornosti. Ljudi mogu dijeliti štetne ili netačne informacije ne razmišljajući o njihovim posljedicama, dok pojedini akteri namjerno koriste takvo okruženje za širenje manipulacija.

Još jedan sve izraženiji izazov jeste zamagljivanje granice između istine i neistine. Pojmovi poput „alternativnih činjenica“ ili „alternativne istine“ stvaraju utisak da su činjenice subjektivne ili zamjenljive, iako se činjenice zasnivaju na dokazima i mogu se provjeriti. Ovakvo relativizovanje istine narušava povjerenje u pouzdane informacije i stvara nesigurnost u pogledu toga šta je stvarno.

Na kraju, sloboda izražavanja, kao jedno od osnovnih demokratskih prava, može postati i određena ranjivost u digitalnom prostoru. Pravo na slobodno izražavanje mišljenja od suštinskog je značaja za demokratsko društvo, ali se može zloupotrijebiti za opravdavanje širenja lažnog ili štetnog sadržaja. Akteri koji šire dezinformacije često se pozivaju na ovaj princip, predstavljajući manipulaciju kao „samo još jedno mišljenje“. Zbog toga postaje teže ograničiti štetan sadržaj, a da se pritom ne otvore pitanja cenzure i zaštite slobode govora.

Za novinare, ali i za sve korisnike medija, razumijevanje ovakvog informacionog okruženja od presudnog je značaja. Ono zahtijeva ne samo tehničke vještine za provjeru informacija, već i svijest o tome kako emocije, algoritmi i različiti narativi oblikuju ono što vidimo, čitamo i na kraju – u šta vjerujemo.

IGRE I PRAKTIČNE VJEŽBE ZA POLAZNIKE OBUKE IZ NOVINARSTVA

1. Simulacija redakcije (donošenje uredničkih odluka i medijska pristrasnost)

Cilj: Pomoći učesnicima da razumiju kako uredničke vrijednosti, politička pristrasnost i stil medija utiču na izbor vijesti, njihovo uokviravanje i način predstavljanja.

Format: Grupni rad (učesnici se dijele u timove od najmanje 4–5 članova).

Trajanje: 30–40 minuta

Opis:
Učesnici se dijele u timove, pri čemu svaki tim predstavlja drugu redakciju. Svaki tim dobija profil medija koji uključuje njegove uredničke vrijednosti, ciljnu publiku, političku orijentaciju i nivo kredibiliteta (npr. tabloid, mejnstrim medij, nezavisni istraživački medij, partijski medij i sl.).

Zatim svaki tim dobija set kratkih vijesti (mini-priča). Na osnovu identiteta redakcije koju predstavljaju, njihov zadatak je da:

- odaberu koje će vijesti uvrstiti na naslovnu stranu;
- odrede redosljed i raspored vijesti;
- napišu naslove i uvodne pasuse (lidove) u skladu sa stilom i vrijednostima svog medija;
- oblikuju ton izvještavanja (npr. senzacionalistički, neutralan, kritički ili emotivan).

Na primjer, tabloid će vjerovatno koristiti emotivne i senzacionalističke naslove poput: „Šok i nevjerica!“, dok će kredibilan medij dati prednost tačnosti, uravnoteženosti i činjenicama.

Na kraju, svaki tim izrađuje maketu naslovne strane (u digitalnom obliku ili na papiru) koja jasno odražava urednički identitet dodijeljenog medija.

Diskusija nakon vježbe:
Na kraju svaka grupa predstavlja svoju naslovnu stranu i objašnjava:

- zašto je odabrala upravo te vijesti;
- kako su uredničke vrijednosti uticale na njihove odluke;
- koje su tehnike koristili za oblikovanje i predstavljanje vijesti.

Ishod učenja:
Učesnici će razumjeti kako medijska pristrasnost, uredničke odluke i tehnike pripovijedanja utiču na percepciju javnosti i povjerenje u novinarstvo.

2. Influenser ili novinar? – Vježba analize Reel sadržaja

Cilj: Pomoći učesnicima da kritički procjenjuju sadržaj na društvenim mrežama i razumiju nejasnu granicu između influensera i novinara, kao i ulogu etike u novinarstvu.

Format: Interaktivna aktivnost zasnovana na kretanju (cijela grupa)

Trajanje: 20–30 minuta

Opis:
Učesnici gledaju niz kratkih video-snimaka (npr. Instagram Reels sadržaje). Nakon svakog snimka, treba da odluče da li je osoba u videu:

- Novinar -> prelaze na desnu stranu prostorije
- Influenser -> prelaze na lijevu stranu prostorije
- Oboje / nije jasno -> ostaju u sredini

Nakon svakog kruga, učesnici objašnjavaju svoje izbore. Voditelj usmjerava diskusiju podstičući ih da razmisle o:

- nazivu i brendiranju stranice/naloga;
- načinu na koji su informacije predstavljene;
- tonu i jeziku (objektivno naspram emotivnog/ličnog pristupa);
- korišćenju izvora ili dokaza;
- tome da li sadržaj informiše, ubjeđuje ili zabavlja.

Diskusija nakon vježbe:
Voditelj naglašava da:

- granica između influensera i novinara postaje sve manje jasna;
- formati društvenih mreža (poput Reels sadržaja) danas se široko koriste i u novinarstvu;
- svako može djelovati kao „novinar“ ukoliko poštuje etičke principe (tačnost, pravičnost, odsustvo propagande);
- istovremeno, nije svaki sadržaj koji izgleda informativno nužno pouzdan.

Ishod učenja:
Učesnici razvijaju vještine medijske pismenosti i bolje razumijevanje načina na koji novinarske prakse mogu postojati (ili biti zanemarene) u okruženju društvenih mreža.

3. Unutar feeda – Simulacija publike i algoritma

Cilj: Pomoći učesnicima da razumiju kako lični profili, interesovanja i ponašanje na internetu oblikuju način konzumiranja informacija i sadržaj koji im prikazuju algoritmi.

Format: Grupni rad (timovi od 4–5 učesnika)
Trajanje: 25–35 minuta

Opis:
Učesnici se dijele u timove, a svaki tim dobija izmišljeni profil korisnika društvenih mreža. Profil uključuje informacije kao što su ime, godine, zanimanje, društveni status, interesovanja, bračni/partnerski status i druge relevantne karakteristike.

Svaki tim ima oko 10 minuta da analizira dodijeljeni profil i napravi „mapu digitalnog ponašanja“ te osobe. Od njih se traži da razmotre i diskutuju:

- koje društvene mreže bi ova osoba najvjerovatnije koristila;
- odakle dobija informacije (pouzdani mediji, influenseri, prijatelji, specijalizovane stranice itd.);
- kako bi njen sadržaj na društvenim mrežama vjerovatno izgledao;
- kako algoritmi mogu uticati na sadržaj koji joj se prikazuje;
- da li je vjerovatno da se ova osoba nalazi u informativnom balonu ili eho-komori.

Učesnici se podstiču na kreativnost. Mogu:

- opisati ili nacrtati izgled njenog feeda;
- predložiti vrste mimova ili objava koje bi gledala;
- napraviti brzi profil slike ili vizuelni identitet;
- zamisliti ton i stil sadržaja sa kojim bi najčešće dolazila u kontakt.

Rezultat:
Svaki tim predstavlja analizu svog profila i objašnjava razloge za svoje pretpostavke.

Diskusija nakon vježbe:
Voditelj naglašava:

- kako algoritmi pojačavaju postojeća uvjerenja i interesovanja korisnika;
- rizike informativnih balona i eho-komora;

- kako različite publike različito konzumiraju vijesti;
- zašto je razumijevanje publike ključno u novinarstvu.

Ishod učenja:
Učesnici stiču uvid u segmentaciju publike, uticaj algoritama i važnost prilagođavanja novinarskog sadržaja različitim grupama publike.

4. Suočavanje sa kontroverznim stavovima

Cilj: Pomoći učesnicima da vježbaju vještine intervjuisanja u izazovnim situacijama i nauče kako da se prema osobama sa kontroverznim ili suprotnim stavovima odnose profesionalno, uz poštovanje i etičke standarde.

Format: Igranje uloga (cijela grupa)

Trajanje: 30–40 minuta

Opis:
Jedan od voditelja preuzima ulogu osobe sa kontroverznim ili polarizujućim stavovima (npr. mizoginija, stavovi protiv prava na abortus, stavovi protiv migracija, evroskepticizam, rasizam ili drugi ekstremni stavovi). Voditelj se ukratko predstavlja u ulozi, iznoseći svoja uvjerenja i mišljenja.

Učesnici naizmjenično intervjuišu tu osobu. Svaki učesnik ima pravo da postavi najviše dva pitanja.

Cilj je simulacija stvarne situacije u kojoj novinari moraju razgovarati sa „teškim“ sagovornicima, zadržavajući profesionalnost i poštujući etičke principe.

Fokusne tačke za učesnike:

- postavljanje jasnih, relevantnih i pristojnih pitanja;
- izbjegavanje konflikta ili ličnih napada;
- ostajanje neutralnim i smirenim;
- podsticanje dijaloga umjesto pokušaja da se „pobijedi“ u raspravi;
- kontrolisanje emotivnih reakcija tokom intervjua.

Diskusija nakon vježbe:
Nakon aktivnosti, voditelj pokreće razgovor o:

- tome kako su se učesnici osjećali tokom interakcije;
- koje strategije su bile uspješne, a koje nijesu;
- kako se nositi sa nelagodnošću ili neslaganjem tokom intervjua;
- ulozi novinara u podsticanju dijaloga, a ne nametanju sopstvenih stavova.

Ishod učenja:
Učesnici razumiju da:

- ljudi mogu imati potpuno različite poglede na stvarnost;
- uloga novinara je da stvori prostor za dijalog i razumijevanje;
- cilj intervjua nije da ubijedi sagovornika, već da informiše publiku.

5. Spektar novinarskih vrijednosti

Cilj: Podstaći kritičko razmišljanje i otvorenu diskusiju o novinarskim vrijednostima, etici i ulozi medija u društvu.

Format: Debata zasnovana na kretanju (cijela grupa)

Trajanje: 25–35 minuta

Opis:
Učesnici se postavljaju duž zamišljene linije (ili označene linije u prostoriji) koja predstavlja spektar stavova:

- jedan kraj = potpuno se slažem
- suprotni kraj = uopšte se ne slažem

Voditelj čita niz izjava povezanih sa novinarstvom. Nakon svake izjave, učesnici zauzimaju poziciju duž linije u zavisnosti od toga koliko se slažu ili ne slažu. Mogu stati bilo gdje duž spektra kako bi izrazili nijanse u svom mišljenju.

Nakon što zauzmu pozicije, voditelj poziva nekoliko učesnika sa različitih djelova spektra da objasne svoje stavove.

Učesnicima je dozvoljeno da promijene svoju poziciju tokom diskusije ukoliko im se promijeni perspektiva.

Diskusija nakon vježbe:
Voditelj naglašava:

- raznovrsnost stavova unutar novinarstva;
- složenost etičkog odlučivanja;
- važnost slušanja i uvažavanja različitih mišljenja;
- da u novinarstvu često ne postoje jednostavni odgovori tipa „tačno“ ili „netačno“.

Ishod učenja:
Učesnici razvijaju vještine kritičkog razmišljanja, preispituju sopstvene vrijednosti i stiču dublje razumijevanje etičkih dilema sa kojima se novinari suočavaju.

Predložene izjave za diskusiju

Osnovne novinarske vrijednosti:

- „Novinarstvo uvijek treba da bude potpuno objektivno.“
- „Novinari nikada ne bi trebalo da pokazuju lična mišljenja u svom radu.“
- „Neutralnost je važnija od zauzimanja moralnog stava.“

Nezavisnost i uticaj:

- „Novinarstvo treba da bude isključivo nezavisno i nikada ne bi trebalo da se finansira od strane države.“
- „Prihvatljivo je da mediji imaju političke veze ili opredjeljenja.“
- „Aktivizam i novinarstvo nikada ne bi trebalo miješati.“

Društvene mreže i savremeno novinarstvo:

- „Influenseri mogu biti jednako kredibilni kao i novinari.“
- „TikTok i Instagram su legitimne platforme za ozbiljno novinarstvo.“
- „Clickbait (mamci za klikove) je prihvatljiv ako privlači pažnju na važne teme.“

Etika i odgovornost:

- „Novinari treba da daju prostor svim glasovima, čak i ekstremnim stavovima.“
- „Postoje situacije u kojima novinari ne bi trebalo da objave istinu.“
- „Emotivno pripovijedanje je jednako važno kao i činjenična tačnost.“

Publika i uticaj:

- „Novinari treba da prilagode svoj sadržaj onome što publika želi da vidi.“
- „Važnije je biti brz nego biti tačan.“
- „Novinarstvo treba da ima za cilj da promijeni mišljenje ljudi, a ne samo da ih informiše.“

6. Etičke dileme

Cilj: Pomoći učesnicima da istraže složene etičke dileme u novinarstvu i uvježbaju donošenje odluka u situacijama gdje ne postoji jasan tačan ili pogrešan odgovor.

Format: Grupna diskusija (timovi od 4–5 učesnika)

Trajanje: 30–40 minuta

Opis:
Učesnici se dijele u male timove. Svaki tim dobija hipotetički scenario koji uključuje izazovnu situaciju povezanu sa novinarstvom, medijima ili integritetom informacija.

Od timova se traži da:

- diskutuju o situaciji i zauzmu jasan stav;
- razmotre prednosti i nedostatke različitih izbora;
- odluče šta bi uradili kao novinari ili medijski profesionalci;
- predlože moguće rješenje ili način djelovanja.

Nakon diskusije, svaki tim predstavlja:

- svoju odluku;
- razloge koji stoje iza nje;
- etičke dileme ili kompromise koje su prepoznali.

Diskusija nakon vježbe:
Voditelj naglašava:

- složenost stvarnih odluka u svijetu medija;
- postojanje kompromisa u novinarstvu (tačnost naspram brzine, pristup informacijama naspram etike, domet naspram kredibiliteta);
- važnost odgovornosti i kritičkog razmišljanja.

Ishod učenja:
Učesnici bolje razumiju etičko odlučivanje u novinarstvu i razvijaju sposobnost snalaženja u nejasnim situacijama i sukobima različitih vrijednosti.

PREDLOG HIPOTETIČKIH SCENARIJA

AI vs. No Information
U malom gradu, jedina lokalna redakcija zamijenjena je sistemom vještačke inteligencije koji generiše vijesti. Informacije su brze i lako dostupne, ali su ponekad netačne ili obmanjujuće.

Da li bi za građane bilo bolje da povremeno dobijaju pogrešne informacije ili da uopšte nemaju lokalne vijesti? Šta biste uradili da poboljšate ovu situaciju?

Brzina naspram tačnosti

Vi ste prvi novinar koji je dobio informaciju o velikom događaju koji je u toku, ali detalji još nijesu u potpunosti provjereni. Drugi mediji već objavljuju vijesti.

Da li biste objavili informaciju brzo i rizikovali da pogriješite, ili biste sačekali i rizikovali da izgubite priču?

Davanje prostora ekstremnim stavovima

Javna ličnost sa kontroverznim i potencijalno štetnim stavovima pristaje da vam da ekskluzivni intervju.

Da li biste im dali prostor u cilju informisanja javnosti ili biste odbili kako ne biste dodatno širili njihovu poruku?

Emotivno pripovijedanje naspram privatnosti

Izvještavate o tragičnom događaju koji uključuje porodicu žrtve. Dijeljenje ličnih detalja i fotografija učinilo bi priču snažnijom, ali bi moglo narušiti njihovu privatnost.

Kako biste napravili ravnotežu između emotivnog pripovijedanja i poštovanja prema osobama koje su uključene?

Sponzorisani sadržaj

Vaša redakcija ima finansijske poteškoće. Kompanija nudi finansijsku podršku u zamjenu za objavljivanje sadržaja koji ih predstavlja u pozitivnom svjetlu, bez jasnog označavanja da je riječ o reklami.

Da li biste prihvatili ponudu kako biste održali rad redakcije?

PREDLOG HIPOTETIČKIH SCENARIJA

Pritisak algoritma

Vaš urednik traži od vas da pišete priče koje će imati dobar učinak na društvenim mrežama, čak i ako to znači pojednostavljivanje ili senzacionalizovanje složenih tema.

Da li biste prilagodili svoj sadržaj algoritmu ili biste se držali dubljeg, manje „privlačnog za klikove“ novinarstva?

Procurjele informacije

Dobijate dokumente koji su procurjeli i otkrivaju korupciju, ali nijeste sigurni kako su pribavljeni niti da li bi njihovo objavljivanje moglo nekoga dovesti u opasnost.

Da li biste ih objavili ili biste se suzdržali od objavljivanja?

Pristrasnost publike
Vaša publika snažno preferira sadržaj koji potvrđuje njihova postojeća uvjerenja. Objavljivanje uravnoteženih ili kritičkih stavova dovodi do negativnih reakcija i gubitka pratilaca.

Da li biste prilagodili sadržaj svojoj publici ili biste je izazvali drugačijim perspektivama?

Bibliography

BBC. Mission. Accessed April 28, 2026. https://www.bbc.com/aboutthebbc/governance/mission

Belenguer, Laura. The Journalism Mini-Guide. Valencia: Interact Office, 2023.
"Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms." Opened for signature November 4, 1950. European Treaty Series no. 5. https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights

Council of the European Union. EU Human Rights Guidelines on Freedom of Expression Online and Offline. May 12, 2014. https://www.consilium.europa.eu/media/z4ikxdga/eu-guidelines-human-rights-freedom-expression.pdf

Daphne Caruana Galizia Foundation. "New SLAPPs Report Shows Urgent Need for Effective Anti-SLAPP Legislation." December 10, 2024. https://www.daphne.foundation/en/2024/12/10/slapp-report

Eldridge II, Scott A. Journalism in a Fractured World. New York: Peter Lang, 2025.
Electronic Frontier Foundation. "History of FOIA." Accessed April 29, 2026. https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia

European Commission. "European Media Freedom Act." Accessed April 29, 2026. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_en

European Commission. "Audiovisual and Media Services." Accessed April 29, 2026. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/audiovisual-and-media-services

European Parliamentary Research Service. European Media Freedom Act. Briefing, 2022.
https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733668

Equality and Human Rights Commission. "Article 10: Freedom of Expression." Accessed April 29, 2026. https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression

Elsevier. "Cross-Ownership." ScienceDirect Topics. Accessed April 29, 2026. https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cross-ownership

Human Rights Watch. "Iraq: Wikileaks Documents Describe Torture o Detainees." October 23, 2010. https://www.hrw.org/news/2010/10/23/iraq-wikileaks-documents-describe-torture-detainees

Le Monde. Le Monde: A Generalist and Independent Media. Published March 28, 2022.
https://www.lemonde.fr/en/about-us/article/2022/03/28/le-monde-a-generalist-and-independent-media_5979192_115.html

McIntyre, Lee. On Disinformation: How to Fight for Truth and Protect Democracy.
Cambridge, MA: MIT Press, 2023.

The New York Times Company. Mission and Values. Accessed April 28, 2026. https://www.nytco.com/mission-and-values/

United Nations. Universal Declaration of Human Rights. 1948. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights

UDHËZUES PRAKTIK I GAZETARISË

Udhëzues për fillestarë

FREEDOM HOUSE ROMÂNIA

Ky udhëzues praktik është zhvilluar në kuadër të Programit Erasmus+ dhe bashkëfinancohet nga Bashkimi Evropian. Ai është pjesë e projektit “Zërat e Rinisë Kanë Rëndësi! Gazetaria Rinore, Angazhimi në Politikëbërje dhe Fushata në Rrjetet Sociale për Demokraci më të Forta.”, i cili zbatohet në partneritet ndërmjet Station Europe (Rumani), Qendrës Kosovare për Studime të Sigurisë (KCSS) dhe Qendrës për Demokraci dhe të Drejta të Njeriut (CEDEM) nga Mali i Zi. Nisma synon të mbështesë të rinjtë në Rumani, Mal të Zi dhe Kosovë në zhvillimin e aftësive në gazetari, media sociale dhe hartim politikash. Përmes një serie bootcamp-esh të organizuara në secilin shtet, pjesëmarrësit trajnohen dhe bëhen pjesë e një rrjeti të të rinjve të angazhuar. Më pas, ata marrin rol aktiv në komunitetet e tyre duke shkruar artikuj gazetareskë, duke krijuar fushata në rrjetet sociale dhe duke zhvilluar ide për politika publike që adresojnë çështje me rëndësi për të rinjtë.

Co-funded by
the European Union

Bashkëfinancuar nga Bashkimi Evropian. Pikëpamjet dhe opinionet e shprehura në këtë publikim janë vetëm të autorëve dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht ato të Bashkimit Evropian ose të Komisionit Evropian. As Bashkimi Evropian dhe as autoriteti financues nuk mund të mbahen përgjegjës për to.

Ky udhëzues praktik është zhvilluar nën koordinimin e:

Cristina Guseth, Drejtoreshë e Freedom House Romania, ka mbi 25 vjet përvojë në menaxhimin e projekteve të fokusuara në sundimin e ligjit, drejtësinë, qeverisjen e mirë, integrimin evropian, mosdiskriminimin, median dhe luftën kundër dezinformimit. Që nga viti 2017, ajo ka udhëhequr zhvillimin e PressHub, rrjetit të parë rumun të mediave lokale, i cili bashkon mbi 30 media.

Autorët:

Iulia Drăgălai koordinon projekte edukative për të rinjtë në Freedom House Romania dhe është studente në Fakultetin e Shkencave Politike. Ajo zhvillon iniciativa të fokusuara në edukimin demokratik dhe edukimin mediatik, duke kontribuar në formimin e një brezi aktiv dhe të informuar qytetarisht.

Teodora Mușat ka përfunduar studimet bachelor në Marrëdhënie Ndërkombëtare dhe Studime Evropiane, si dhe studimet master në Çështje Publike Ndërkombëtare në Universitetin e Bukureshtit. Në Freedom House Romania, ajo zhvillon dhe zbaton projekte të fokusuara në edukimin mediatik, angazhimin demokratik dhe qytetar, si dhe parandalimin e dhunës me bazë gjinore.

Petru Mihai është asistent i projekteve edukative për të rinjtë në Freedom House Romania dhe student në Fakultetin e Shkencave Politike. Ai zhvillon dhe zbaton programe për të rinjtë të fokusuara në edukimin demokratik dhe zhvillimin e të menduarit kritik në raport me median.

Falënderojmë konsulentët e mëposhtëm për kontributin e tyre:

Brândușa Armanca është gazetare dhe profesoreshë e gazetarisë. Ajo ka shërbyer si Drejtoreshë e Institutit Kulturor Rumun në Budapest (2006–2012) dhe si Presidente e EUNIC Hungary. Ka punuar për Radio Evropa e Lirë dhe për media si Expres, Temesvári Új Szó, Orizont dhe Ziua, si edhe për TVR Timișoara. Aktualisht shkruan rubrikën “Media culpa” në revistën 22 dhe është Redaktore e Lartë në Radio Evropa e Lirë.

Ștefana Ciortea-Neamțiu është ligjëruese në Fakultetin e Shkencave të Qeverisjes dhe Komunikimit të Universitetit Perëndimor të Timișoarës, ku ligjëron lëndë si Zhanret e Shtypit: Reportazhi, Gazetaria e Hapur dhe Trendet Bashkëkohore në Gazetari dhe Lajmet e Rreme dhe Besueshmëria. Ajo është autore e disa librave dhe artikujve shkencorë dhe ka përvojë të gjerë në gazetari si redaktore në Allgemeine Deutsche Zeitung für Rumänien / Banater Zeitung.

Ada Codău është ligjëruese në programin bachelor të Gazetarisë në Universitetin Ovidius të Konstancës, ku ligjëron edhe në programin master për Marrëdhënie me Publikun dhe Zhvillim Ndërkulturor. Fushat e saj të kërkimit përfshijnë praktikat gazetareske në median e shkruar dhe digjitale, lajmet e rreme dhe studimet gjinore. Ajo ka dhjetë vjet përvojë në median e Konstancës dhe ka botuar në Dilema veche, Revista 22 dhe në platforma të koordinuara nga Freedom House Romania.

Antonia Matei është ligjëruese universitare në Fakultetin e Gazetarisë dhe Shkencave të Komunikimit të Universitetit të Bukureshtit, ku ligjëron lëndë si Teknikat e Shkrimit dhe Prodhimi Digjital i Audios. Ajo ka përvojë të gjerë si reportere, redaktore dhe prezantuese në radio. Aktualisht është e angazhuar në projekte ndërkombëtare, si Digital News Report dhe Worlds of Journalism Study.

Oana Olariu është ligjëruese në Fakultetin e Letërsisë, në programin e Gazetarisë, në Universitetin “Alexandru Ioan Cuza” në Iași. Ajo u diplomua për Gazetari në vitin 2009 dhe ka punuar në projekte të gazetarisë hulumtuese, si edhe në sektorin joqeveritar, me fokus në zhvillimin e komunitetit dhe fuqizimin qytetar. Interesat e saj kërkimore përfshijnë trendet dhe praktikat progresive në media, mekanizmat e manipulimit në diskursin publik

Tabela e Përmbajtjes.

Hyrje

Çfarë është ky udhëzues praktik?
Kujt i shërben ky udhëzues praktik?
Si të përdoret ky udhëzues praktik?

Kapitulli 1.
Çfarë është gazetaria?

Misioni i gazetarisë: Informimi i publikut dhe shërbimi ndaj interesit publik
Deklaratat e misionit të gazetarisë në gazetarinë ndërkombëtare
Roli i gazetarëve në shoqëritë demokratike
Vlerat themelore të gazetarisë
Zhanret kryesore gazetareske dhe roli i tyre në shoqëri
Çfarë është një lajm?
Përgjegjësia në shpërndarjen e informacionit

Kapitulli 2.
Kuadri ligjor i gazetarisë dhe organet rregullatore

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut (DUDNJ) – Neni 19
Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (KEDNJ)
Rregullat për pronësinë e ndërthurur në media
Kriteret e Kopenhagës: Liria e medias dhe siguria e gazetarëve
Akti Evropian për Lirinë e Medias (EMFA)
Direktiva Kundër SLAPP-it (Anti-SLAPP)
Organet rregullatore të medias dhe institucionet e transparencës

Kapitulli 3.
Kuptimi i dezinformimit

Llojet e informacionit të rremë
Inteligjenca Artificiale në gazetari
Si të luftohet dezinformimi?
Edukimi mediatik dhe informativ (EMI) në gazetari
Liria e shprehjes si cenueshmëri

Lojëra dhe ushtrime praktike për gazetarët në trajnim
Bibliografia

Hyrje

Çfarë është ky udhëzues praktik?

Në peizazhin e sotëm informativ, është gjithnjë e më e vështirë të dallojmë se çfarë është e vërtetë, çfarë është çorientuese dhe çfarë ka vërtet rëndësi. Lajmet na arrijnë menjëherë përmes telefonave, rrjeteve sociale dhe bisedave të përditshme.

Në të njëjtën kohë, roli i gazetarëve – të informojnë publikun dhe të mbajnë përgjegjës ata që ushtrojnë pushtet – po përballet me sfida gjithnjë e më të mëdha. Në shumë vende, ushtrimi i së drejtës për lirinë e shprehjes shoqërohet me rreziqe, ndërsa gazetarët përballen me presione apo kërcënime thjesht për shkak të punës së tyre. Me rënien e besimit në informacion, të rinjtë bëhen më të ekspozuar ndaj radikalizimit dhe narrativave të dëmshme.

Ky udhëzues praktik është hartuar për t'iu përgjigjur këtyre sfidave dhe për t'u ofruar të rinjve një hyrje të dobishme në gazetari. Ai shpjegon se si prodhohet dhe verifikohet informacioni, si dhe ofron mjete që ndihmojnë në zhvillimin e të menduarit kritik. Duke ndërthurur konceptet themelore me ushtrime praktike, udhëzuesi synon të nxisë pjesëmarrjen aktive në jetën publike, si edhe një qasje të informuar dhe të përgjegjshme ndaj konsumimit të medias.

Në thelb, ky udhëzues praktik synon t'i fuqizojë të rinjtë që të bëhen pjesëmarrës më aktivë, më të informuar dhe më të sigurt në jetën demokratike, duke u ofruar njohuritë dhe mjetet e nevojshme për t'i shndërruar idetë e tyre në veprim.

Për kë është ky udhëzues praktik?

Ky udhëzues praktik është krijuar për të rinjtë që dëshirojnë ta përdorin gazetarinë, median dhe komunikimin si mjete për të sjellë ndryshim pozitiv dhe për t'u angazhuar aktivisht në shoqëri. Ai u shërben të gjithë atyre që duan të kuptojnë se si prodhohet dhe shpërndahet informacioni, si dhe se si media, komunikimi publik dhe rrëfimi i historive mund të rrisin ndërgjegjësimin, t'u japin zë komuniteteve dhe të trajtojnë çështje që kanë rëndësi për ta.

Ky udhëzues mund të jetë i dobishëm për:

- nxënës dhe studentë;
- anëtarë të organizatave rinore dhe këshillave rinorë;
- aktivistë të rinj dhe udhëheqës të komunitetit;
- gazetarë në fillim të karrierës, krijues të përmbajtjes dhe rrëfimtarë;
- punonjës rinorë, edukatorë dhe lehtësues të proceseve të të nxënit;

- këdo që dëshiron të mësojë më shumë për edukimin mediatik dhe informativ, pjesëmarrjen qytetare dhe angazhimin demokratik.

Duke u angazhuar me konceptet dhe ushtrimet praktike të këtij udhëzuesi, lexuesit do të zhvillojnë aftësitë e tyre për të menduar në mënyrë kritike, për të komunikuar në mënyrë efektive, për të verifikuar informacionin dhe për të ndërtuar rrëfime të besueshme. Njëkohësisht, ata do të kuptojnë më mirë se si media dhe gazetaria mund të përdoren për të rritur ndërgjegjësimin, për të nxitur dialogun dhe për të kontribuar në ndryshime pozitive në komunitetet e tyre.

Si të përdoret ky udhëzues praktik?

Ky udhëzues praktik ndërthur gazetarinë, edukimin mediatik dhe informativ, lirinë e shprehjes dhe dezinformimin në një mënyrë që nxit njëkohësisht të nxënit dhe pjesëmarrjen aktive. Në vend që të fokusohet vetëm në teori, ai i fton lexuesit të eksplorojnë se si informacioni ndikon në formësimin e opinioneve, komuniteteve dhe jetës demokratike përmes ushtrimeve praktike, diskutimeve dhe reflektimit.

Secili kapitull përfshin:

- shpjegime të koncepteve kryesore dhe parimeve të gazetarisë;
- shembuj praktikë dhe raste studimore nga jeta reale;
- ushtrime ndërvepruese, simulime dhe debate;
- pyetje për reflektim dhe aktivitete diskutimi.

KAPITULLI 1
Çfarë është gazetaria?

Misioni i gazetarisë: Informimi i publikut dhe shërbimi ndaj interesit publik

Misioni i gazetarisë është të informojë publikun duke përzgjedhur dhe paraqitur informacione që janë të rëndësishme dhe me interes për qytetarët. Gazetarët vendosin se çfarë bëhet lajm duke u bazuar në elemente si risia, rëndësia, afërsia, konflikti, emocioni dhe ndikimi.[1]

Në të njëjtën kohë, gazetaria i shërben interesit publik duke u fokusuar në ngjarje që kanë pasoja dhe ndikojnë në jetën e shumë njerëzve. Një lajm merr rëndësi të veçantë kur ndikimi i tij shtrihet gjerësisht në shoqëri. Në këtë mënyrë, gazetaria i ndihmon qytetarët të jenë të informuar për çështjet që ndikojnë në jetën e tyre dhe në zhvillimet e shoqërisë.

Përveç informimit, gazetaria ka edhe misionin t'u japë zë atyre që nuk dëgjohen dhe të veprojë si një mbikëqyrëse e marrëdhënies ndërmjet atyre që ushtrojnë pushtet dhe qytetarëve. Ajo kontribuon në sigurimin e respektimit të të drejtave dhe lirive të njeriut, përfshirë edhe të drejtën për qeverisje të mirë.

Deklaratat e misionit të gazetarisë në nivelin ndërkombëtar

Një mision i qartë është thelbësor për çdo organizatë mediatike, pasi përcakton qëllimin, vlerat dhe përgjegjësinë e saj ndaj publikut. Ai udhëheq punën gazetareske dhe pasqyron përkushtimin për të informuar shoqërinë dhe për t'i shërbyer interesit publik.

Misioni i The New York Times[2]
Ne kërkojmë të vërtetën dhe i ndihmojmë njerëzit ta kuptojnë botën. Ky mision bazohet në bindjen tonë se gazetaria cilësore ka fuqinë ta bëjë jetën e çdo lexuesi më të pasur dhe më kuptimplotë, si edhe ta bëjë shoqërinë më të fortë dhe më të drejtë."

Misioni i BBC[3]
"Misioni ynë është të veprojmë në interes të publikut, duke u shërbyer të gjitha audiencave përmes ofrimit të përmbajtjes dhe shërbimeve të paanshme, cilësore dhe të veçanta, që informojnë, edukojnë dhe argëtojnë."

1 Laura Belenguer, Udhëzues i Shkurtër për Gazetarinë, Valencia: Interact Office, 2023, p. 7.
2 The New York Times Company. Misioni dhe Vlerat. Qasur më 28 prill 2026, https://www.nytco.com/mission-and-values/
3 BBC. Misioni. Qasur më 28 prill 2026, https://www.bbc.com/aboutthebbc/governance/mission

Misioni i Le Monde[4]

"Le Monde synon të ofrojë lajme të sakta, të verifikuara dhe të pavarura, duke i ndihmuar lexuesit të kuptojnë çështjet më të rëndësishme në Francë dhe në mbarë botën."

Roli i gazetarëve në shoqëritë demokratike

Gazetarët luajnë një rol kyç në shoqëritë demokratike duke informuar publikun mbi fakte dhe ngjarje reale me rëndësi për qytetarët. Përgjegjësia e tyre kryesore është të sigurohen që lajmet të pasqyrojnë të vërtetën dhe të bazohen në informacione të verifikuara, të mbështetura në prova dhe burime të besueshme.[5]

Gazetaria shpesh konsiderohet si "pushteti i katërt", pasi mbikëqyr dhe heton veprimet e atyre që ushtrojnë pushtet, duke informuar publikun për to. Nëpërmjet këtij roli, gazetarët kontribuojnë në rritjen e transparencës dhe llogaridhënies në shoqëri.

Vlerat themelore të gazetarisë

Vlerat themelore të gazetarisë përfaqësojnë parimet bazë që udhëheqin mënyrën se si prodhohet dhe shpërndahet informacioni për publikun. Këto vlera janë thelbësore për ruajtjen e besimt të publikut dhe për të siguruar që gazetaria ta përmbushë rolin e saj në shoqëri.

Një nga vlerat më të rëndësishme është **e vërteta dhe saktësia**. Gazetarët duhet të paraqesin informacione të sakta, të verifikuara dhe të shprehura qartë, në mënyrë që publiku t'i kuptojë pa paqartësi. Kjo kërkon përdorim të kujdesshëm të burimeve dhe gjuhë të saktë, duke shmangur deklaratat e paqarta ose çorientuese.

Një tjetër vlerë themelore është **pavarësia,** që do të thotë se gazetarët duhet ta ushtrojnë profesionin e tyre pa presionet të jashtme, si ndikimet politike apo ekonomike. Përgjegjësia e tyre është të raportojnë faktet në mënyrë objektive, e jo të promovojnë interesa të caktuara.

Drejtësia dhe paanshmëria janë të lidhura ngushtë me pavarësinë. Gazetarët duhet t'i paraqesin këndvështrimet e ndryshme në mënyrë të balancuar dhe të shmangin paragjykimet, duke i lejuar publikut të krijojë opinionet e veta mbi bazën e informacionit të ofruar.

Një vlerë po aq e rëndësishme është **llogaridhënia.** Gazetarët mbajnë përgjegjësi për përmbajtjen që publikojnë, prandaj duhet ta verifikojnë informacionin përpara publikimit dhe të korrigjojnë çdo gabim nëse ai konstatohet.

Së fundi, gazetaria kërkon një ndarje të qartë ndërmjet fakteve dhe opinioneve. Raportimi i lajmeve duhet të mbështetet në fakte objektive, ndërsa opinionet dhe interpretimet duhet të identifikohen qartë si të tilla. Ky dallim ndihmon në shmangien e keqkuptimeve dhe siguron që publiku të mos mashtrohet.

4 Le Monde, Le Monde: Një Media e Përgjithshme dhe e Pavarur. Botuar më 28 mars 2022. Qasur më 28 prill 2026, https://www.lemonde.fr/en/about-us/article/2022/03/28/le-monde-a-generalist-and-independent-media_5979192_115.html

5 Brînduşa Armanca et al., Rezistenca ndaj dezinformimit dhe rekrutimit në internet. Bukuresht: Fondacioni Freedom House Romania., 2021

Zhanret kryesore gazetareske dhe roli i tyre në shoqëri

Gazetaria përfshin disa zhanre kryesore, secili me një rol të veçantë në informimin e publikut dhe interpretimin e realitetit. Ndër zhanret më të rëndësishme jo-investigative janë lajmi, reportazhi, intervista dhe analiza.

Lajmi është forma më themelore e gazetarisë dhe konsiston në raportimin e një ngjarjeje ose fakti real me interes publik, në mënyrë objektive dhe të përmbledhur. Ai mbështetet në saktësi dhe rëndësi, duke paraqitur informacione të verifikuara për ngjarje që prekin një numër të madh njerëzish.

Reportazhi shkon përtej informimit bazë, duke ofruar një rrëfim më të detajuar për ngjarje, njerëz ose dukuri shoqërore. Ai u mundëson gazetarëve të trajtojnë kontekstin, emocionet dhe përvojat e njerëzve, duke e ndihmuar publikun të kuptojë më mirë situata komplekse. Intervista u jep zë drejtpërdrejt personave të përfshirë ose të prekur nga ngjarjet. Përmes pyetjeve dhe përgjigjeve, ajo sjell këndvështrime, opinione dhe përvoja personale që pasurojnë kuptimin e publikut për një çështje.

Analiza interpreton ngjarjet dhe shpjegon shkaqet, ndikimin dhe pasojat e mundshme të tyre. Ndryshe nga lajmi, analiza ofron një nivel më të thellë shpjegimi dhe kontekstualizimi, duke e ndihmuar publikun të kuptojë më mirë çështje të ndërlikuara.

Përtej rolit të tyre informues, këto zhanre gazetareske përmbushin edhe një funksion të rëndësishëm shoqëror. Ato kontribuojnë në fuqizimin e zërave që shpesh nuk dëgjohen, duke u dhënë hapësirë dhe dukshmëri grupeve shoqërore që shpesh anashkalohen ose margjinalizohen. Në këtë mënyrë, gazetaria krijon një platformë për diversitetin dhe nxit një kuptim e pranim më të gjerë të dallimeve në shoqëri.

Në veçanti, zhanret jo-investigative, sidomos reportazhi, mbështeten në nevojën shoqërore për të kuptuar më mirë botën që na rrethon, përfshirë komunitetet me të cilat qytetarët nuk kanë kontakt të drejtpërdrejtë. Grupet shoqërore që mbeten të padukshme shpesh përjashtohen nga politikat publike dhe përballen me diskriminim, ndërsa rrëfimi gazetaresk mund të sfidojë stereotipet dhe të nxisë një qasje më empatike ndaj tyre.

Duke paraqitur përvoja dhe realitete të ndryshme, gazetaria promovon gjithashtu ndjenjën e përkatësisë së përbashkët, duke krijuar një hapësirë të përbashkët ku qytetarët mund ta njohin veten, të kuptojnë njëri-tjetrin dhe të marrin pjesë në jetën shoqërore.

Në fund, këto zhanre pasqyrojnë një nga vlerat më të rëndësishme të gazetarisë: humanizmin. Përmes rrëfimit, empatisë dhe përfaqësimit të zërave të ndryshëm, gazetaria i afron njerëzit, nxit mirëkuptimin dhe kontribuon në ndërtimin e një shoqërie më gjithëpërfshirëse.

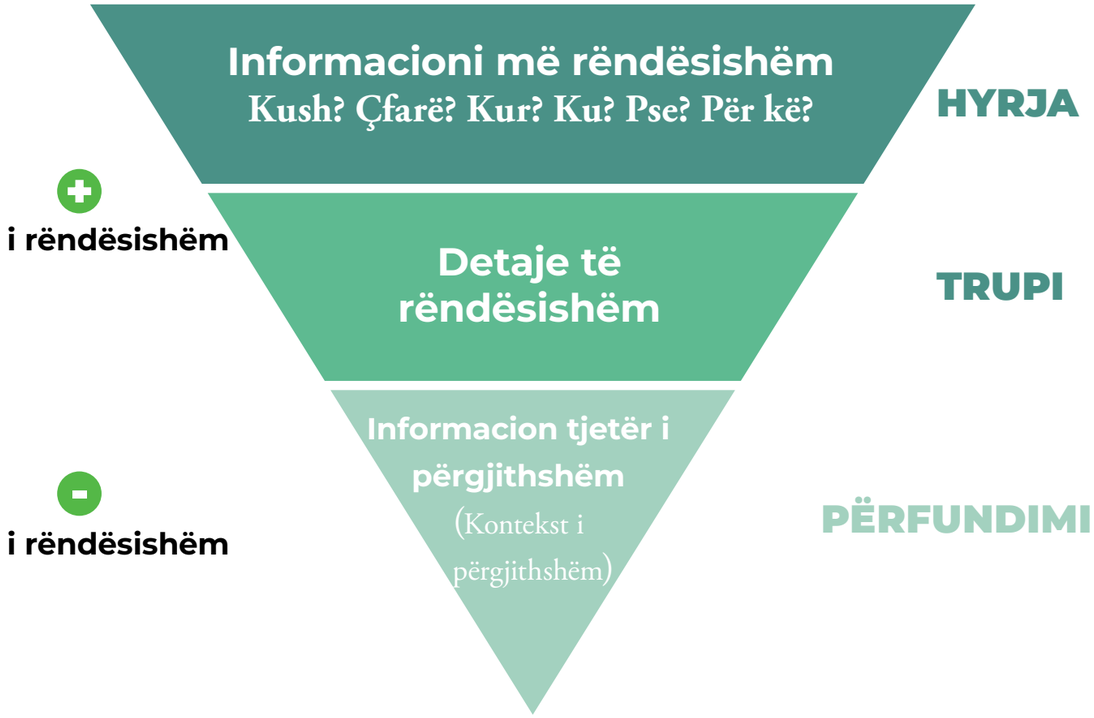
Çfarë është një lajm?

Lajmi është një raportim gazetaresk për një person, objekt, fakt ose ngjarje që ka ndodhur në të vërtetë dhe që është me interes për një numër të madh njerëzish.

Që një informacion të konsiderohet lajm, ai duhet të jetë real dhe të bazohet në fakte ose ngjarje, e jo në opinione apo supozime. Ai duhet të paraqesë diçka që ka ndodhur ose që pritet të ndodhë. Megjithatë, jo çdo ngjarje shndërrohet në lajm.

Sipas Carl Warren, një lajm duhet të përmbajë të paktën tri nga këto elemente kryesore: risinë, afërsinë, rëndësinë, konfliktin, emocionin ose ndikimin. Këto elemente e bëjnë lajmin më interesant dhe më të rëndësishëm për publikun.[6]

Një aspekt tjetër i rëndësishëm është mënyra se si strukturohet lajmi. Gazetarët zakonisht ndjekin strukturën e piramidës së përmbysur, ku informacioni më i rëndësishëm paraqitet në fillim, më pas vijojnë detajet shtesë, ndërsa në fund jepen informacionet plotësuese dhe konteksti.[7]

Kjo mënyrë e organizimit të informacionit i ndihmon lexuesit t'i kuptojnë shpejt faktet kryesore, edhe nëse nuk e lexojnë artikullin deri në fund.

6 Laura Belenguer, Udhëzues i Shkurtër për Gazetarinë, Valencia: Interact Office, 2023, p. 7.
7 Laura Belenguer, Udhëzues i Shkurtër për Gazetarinë, Valencia: Interact Office, 2023, p. 9

Pesë pyetjet themelore të lajmit (5W) dhe rregulli i verifikimit: "Kush e pa? Kush e dëgjoi?"

Në gazetari, çdo lajm duhet t'u përgjigjet pesë pyetjeve themelore: Kush? Çfarë? Kur? Ku? Pse? (Who? What? Where? When? Why?) Këto pyetje ndihmojnë në organizimin e informacionit dhe sigurojnë që publiku ta kuptojë qartë se çfarë ka ndodhur.

Duke përdorur 5W-të, gazetarët përfshijnë të gjitha detajet thelbësore të një ngjarjeje dhe shmangin lënien jashtë të informacionit të rëndësishëm.

Rregulli i verifikimit është një nga parimet bazë të gazetarisë që ndihmon në garantimin e saktësisë së informacionit.

Ai nënkupton se çdo informacion duhet të mbështetet në një burim të qartë dhe të besueshëm. Një gazetar duhet të pyesë gjithmonë: Kush e pa? Kush e dëgjoi? Nëse askush nuk mund t'u përgjigjet këtyre pyetjeve, informacioni nuk mund të konsiderohet i besueshëm.

Zbatimi i këtij rregulli kërkon prova, të cilat mund të përfshijnë dëshmitarë okularë, deklarata zyrtare, dokumente, regjistrime ose burime të tjera që konfirmojnë në mënyrë të hapur atë që ka ndodhur. Gazetarët duhet të jenë në gjendje të dëshmojnë se informacioni është i vërtetë dhe nuk mbështetet vetëm në thashetheme apo opinione.

Një lajm duhet të përmbajë vetëm fakte që janë vëzhguar drejtpërdrejt ose janë konfirmuar nga persona të gatshëm të identifikohen dhe të mbajnë përgjegjësi për atë që deklarojnë.

Ky rregull është veçanërisht i rëndësishëm sot, sidomos në mjedisin online, ku informacioni i rremë përhapet me shpejtësi. Duke pyetur gjithmonë "Kush e pa? Kush e dëgjoi?", gazetarët mund të shmangin dezinformimin dhe të sigurohen që raportojnë informacione të sakta dhe të vërteta.

Përgjegjësia në Shpërndarjen e Informacionit

Gazetarët kanë përgjegjësi profesionale për informacionin që publikojnë. Kjo do të thotë se ata mbajnë përgjegjësi për atë që shkruajnë dhe mund të mbahen përgjegjës nëse informacioni është i pasaktë ose çorientues. Puna e tyre udhëhiqet nga rregulla dhe standarde të qarta profesionale, të cilat synojnë të mbrojnë interesin publik dhe të sigurojnë informim të besueshëm.

Në të kundërt, individët që shpërndajnë informacione në rrjetet sociale zakonisht nuk kanë të njëjtin nivel përgjegjësie. Ata mund të publikojnë ose të shpërndajnë përmbajtje pa qenë të detyruar t'u përmbahen standardeve profesionale ose të mbajnë përgjegjësi për saktësinë e saj.

KAPITULLI 2
Kuadri ligjor i gazetarisë dhe organet rregullatore

Deklarata Universale për të Drejtat e Njeriut (DUDNJ) – Neni 19

> *"Secili ka të drejtën e lirisë së mendimit dhe të shprehjes. Kjo e drejtë përfshin lirinë për të pasur mendime pa ndërhyrje, si dhe për të kërkuar, marrë dhe përhapur informacione dhe ide përmes çdo mjeti komunikimi dhe pa kufizime kufitare."*

Pse u miratua?

Miratimi i kësaj të drejte ndodhi pas përfundimit të Luftës së Dytë Botërore, pas një periudhe të karakterizuar nga represioni, censura e regjimit nazist dhe shkelje të rënda të të drejtave të njeriut. Gjatë asaj kohe, njerëzit ndëshkoheshin, burgoseshin ose madje vriteshin për shkak të shprehjes së mendimeve të tyre, ndërsa mediat e pavarura ndaloheshin ose i nënshtroheshin censurës. Në të njëjtën kohë, propaganda përdorej për të nxitur dhunë dhe urrejtje. Këto ngjarje nxorën në pah domosdoshmërinë e mbrojtjes së së drejtës për të kërkuar, marrë dhe shpërndarë informacion, duke pranuar njëkohësisht se liria e shprehjes mund të keqpërdoret për përhapjen e gjuhës së urrejtjes, dezinformimit dhe formave të tjera të komunikimit të dëmshëm.[8]

Gjatë hartimit të Nenit 19, këto përvoja ngritën një pyetje të rëndësishme:

> *Deri ku duhet të shtrihet liria e shprehjes?*
> *A duhet të kufizohet liria e shprehjes kur ajo rrezikon sigurinë publike ose u shkakton dëm të tjerëve, apo duhet të mbrohen të gjitha opinionet?*

Shtetet ishin gjithashtu të shqetësuara se lejimi i kufizimeve mund të hapte rrugën për censurë nga qeveritë.

Për shkak të këtyre pikëpamjeve të ndryshme, teksti përfundimtar i Nenit 19 u hartua në një formë të përgjithshme dhe universale. Kjo u mundësoi shteteve të bien dakord mbi parimin e lirisë së shprehjes, duke lënë njëkohësisht hapësirë që zbatimi dhe interpretimi i tij të rregulloheshin përmes legjislacionit kombëtar.

Çfarë mbron kjo e drejtë?

Neni 19 garanton lirinë për të shprehur mendimet, si dhe të drejtën e patjetërsueshme për t'i pasur ato. Megjithatë, në raste të caktuara, liria e shprehjes mund t'u nënshtrohet kufizimeve, veçanërisht kur nxit dhunë, urrejtje ose cenon sigurinë apo rendin publik.

8 Kombet e Bashkuara. Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut. 1948. Marrë nga: https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights#:~:text=Article%2019,media%20and%20regardless%20of%20frontiers.

Neni 19 thekson gjithashtu rolin e rëndësishëm të gazetarëve dhe mediave në informimin e publikut, duke garantuar lirinë për të kërkuar, marrë dhe shpërndarë informacione dhe ide përmes çdo mjeti komunikimi dhe pa kufizime kufitare.

Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut (KEDNJ) – Neni 10

Neni 10 – Liria e shprehjes

> Çdokush ka të drejtën e lirisë së shprehjes. Kjo e drejtë përfshin lirinë për të pasur mendime, si dhe për të marrë dhe për të shpërndarë informacione dhe ide pa ndërhyrje nga autoritetet publike dhe pa kufizime kufitare. Ky nen nuk i pengon shtetet të kërkojnë licencimin e ndërmarrjeve të transmetimit radioteleziv ose kinematografik.

Neni 10 mbron lirinë për të shprehur mendime, si dhe lirinë për të marrë dhe shpërndarë informacione pa ndërhyrje nga autoritetet shtetërore. Kjo mbrojtje zbatohet për forma të ndryshme të komunikimit, si:

- fjala e lirë;
- shtypi;
- shprehja artistike;
- përmbajtja online.

Baza historike e këtij neni lidhet ngushtë me Nenin 19 të Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut, të përmendur më sipër. Kur Këshilli i Evropës miratoi Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut në vitin 1950, parimet e Nenit 19 ndikuan drejtpërdrejt në hartimin e Nenit 10. Qëllimi ishte të mbroheshin liria e shprehjes dhe debati i hapur si shtylla themelore të shoqërive demokratike.[9]

Neni 10 e njeh rolin e medias si mbikëqyrëse e interesit publik (public watchdog), duke e mbajtur publikun të informuar dhe duke kërkuar llogaridhënie nga ata që ushtrojnë pushtet.

Megjithatë, ky nen nuk garanton një liri të pakufizuar të shprehjes. Në rrethana të caktuara, liria e shprehjes mund të kufizohet për të mbrojtur të drejtat e të tjerëve, veçanërisht të drejtën për privatësi të garantuar nga Neni 8 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut – "E drejta për respektimin e jetës private dhe familjare", si edhe interesa të tjera, si siguria publike dhe siguria kombëtare. Për këtë arsye, shpesh është e nevojshme të gjendet një ekuilibër ndërmjet lirisë së shprehjes dhe të drejtave të tjera themelore.

9 "Këshilli i Evropës. Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore. E hapur për nënshkrim më 4 nëntor 1950. Seria e Traktateve Evropiane, nr. 5. Marrë nga: https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights

Rast studimor – Observer dhe The Guardian kundër Mbretërisë së Bashkuar (1991)

Në këtë rast, dy gazetave iu ndalua, me urdhër të gjykatës të lëshuar me kërkesë të Qeverisë, publikimi i pjesëve nga libri "Spycatcher" i ish-oficerit të inteligjencës Peter Wright, me arsyetimin se publikimi i tyre rrezikonte sigurinë kombëtare. Edhe pse kufizimi fillestar u konsiderua i justifikuar sipas Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, pas botimit të librit në vende të tjera, ndalimi nuk u konsiderua më i nevojshëm. Për këtë arsye, Gjykata konstatoi se ishte shkelur Neni 10 i Konventës.[10]

Ligji për Lirinë e Informimit (FOIA – Freedom of Information Act)

Ligjet për lirinë e informimit u garantojnë qytetarëve të drejtën për të kërkuar informacion nga institucionet publike. Këto ligje u mundësojnë qytetarëve, përfshirë gazetarët, të kërkojnë zyrtarisht qasje në dokumente, raporte dhe të dhëna që mbahen nga autoritetet publike, duke rritur transparencën dhe llogaridhënien. Një nga shembujt më të njohur është Ligji për Lirinë e Informimit (Freedom of Information Act – FOIA), i cili krijoi një mekanizëm që i lejon çdo personi të kërkojë qasje në dokumentet e institucioneve shtetërore.

Pse u krijua FOIA?

Për një periudhë të gjatë, shumë qeveri vepruan me një shkallë të lartë fshehtësie. Dokumentet zyrtare dhe proceset e vendimmarrjes shpesh nuk ishin të qasshme për publikun, duke e bërë të vështirë për qytetarët dhe gazetarët të kuptonin se si shpenzoheshin fondet publike ose si hartoheshin politikat. Me përhapjen e vlerave demokratike gjatë shekullit XX, gazetarët, aktivistët dhe organizatat e shoqërisë civile filluan të kërkonin më shumë transparencë dhe llogaridhënie. Ata argumentonin se, meqenëse institucionet publike veprojnë në emër të qytetarëve, informacioni që ato mbajnë duhet të jetë i qasshëm për publikun. Si rezultat i këtyre përpjekjeve, Shtetet e Bashkuara të Amerikës miratuan Ligjin për Lirinë e Informimit (Freedom of Information Act – FOIA) në vitin 1966.[11] .

Pse ky ligj është i rëndësishëm për gazetarinë?

Ky ligj krijoi një procedurë të qartë për kërkimin e dokumenteve që mbahen nga institucionet publike. Më vonë, ai u bë një model i rëndësishëm për shumë shtete të tjera, duke i nxitur të miratojnë legjislacion që u mundëson gazetarëve të hetojnë çështje me interes publik.

FOIA është një nga mjetet më të rëndësishme të gazetarisë hulumtuese, sepse u jep gazetarëve qasje në dokumente zyrtare, raporte, kontrata, komunikime zyrtare dhe të dhëna që mbahen nga autoritetet publike.

10 Komisioni për Barazi dhe të Drejtat e Njeriut. Neni 10: Liria e Shprehjes. Marrë nga:https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression

11 Fondacioni Electronic Frontier. Historia e FOIA-s. Marrë nga: https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia

Në vend që të mbështeten vetëm në burime anonime ose rrjedhje informacioni (leaks), gazetarët mund të kërkojnë ligjërisht qasje në informacion për të verifikuar faktet dhe për të hetuar çështje si korrupsioni, keqpërdorimi i fondeve publike, rreziqet mjedisore ose proceset e vendimmarrjes në institucionet publike.

Si funksionon në praktikë?

Gjatë Luftës në Irak, gazetarët përdorën Ligjin për Lirinë e Informimit (FOIA) për të siguruar dokumente zyrtare që zbulonin keqtrajtimin e të ndaluarve gjatë konfliktit. Këto dokumente ndihmuan në informimin e publikut dhe në rritjen e llogaridhënies së autoriteteve për veprimet e tyre.[12] Fotografitë dhe dokumentet që dëshmonin torturën në burgun Abu Ghraib u bënë publike falë kërkesave për qasje në informacion të paraqitura nga organizata si Unioni Amerikan për Liritë Civile (ACLU). Dokumentet zbuluan shkelje të rënda të të drejtave të njeriut dhe nxitën një debat ndërkombëtar mbi mbikëqyrjen e qeverisë dhe sjelljen e forcave ushtarake.

Rregullat për pronësinë e ndërthurur në media

Pronësia e ndërthurur në media nënkupton rregullat që kufizojnë numrin e mediave të ndryshme që një kompani mund të zotërojë në të njëjtin treg. Në Shtetet e Bashkuara, këto rregulla u vendosën nga Komisioni Federal i Komunikimeve (Federal Communications Commission – FCC) për të parandaluar që një kompani e vetme të kontrollojë një numër të madh burimesh informacioni në të njëjtin qytet, si për shembull një gazetë dhe një stacion televiziv.

Shqetësimet për përqendrimin në rritje të pronësisë së mediave u shfaqën gjatë shekullit XX. Kur një kompani zotëron shumë media të rëndësishme në të njëjtin treg, ajo mund të ushtrojë ndikim të madh mbi lajmet lokale dhe të formësojë opinionin publik. Për të ruajtur pluralizmin dhe larmishmërinë në peizazhin mediatik, Komisioni Federal i Komunikimeve (FCC) miratoi në vitin 1975 rregullin për pronësinë e kryqëzuar ndërmjet gazetave dhe mediave transmetuese. Ky rregull ndalonte një kompani të zotëronte njëkohësisht një gazetë dhe një stacion radiofonik ose televiziv në të njëjtin komunitet.[13]

Qëllimi i rregullave për pronësinë e ndërthurur është të sigurojnë pluralizëm dhe larmi zërash në media. Kur media të ndryshme zotërohen nga organizata të ndryshme, publiku ka më shumë mundësi të ekspozohet ndaj:

- këndvështrimeve të ndryshme;
- hulumtimeve të ndryshme gazetareske;

12 Organizata Human Rights Watch. Iraku: Dokumentet e WikiLeaks përshkruajnë torturimin e të ndaluarve. 23 tetor 2010. Marrë nga: https://www.hrw.org/news/2010/10/23/iraq-wikileaks-documents-describe-torture-detainees

13 Elsevier. Pronësia e Kryqëzuar (Cross-Ownership). ScienceDirect Topics. Marrë nga: https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cross-ownership

- qasjeve dhe politikave të ndryshme editoriale.

Kjo zvogëlon mundësinë që një pronar i vetëm, me ndikim të madh në media, të dominojë informacionin që arrin te publiku.

Kriteret e Kopenhagës – Liria e medias dhe siguria e gazetarëve

Kriteret e Kopenhagës janë një grup kushtesh që vendet kandidate duhet të përmbushin për t'u anëtarësuar në Bashkimin Evropian. Ato përfshijnë kërkesa që lidhen me respektimin e të drejtave të njeriut, demokracinë, sundimin e ligjit dhe mbrojtjen e pakicave. Në kuadër të këtyre kritereve, një rëndësi e veçantë i kushtohet lirisë së medias, pluralizmit mediatik, lirisë së shprehjes dhe sigurisë së gazetarëve. Këto elemente synojnë të sigurojnë që vendet kandidate të kenë një mjedis mediatik të lirë, pluralist dhe të pavarur, ku gazetarët mund ta ushtrojnë profesionin e tyre pa presion, kërcënime apo ndërhyrje.[14]

Këto kritere u miratuan në vitin 1993 gjatë samitit të Këshillit Evropian në Kopenhagë, me synimin për t'i ndihmuar vendet e Evropës Qendrore dhe Lindore, pas përfundimit të Luftës së Ftohtë, të kalonin drejt demokracive të qëndrueshme. U vlerësua se qeverisja demokratike, llogaridhënia dhe transparenca nuk mund të ekzistojnë pa media të pavarura dhe gazetarë të mbrojtur.

Zbatimi i këtyre standardeve u garanton qytetarëve qasje në burime të ndryshme informacioni dhe u mundëson gazetarëve të ushtrojnë profesionin e tyre pa frikë nga presioni apo rreziku. Vendet që synojnë të bëhen pjesë e Bashkimit Evropian duhet të dëshmojnë se kanë legjislacion, institucione dhe praktika që mbështesin lirinë e medias dhe mbrojnë gazetarët nga kërcënimet, dhuna, frikësimi dhe format e tjera të presionit.

Akti Evropian për Lirinë e Medias (EMFA)

Për shkak se liria e medias është thelbësore për funksionimin e shoqërive demokratike dhe si përgjigje ndaj shqetësimeve në rritje për kërcënimet ndaj pavarësisë së medias, Bashkimi Evropian miratoi Aktin Evropian për Lirinë e Medias (EMFA). Kjo rregullore hyri në fuqi më 7 maj 2024, ndërsa shumica e dispozitave të saj filluan të zbatohen nga gushti i vitit 2025.[15]

EMFA vendos një sërë rregullash që synojnë të mbrojnë gazetarinë dhe të forcojnë pavarësinë e medias në të gjithë Bashkimin Evropian. Ndër dispozitat më të rëndësishme të saj janë:

- mbrojtja e pavarësisë editoriale, duke siguruar që gazetarët të mund ta ushtrojnë profesionin e tyre pa presion politik apo ekonomik;

14 Këshilli i Bashkimit Evropian. Udhëzimet e BE-së për të Drejtat e Njeriut mbi Lirinë e Shprehjes në Internet dhe Jashtë Tij. 12 maj 2014. Marrë nga: https://www.consilium.europa.eu/media/z4ikxdga/eu-guidelines-human-rights-freedom-expression.pdf

15 Komisioni Evropian. Akti Evropian për Lirinë e Medias. Marrë nga: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_en

- mbrojtja e burimeve të gazetarëve, përfshirë masat mbrojtëse kundër përdorimit të programeve spiunuese (spyware);
- garantimi i funksionimit të pavarur të mediave të shërbimit publik;
- rritja e transparencës së pronësisë së mediave;
- mbrojtja e organizatave mediatike nga heqja e pajustifikuar e përmbajtjes së tyre nga platformat e mëdha online.

Një nga kontributet më të rëndësishme të EMFA-së është forcimi i mbrojtjes së vendimeve editoriale nga ndërhyrjet e paligjshme ose të pajustifikuara. Për mediat e shërbimit publik, rregullorja garanton gjithashtu financim të mjaftueshëm, të qëndrueshëm dhe të parashikueshëm, në përputhje me misionin e tyre për t'i shërbyer interesit publik.

Padi strategjike kundër pjesëmarrjes publike (Anti-SLAPP). Direktiva e Bashkimit Evropian Kundër SLAPP (Direktiva (BE) 2024/1069)

Direktiva e Bashkimit Evropian Kundër SLAPP (Direktiva (BE) 2024/1069) mbron gazetarët, aktivistët, organizatat e shoqërisë civile (OJQ-të) dhe aktorë të tjerë që veprojnë në interes publik (public watchdogs) nga paditë abuzive që synojnë t'i frikësojnë ose t'i heshtin. Këto padi zakonisht ngrihen nga individë ose subjekte me pushtet dhe ndikim për të penguar publikimin e informacioneve që lidhen me korrupsionin, shkeljet e të drejtave të njeriut ose çështje të tjera me interes publik. Sipas Direktivës, shtetet anëtare të Bashkimit Evropian, me përjashtim të Danimarkës, duhet t'i transpozojnë këto rregulla në legjislacionin e tyre kombëtar deri më 7 maj 2026.[16]

Nga lindi nevoja për këtë direktivë?

Vitet e fundit, numri i padive SLAPP është rritur në Evropë, duke shkaktuar shqetësime për ndikimin e tyre ndaj gazetarëve dhe personave të tjerë që flasin për çështje me interes publik. Rreziqet me të cilat përballen gazetarët dhe ata që denoncojnë korrupsionin dhe padrejtësitë u bënë edhe më të dukshme pas vrasjes së gazetares hulumtuese malteze Daphne Caruana Galizia në vitin 2017.[17] Si përgjigje ndaj kësaj situate, direktiva synon të garantojë që gazetarët, aktivistët dhe aktorët e tjerë që veprojnë në interes publik të mund të hetojnë dhe të marrin pjesë në debatet publike pa frikën se do të heshten përmes padive abuzive ose do të përballen me kërcënime ndaj sigurisë së tyre.

16 Shërbimi Hulumtues i Parlamentit Evropian. Akti Evropian për Lirinë e Medias (Përmbledhje Informuese, 2022). Marrë nga: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733668

17 Fondacioni Daphne Caruana Galizia. Raporti i ri mbi SLAPP-et tregon nevojën urgjente për legjislacion efektiv kundër SLAPP-eve. 10 dhjetor 2024. Marrë nga: https://www.daphne.foundation/en/2024/12/10/slapp-report

Si funksionon kjo direktivë?

Nëse gazetarët, aktivistët ose organizatat e shoqërisë civile (OJQ-të) përballen me një padi SLAPP në një shtet anëtar të Bashkimit Evropian, gjykatat mund ta rrëzojnë padinë që në fazat e hershme të procedurës nëse vlerësojnë se ajo është qartazi abuzive. Personat ose subjektet që përdorin sistemin gjyqësor për të heshtur kritikat mund të përballen me sanksione, ndërsa viktimat e padive mund të kenë të drejtë të rimbursohen për shpenzimet ligjore. Gjithashtu, nëse një padi ngrihet në një shtet jashtë Bashkimit Evropian, gjykatat e shteteve anëtare mund të refuzojnë njohjen ose zbatimin e vendimit, duke mbrojtur kështu gazetarët dhe të tjerët që raportojnë për çështje me interes publik.

Falë kësaj direktive, gazetarët, aktivistët dhe organizatat e shoqërisë civile gëzojnë mbrojtje më të madhe për të hetuar, raportuar dhe për të kërkuar llogaridhënie nga ata që ushtrojnë pushtet. Një shembull praktik është rasti i Greenpeace International, e cila përdori mbrojtjen e ofruar nga Direktiva Kundër SLAPP për t'u mbrojtur nga një padi e ngritur nga një korporatë amerikane.

Rregullatorët e medias dhe organet e transparencës

Në shoqëritë demokratike ekzistojnë institucione të posaçme që rregullojnë sektorin e medias dhe garantojnë transparencën, drejtësinë dhe respektimin e rregullave. Disa prej tyre mbikëqyrin përmbajtjen e transmetimeve, ndërsa të tjera verifikojnë të dhënat për audiencën ose tirazhin e mediave. Roli i tyre është të sigurojnë që mediat të funksionojnë në një mjedis transparent, ku reklamuesit mund të mbështeten në të dhëna të besueshme dhe publiku të ketë besim te informacioni që merr.

Këto institucione kontribuojnë në forcimin e besimit të publikut dhe në mbrojtjen e pluralizmit mediatik. Ato ofrojnë të dhëna të sakta për numrin e lexuesve, shikuesve ose dëgjuesve të mediave të ndryshme dhe sigurojnë që transmetuesit të respektojnë standardet dhe rregullat themelore, si shmangia e përmbajtjeve të dëmshme ose fyese. Kjo i ndihmon qytetarët dhe reklamuesit të kuptojnë më mirë shtrirjen dhe ndikimin real të mediave.

Në nivel të Bashkimit Evropian, Direktiva për Shërbimet Mediatike Audiovizive (Audiovisual Media Services Directive – AVMSD)[18], kërkon që çdo shtet anëtar të ketë një rregullator të pavarur për mediat audiovizive. Ky institucion është përgjegjës për mbikëqyrjen e zbatimit të rregullave për transmetimet audiovizive dhe për mbrojtjen e pluralizmit mediatik.

Lista e plotë e këtyre rregullatorëve mund të gjendet këtu.

Ky bashkëpunim siguron që standardet themelore, si rregullat për konkurrencën e ndershme dhe mbrojtjen e fëmijëve nga përmbajtjet e papërshtatshme, të mos zbatohen vetëm në nivel kombëtar, por të jenë pjesë e një qasjeje të përbashkët evropiane për rregullimin e medias.

18 Komisioni Evropian. Shërbimet Audiovizive dhe Mediatike. Marrë nga: "https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/audiovisual-and-media-services"

KAPITULLI 3
TË KUPTUARIT E DEZINFORMIMIT

Ekzistojnë shumë lloje të informacionit të rremë, që variojnë nga gabimet e paqëllimshme deri te përmbajtja e krijuar qëllimisht për të mashtruar. Ky kapitull shpjegon konceptet kryesore që lidhen me keqinformimin, dezinformimin dhe forma të tjera të informacionit të rremë ose të manipuluar, duke përdorur shembuj të afërt dhe të kuptueshëm për të rinjtë. Qëllimi i tij është t'i ndihmojë lexuesit të njohin këto forma të informacionit të rremë dhe t'u qasen atyre me mendim kritik në situata të përditshme. Duke kombinuar shpjegime të qarta me shembuj praktikë, ky kapitull synon t'i inkurajojë të rinjtë të zbatojnë njohuritë e fituara në jetën e tyre digjitale dhe të bëhen konsumues më të informuar dhe më të përgjegjshëm të informacionit.

Llojet e informacionit të rremë

Lajmet e rreme:

Lajmet e rreme janë lajme që krijohen qëllimisht dhe përmbajnë informacione të pavërteta, të cilat mund të verifikohen si të tilla. Qëllimi i tyre është të mashtrojnë ose të çorientojnë lexuesit.[19]

Fenomeni i lajmeve të rreme është përhapur ndjeshëm vitet e fundit me zhvillimin e internetit dhe rrjeteve sociale. Lajmet e rreme përhapen me shpejtësi sepse shfrytëzojnë mënyrën se si funksionon psikologjia njerëzore dhe mënyrën se si janë ndërtuar platformat e mediave sociale. Megjithatë, jo të gjitha "lajmet e rreme" janë të njëjta. Për t'i luftuar ato në mënyrë efektive, është e rëndësishme të kuptojmë dallimin mes një gabimi të paqëllimshëm dhe një gënjeshtre të krijuar qëllimisht për të mashtruar.

Dezinformimi:

Dezinformimi është përhapja e qëllimshme e përmbajtjes (tekst, fotografi, video ose forma të tjera të informacionit) që është plotësisht e rreme ose që përzien informacione të vërteta me informacione të rreme për një person, objekt, fakt ose ngjarje. Qëllimi i dezinformimit është të shkaktojë dëm ose shpërndahet pa marrë parasysh dëmin që mund të shkaktojë.[20]

Shembull: Pak para zgjedhjeve për këshillin e nxënësve, dikush krijon një fotografi të rreme të një bisede (screenshot), ku një kandidat duket sikur

19 Media Defence. Moduli 7: "Lajmet e Rreme", Dezinformimi dhe Propaganda. Në Modulet mbi Mbrojtjen Ligjore të Lirisë së Shprehjes dhe të Drejtave Digjitale në Azinë Jugore dhe Juglindore. Qershor 2022, f. 2. Marrë nga: [URL]. Qasur më 28 prill 2026.

20 Asociacioni New Data Academy & Freedom House Romania. Media Literacy Booster: Rezistenca ndaj Dezinformimit dhe Radikalizmit në Internet. Bukuresht, dhjetor 2024, f. 15.

ka thënë diçka fyese ose të papranueshme. Më pas, atë e shpërndan në WhatsApp me qëllim që t'ia dëmtojë reputacionin dhe ta bëjë të humbasë zgjedhjet.

Keqinformimi:

Keqinformimi është shpërndarja e paqëllimshme e përmbajtjes së rreme (tekste, video, fotografi ose forma të tjera të informacionit), ose e përmbajtjes që përzien informacione të vërteta me informacione të rreme për një person, ngjarje ose fakt, pa pasur qëllim të shkaktojë dëm.[21]

Shembull: Një adoleshent sheh një postim ku thuhet se grupi i tij i preferuar muzikor do të mbajë një koncert sekret në qytetin e tij atë mbrëmje. I emocionuar, ai e shpërndan postimin në "Instagram Story", pa e kuptuar se njoftimi është në fakt tre vjet i vjetër.

Keqpërdorimi i informacionit:

Keqpërdorimi i informacionit është shpërndarja e qëllimshme e informacionit të vërtetë për një person, fakt ose ngjarje, duke shpërfillur dëmin që mund të shkaktojë. Ky lloj informacioni shpesh përfshin të dhëna personale ose private që duhej të kishin mbetur konfidenciale.[22]

Shembull: Dy lojtarë të videolojërave zihen në internet. I zemëruar, njëri prej tyre publikon në një forum emrin e vërtetë, adresën e shtëpisë dhe numrin e telefonit të tjetrit, me qëllim që persona të panjohur ta shqetësojnë ose ta ngacmojnë.

Inteligjenca Artificiale në Gazetari

Inteligjenca Artificiale (IA) i referohet sistemeve kompjuterike që mund të kryejnë detyra të cilat zakonisht kryhen nga njerëzit, si arsyetimi, marrja e vendimeve dhe zgjidhja e problemeve. IA luan një rol të rëndësishëm në përhapjen e dezinformimit në ditët e sotme. Ajo jo vetëm që e bën më të lehtë krijimin e përmbajtjes së rreme që duket bindëse, por ndihmon edhe në shpërndarjen e saj me shpejtësi te audienca të mëdha dhe të synuara.

Zhvillimi i teknologjive digjitale ka ndryshuar mënyrën se si prodhohet dhe shpërndahet informacioni. Inteligjenca Artificiale (IA) është në qendër të këtij transformimi: ajo mund të përdoret si për të përhapur dezinformim, ashtu edhe për ta zbuluar dhe luftuar atë. Mjetet e IA-së mund të krijojnë ose të manipulojnë tekste, fotografi, audio dhe video. Kur këto mjete përdoren për të krijuar përmbajtje të rreme që duket shumë bindëse dhe e vërtetë, kjo quhet deepfake.[23]

21 Asociația New Data Academy & Freedom House Romania, Ibid., p. 15.
22 Ibid., p. 16.
23 Ibid., p. 28.

Deepfake:

Deepfake (një kombinim i fjalëve angleze deep learning dhe fake) krijohet me ndihmën e sistemeve të Inteligjencës Artificiale të njohura si Rrjete Gjeneruese Kundërshtare (Generative Adversarial Networks – GANs). Këto sisteme mësojnë duke analizuar sasi të mëdha të dhënash ekzistuese dhe më pas krijojnë përmbajtje të re që i ngjan asaj origjinale. Për shembull, pasi analizon mijëra fotografi të një figure publike, një sistem i IA-së mund të krijojë një fotografi të re që duket plotësisht reale, por që në fakt është e rreme. Kjo teknologji mund të përdoret për të krijuar ose manipuluar fotografi, video, audio dhe tekste. Megjithatë, termi deepfake përdoret më së shpeshti për materiale audio dhe video të manipuluara me Inteligjencë Artificiale.[24]

Inteligjenca Artificiale (IA) po ndryshon mënyrën se si krijohen, verifikohen dhe shpërndahen lajmet. Ajo mund t'i ndihmojë gazetarët të punojnë më shpejt dhe të përballojnë sasinë e madhe të informacionit që qarkullon në internet, por njëkohësisht sjell edhe rreziqe. Sot, IA përdoret tashmë edhe për identifikimin dhe gjetjen e temave të reja për lajme.

Shembull: Mjetet e Inteligjencës Artificiale mund të analizojnë rrjetet sociale dhe të identifikojnë lajme të fundit përpara se ato të raportohen nga mediat tradicionale. Për shembull, një sistem i IA-së mund të sinjalizojë një video në TikTok që po bëhet virale për një protestë ose të zbulojë aktivitet të pazakontë në platformën X (ish-Twitter), duke u dhënë gazetarëve mundësinë të nisin raportimin më herët.

Inteligjenca Artificiale është gjithashtu një mjet i vlefshëm për verifikimin e fakteve. Ajo mund të ndihmojë në kontrollimin e vërtetësisë së një citimi, në gjurmimin e burimit të një fotografie ose në zbulimin e videove të manipuluara. Kjo është veçanërisht e rëndësishme sot, kur përmbajtjet deepfake ose materialet mashtruese mund të përhapen shumë shpejt. Për shembull, një video e krijuar me Inteligjencë Artificiale, ku një politikan duket sikur thotë diçka tronditëse, mund të bëhet virale përpara se dikush ta verifikojë vërtetësinë e saj.

Inteligjenca Artificiale mund të përdoret edhe për të shkruar lajme të thjeshta. Disa media e përdorin atë për të krijuar automatikisht lajme mbi rezultatet sportive ose përditësime financiare. Kjo u kursen kohë gazetarëve, duke u mundësuar të përqendrohen në tema më komplekse, si raportimet hulumtuese.
Megjithatë, Inteligjenca Artificiale nuk është as neutrale dhe as e pagabueshme. Një nga rreziqet kryesore është mbështetja e tepërt tek ajo. Vetëm pse një mjet i IA-së sugjeron se një informacion është i vërtetë, nuk do të thotë se ai është i saktë. Gazetarët duhet gjithmonë ta verifikojnë informacionin dhe të përdorin mendimin kritik.

Një problem tjetër lidhet me njëanshmërinë dhe dukshmërinë e përmbajtjes. Ashtu si algoritmet e rrjeteve sociale, edhe sistemet e IA-së shpesh i japin përparësi përmbajtjes që tërheq më shumë klikime, pëlqime ose shpërndarje. Si pasojë, ato mund të promovojnë përmbajtje sensacionale ose emocionale në vend të informacionit të saktë dhe të verifikuar.

24 Ibid.

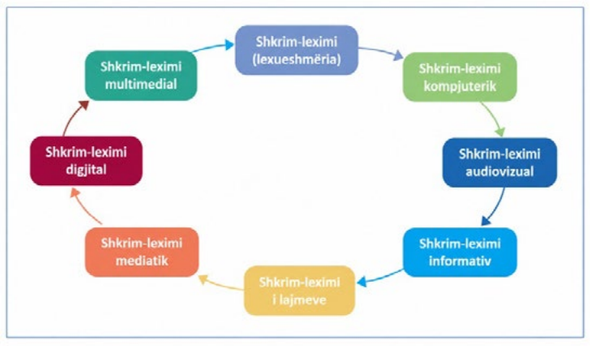
Inteligjenca Artificiale gjithashtu has vështirësi në kuptimin e kontekstit.

Shembull: Një fotografi e vjetër e përdorur në një kontekst të ri – për shembull, një fotografi nga një protestë e vitit 2015 që paraqitet si e realizuar sot – mund të mos identifikohet si mashtruese nga sistemet e automatizuara. Në përfundim, është e rëndësishme të kuptohet se të njëjtat mjete të Inteligjencës Artificiale që ndihmojnë gazetarët në punën e tyre mund të përdoren edhe nga aktorë keqdashës për të krijuar dhe përhapur dezinformim më bindës.[25]

Si të luftojmë dezinformimin?

Në këtë kontekst, strategjitë për të luftuar dezinformimin, keqinformimin dhe keqpërdorimin e informacionit duhet të mbështeten gjithnjë e më shumë te edukimi dhe ndërgjegjësimi i shoqërisë. Kjo përfshin strategji dhe fushata për Edukimin Mediatik dhe Informativ (EMI), të cilat promovojnë njohuritë mbi të drejtat e njeriut, median, teknologjinë digjitale, komunikimin ndërkulturor dhe mbrojtjen e privatësisë, si një qasje e plotë për të zvogëluar ndikimin e informacionit të rremë. Këto strategji mund të plotësohen me verifikimin e përmbajtjeve në rrjetet sociale, kontrollimin e fakteve (fact-checking), promovimin e informacionit të besueshëm dhe publikimin e kundër-narrativave që sfidojnë informacionin e rremë dhe mashtrues.[26]

Koncepti i Edukimit Mediatik dhe Informativ (EMI) bazohet në të drejtat universale të njeriut dhe konsiderohet një kusht themelor që individët, komunitetet dhe shoqëritë të ushtrojnë të drejtën e tyre për lirinë e shprehjes dhe të drejtën për qasje në informacion. Neni 19 i Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut përcakton se: “Çdokush ka të drejtën e lirisë së mendimit dhe të shprehjes; kjo e drejtë përfshin lirinë për të mbajtur mendime pa ndërhyrje, si dhe lirinë për të kërkuar, marrë dhe shpërndarë informacione dhe ide me çdo mjet dhe pavarësisht kufijve shtetërorë.

Përshtatur nga UNESCO Kurrikula për Edukimin Mediatik dhe Informativ për Mësuesit

25 Andreas L. Opdahl. Gazetaria e Besueshme përmes Inteligjencës Artificiale. Në Data & Knowledge Engineering, vëll. 146, korrik 2023. Qasur më 6 prill 2026. Marrë nga https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169023X23000423

26 Nozima Muratova. Edukimi Mediatik dhe Informativ në Gazetari: Një Manual për Gazetarët dhe Pedagogët e Gazetarisë. Në Seria e Publikimeve të UNESCO-s. Baktria Press, Tashkent, 2019, f. 16.

Përgatitja e njerëzve për të jetuar dhe vepruar në shoqëri të bazuara në dije ka qenë prej kohësh një shqetësim i komunitetit ndërkombëtar, veçanërisht i organizatave ndërkombëtare. Sot, në një shoqëri ku qarkullon një sasi e madhe informacioni dhe shkëmbimi i tij është i pandërprerë, një nga sfidat kryesore është ruajtja e objektivitetit të gazetarëve, si dhe niveli i njohurive dhe aftësive të tyre në fushën e edukimit mediatik dhe informativ (EMI). Po aq e rëndësishme është edhe roli i tyre në promovimin e këtyre aftësive te publiku.

Për këtë arsye, gazetarët dhe redaktorët duhet të përmirësojnë vazhdimisht aftësitë e tyre në verifikimin e informacionit, duke përdorur metoda të besueshme dhe të përditësuara të kontrollimit të fakteve (fact-checking), si edhe mjete për identifikimin e keqinformimit dhe dezinformimit. Në të njëjtën kohë, bashkëpunimi mes gazetarëve, redaksive dhe organizatave mediatike është thelbësor për të garantuar raportim të saktë, të besueshëm dhe në interes të publikut.

Mendimi kritik:

Mendimi kritik është një aftësi thelbësore që çdo qytetar duhet ta zhvillojë për të marrë pjesë në mënyrë aktive në një shoqëri demokratike dhe pluraliste. Në ditët e sotme, qasja e gjerë në internet dhe rrjedha e pandërprerë e informacionit, opinioneve dhe mesazheve nga burime të ndryshme kërkojnë aftësi të reja. Një nga më të rëndësishmet është aftësia për të menduar në mënyrë kritike dhe për të analizuar e kuptuar lloje të ndryshme tekstesh dhe përmbajtjesh, duke vlerësuar saktësinë, besueshmërinë dhe rëndësinë e tyre.

Procesi i të menduarit kritik përbëhet nga gjashtë hapa kryesorë:

1. Identifikimi i temës – Përcaktimi i çështjes ose temës që po trajtohet.
2. Kërkimi i informacionit – Mbledhja e provave, fakteve dhe informacionit nga burime të besueshme.
3. Analizimi – Shqyrtimi dhe vlerësimi i informacionit të mbledhur.
4. Arsyetimi logjik – Nxjerrja e përfundimeve bazuar në prova dhe fakte (p.sh. “Nga kjo mund të përfundoj se...”).
5. Përfundimi – Formulimi i një përfundimi të argumentuar dhe të bazuar në informacionin e analizuar.
6. Transformimi shoqëror – Përdorimi i njohurive dhe mendimit kritik për të marrë vendime të përgjegjshme dhe për të kontribuar pozitivisht në shoqëri.

Verifikimi i fakteve:

Lajmet e rreme dhe përmbajtjet e manipuluara krijojnë konfuzion te përdoruesit dhe nxisin një kulturë dezinformimi që ndikon në vendimmarrjen e njerëzve dhe dëmton demokracinë. Ato cenojnë të drejtën e qytetarëve për të kërkuar dhe për të marrë informacion të besueshëm, ndërsa mund të rrisin armiqësinë dhe gjuhën e urrejtjes ndaj grupeve të cenueshme në shoqëri. Si qytetarë, duhet të jemi të vetëdijshëm se dezinformimi mund të ndikojë në integritetin e proceseve demokratike dhe se ai duhet të kuptohet jo vetëm si një problem informimi, por

edhe si një sfidë politike, shoqërore dhe kulturore. Prandaj, është shumë e rëndësishme të dimë të identifikojmë dezinformimin dhe përmbajtjet e rreme.

Këto janë disa gjëra që duhet të keni parasysh kur përpiqeni të dalloni lajmet e rreme:

- Autori (Mos u besoni lajmeve që nuk tregojnë qartë autorin ose burimin e informacionit. Lajmet e rreme shpesh publikohen në mënyrë anonime).
- Burimi (Kontrolloni se nga vjen informacioni. Lexoni seksionin "Rreth nesh" të faqes që e ka publikuar lajmin, verifikoni burimet dhe referencat e përdorura, si dhe bëni një kërkim të kundërt të fotografive (reverse image search) për të parë nëse ato janë përdorur jashtë kontekstit).
- Krahasimi me burime të tjera (Nëse asnjë media tjetër e besueshme nuk e raporton të njëjtin lajm, ekziston mundësia që ai të jetë i rremë ose i pasaktë).
- Gabimet (Lajmet që përmbajnë shumë gabime drejtshkrimore ose gjuhësore mund të jenë shenjë se informacioni nuk është i besueshëm).
- Formati (Kini kujdes nga titujt e pazakontë, me shkronja të mëdha ose me gjuhë shumë emocionale, të krijuar për të tërhequr vëmendjen dhe për të nxitur reagime të menjëhershme).
- Data (Kontrolloni datën e publikimit. Lajmet e besueshme publikohen zakonisht menjëherë pas ngjarjes, ndërsa lajmet e rreme mund të publikohen shumë më vonë, të mos kenë datë ose të ripërdorin ngjarje të vjetra si të ishin të reja).
- Adresa e internetit (URL) (Kontrolloni adresën e faqes së internetit dhe krahasojeni me adresat e mediave të njohura).
- Fotografitë dhe videot (Kini kujdes nga materialet audiovizuale që mund të jenë manipuluar ose të jenë përdorur jashtë kontekstit për të krijuar një përshtypje të rreme).[27]

27 eMedia. Edukimi Mediatik dhe Qytetaria Digjitale për të Gjithë. f. 18. Qasur më 28 prill 2026.

Edukimi Mediatik dhe Informativ (EMI) në Gazetari

Edukimi Mediatik dhe Informativ (EMI) është një komponent thelbësor i gazetarisë. Ai u mundëson qytetarëve të dallojnë dhe të vlerësojnë në mënyrë kritike informacionin, mediat, teknologjinë dhe lajmet që konsumojnë. Përmes EMI-së, gazetaria kontribuon në rritjen e besimit te mediat dhe i ndihmon qytetarët të marrin pjesë në mënyrë aktive në jetën demokratike. Sot, besimi i publikut te mediat është një nga sfidat më të mëdha për gazetarinë. Përballë fluksit të madh të informacionit, lexuesit, shikuesit dhe dëgjuesit mund ta ndryshojnë lehtësisht besimin ose preferencën e tyre ndaj mediave të ndryshme. Për redaksitë dhe gazetarët, kjo do të thotë jo vetëm humbje e vëmendjes së audiencës, por edhe humbje e besimit të saj.

PARIMET THEMELORE TË GAZETARISË	PARIMET THEMELORE TË EDUKIMIT MEDIATIK DHE INFORMATIV (EMI)
Detyrimi i parë i gazetarisë është të tregojë të vërtetën.	U mundëson njerëzve të marrin pjesë në mënyrë efektive në procesin e kërkimit të së vërtetës.
Besnikëria e saj e parë është ndaj qytetarëve.	Synon të fuqizojë qytetarët.
Thelbi i saj është verifikimi i fakteve.	EMI bazohet në verifikimin individual të informacionit.
Gazetarët duhet të ruajnë pavarësinë nga ata për të cilët raportojnë.	EMI nuk synon t'u tregojë njerëzve çfarë ose si të mendojnë, por t'i ndihmojë të mendojnë në mënyrë të pavarur.
Gazetaria duhet të shërbejë si një mbikëqyrëse e pavarur e pushtetit.	Nëse mediat konsiderohen si "pushteti i katërt", EMI fuqizon "pushtetin e pestë" – qytetarët.
Ajo duhet të ofrojë një forum për debat publik, kritikë dhe kompromis.	EMI u mundëson njerëzve të marrin pjesë në debatin dhe dialogun publik.
Duhet të përpiqet t'i bëjë temat me rëndësi interesante dhe të rëndësishme për publikun.	EMI nxit kureshtjen dhe eksplorimin e teknologjisë, duke i ndihmuar njerëzit të kuptojnë rëndësinë e informacionit dhe mediave në jetën e tyre.
Duhet ta mbajë raportimin të plotë, të balancuar dhe proporcional.	EMI u mundëson njerëzve të vlerësojnë besueshmërinë dhe integritetin e informacionit dhe mediave.
Gazetarëve duhet t'u garantohet e drejta për të vepruar sipas ndërgjegjes së tyre profesionale.	EMI nxit arsyetimin dhe ndërgjegjen kritike, aftësi që i posedon çdo individ.

Fig. 2: Dallimet mes gazetarisë dhe Edukimit Mediatik dhe Informativ (EMI)

Source: Burimi: Grizzle, A. (2018), vepër e pabotuar, cituar në botimin e UNESCO-s Edukimi Mediatik dhe Informativ në Gazetari: Një Manual për Gazetarët dhe Pedagogët e Gazetarisë, 2019.

Gazetaria u përgjigjet në kohë sfidave të mjedisit modern të informacionit dhe, si rezultat, vazhdimisht zhvillohen metoda dhe mjete të reja për verifikimin e informacionit në forma të ndryshme të përmbajtjes. Gjatë procesit të verifikimit, është e rëndësishme të dallohen faktet nga burimi i informacionit dhe të kontrollohen të dyja. Burimi duhet të verifikohet në disa mënyra. Komunikimi përmes internetit dhe rrjeteve sociale mund të ndihmojë në gjetjen e gjurmëve të një personi, identifikimin e burimit të informacionit, si dhe kontaktimin e familjarëve, miqve, kolegëve ose personave të tjerë që mund të konfirmojnë besueshmërinë e informacionit.

Liria e shprehjes si një cenueshmëri

Sot, informacioni nuk kalon më nëpër filtrat tradicionalë që dikur e karakterizonin gazetarinë, si redaktorët, verifikuesit e fakteve dhe standardet profesionale të verifikimit. Në rrjetet sociale dhe platformat online, përmbajtja shpërndahet kryesisht në bazë të popullaritetit dhe jo të saktësisë. Sa më shumë pëlqime, shpërndarje ose klikime të marrë një postim, aq më i dukshëm bëhet ai. Në këtë mjedis, vëmendja shpesh zë vendin e së vërtetës si "monedha" kryesore e suksesit.

Ky ndryshim ka pasoja të rëndësishme. Përmbajtja që ngjall emocione të forta, si zemërimi, frika, indinjata ose entuziazmi, ka shumë më tepër gjasa të përhapet sesa raportimi i qetë dhe i bazuar në fakte. Si pasojë, mendimi kritik shpesh anashkalohet. Përdoruesit reagojnë menjëherë në vend që të reflektojnë, ndërsa emocionet zëvendësojnë vlerësimin racional. Kjo krijon një terren të favorshëm për dezinformimin, i cili shpesh synon pikërisht të provokojë dhe manipulojë emocionet e njerëzve.

Në të njëjtën kohë, filtrat tradicionalë moralë dhe shoqërorë janë më të dobët në hapësirën digjitale. Anonimiteti, distanca dhe shpejtësia e komunikimit ulin ndjenjën e përgjegjësisë. Si pasojë, njerëzit mund të shpërndajnë informacione të rreme ose të dëmshme pa menduar për pasojat, ndërsa aktorët keqdashës e shfrytëzojnë këtë mjedis për të përhapur manipulim dhe dezinformim.

Një sfidë tjetër në rritje është ngatërrimi i së vërtetës me të pavërtetën. Shprehje si "fakte alternative" ose "e vërtetë alternative" e zbehin kufirin mes opinionit dhe realitetit. Ato krijojnë përshtypjen se faktet janë subjektive ose të zëvendësueshme, kur në të vërtetë faktet mbështeten në prova dhe mund të verifikohen. Ky relativizim i së vërtetës dobëson besimin te informacioni i besueshëm dhe krijon pasiguri për atë që është reale.

Së fundi, liria e shprehjes, një nga vlerat themelore të demokracisë, mund të shndërrohet edhe në një cenueshmëri në hapësirën digjitale. E drejta për të shprehur lirisht mendimet është thelbësore, por ajo mund të keqpërdoret për të justifikuar përhapjen e përmbajtjeve të rreme ose të dëmshme. Aktorët që përhapin dezinformim shpesh fshihen pas këtij parimi, duke e paraqitur manipulimin si "thjesht një mendim tjetër". Kjo e bën më të vështirë kufizimin e përmbajtjeve të dëmshme, pa ngritur njëkohësisht shqetësime për censurën.

Për gazetarët dhe konsumuesit e medias, kuptimi i këtij mjedisi është thelbësor. Kjo kërkon jo vetëm aftësi teknike për verifikimin e informacionit, por edhe ndërgjegjësim për mënyrën se si emocionet, algoritmet dhe narrativat ndikojnë në atë që shohim, lexojmë dhe, në fund, zgjedhim të besojmë.

LOJËRA DHE USHTRIME PRAKTIKE PËR TRAJNIMIN E GAZETARËVE

1. Simulimi i një redaksie (vendimmarrja dhe njëanshmëria në media)

Qëllimi: T'i ndihmojë pjesëmarrësit të kuptojnë se si vlerat redaksionale, paragjykimet politike dhe stili i një medieje ndikojnë në përzgjedhjen, mënyrën e trajtimit dhe paraqitjen e lajmeve.

Formati: Punë në grupe (pjesëmarrësit ndahen në ekipe me nga 4–5 persona ose më shumë).

Kohëzgjatja: 30–40 minuta.

Përshkrimi:
Pjesëmarrësit ndahen në grupe dhe secili grup përfaqëson një redaksi të ndryshme. Çdo grup merr një profil të një medieje, ku përshkruhen vlerat e saj redaksionale, audienca që synon, orientimi politik dhe niveli i besueshmërisë (p.sh. një tabloid, një media tradicionale, një media e pavarur hulumtuese ose një media me orientim partiak).

Më pas, secilit grup i jepet një seri lajmesh të shkurtra (mini-skenarë). Bazuar në profilin e redaksisë që përfaqësojnë, ata duhet:

- Të zgjedhin se cilat lajme do të përfshihen në faqen e parë.
- Të vendosin renditjen dhe pozicionimin e lajmeve në faqe.
- Të shkruajnë tituj dhe hyrje (lead) që pasqyrojnë stilin dhe vlerat e medias që përfaqësojnë.
- Të përcaktojnë tonin e raportimit (p.sh. sensacionalist, neutral, kritik ose emocional).

Për shembull, një media me stil tabloid mund të zgjedhë tituj shumë emocionalë dhe sensacionalistë që synojnë të tërheqin klikime (p.sh. "Shok dhe tmerr!"), ndërsa një media e besueshme do t'i japë përparësi saktësisë, balancës dhe paraqitjes objektive të lajmit.

Në fund, secili grup përgatit një model të faqes së parë të medias së tij (në format digjital ose në letër), duke u kujdesur që ajo të pasqyrojë qartë identitetin dhe qasjen redaksionale të medias që përfaqëson.

Prezantim:
Në fund të ushtrimit, secili grup prezanton faqen e parë që ka përgatitur dhe shpjegon:

- Pse zgjodhën pikërisht ato lajme për faqen e parë.
- Si ndikuan vlerat dhe qasja redaksionale në vendimet e tyre.
- Cilat teknika përdorën për ta paraqitur dhe trajtuar lajmin.

Rezultati i mësuar:
Pjesëmarrësit kuptojnë se si paragjykimet në media, zgjedhjet redaksionale dhe mënyra e paraqitjes së lajmeve ndikojnë në perceptimin e publikut dhe besimin te gazetaria.

2. Influencer apo Gazetar? – Ushtrim për analizimin e videove të shkurtra (Reels)

Qëllimi: T'i ndihmojë pjesëmarrësit të vlerësojnë në mënyrë kritike përmbajtjet në rrjetet sociale, të kuptojnë kufirin gjithnjë e më të paqartë mes influencuesve dhe gazetarëve, si dhe rëndësinë e etikës në gazetari.

Formati: Aktivitet interaktiv me lëvizje, ku marrin pjesë të gjithë pjesëmarrësit.

Kohëzgjatja: 20–30 minuta.

Përshkrimi:
Pjesëmarrësit shikojnë një seri videosh të shkurtra (p.sh. Instagram Reels). Pas secilës video, ata duhet të vendosin nëse personi që shfaqet në video është:

- Nëse mendoni se është gazetar, lëvizni në anën e djathtë të sallës.
- Nëse mendoni se është influencer, lëvizni në anën e majtë të sallës.
- Nëse mendoni se është njëkohësisht gazetar dhe influencer, ose nuk jeni të sigurt, qëndroni në mes.

Pas çdo raundi, pjesëmarrësit ftohen të shpjegojnë arsyet e zgjedhjes së tyre. Më pas, moderatori udhëheq diskutimin duke i nxitur të reflektojnë mbi:

- Emrin dhe identitetin e faqes ose llogarisë.
- Mënyrën se si paraqitet informacioni.
- Toni dhe gjuha e përdorur (objektive apo emocionale/personale).
- Përdorimin e burimeve dhe provave.
- Nëse përmbajtja synon të informojë, të bindë apo të argëtojë.

Prezantim:
Moderatori thekson se:

- Kufiri mes influencuesve dhe gazetarëve po bëhet gjithnjë e më i paqartë.

- Formatet e rrjeteve sociale, si videot e shkurtra (Reels), përdoren sot gjerësisht edhe në gazetari.
- Çdokush mund të veprojë si gazetar nëse respekton parimet themelore të etikës gazetareske, si saktësia, paanshmëria dhe shmangia e propagandës.
- Megjithatë, jo çdo përmbajtje që duket informuese është domosdoshmërisht e besueshme.

Rezultati i mësuar:
Pjesëmarrësit zhvillojnë aftësitë e tyre në edukimin mediatik dhe informativ (EMI) dhe kuptojnë më mirë se si parimet dhe praktikat e gazetarisë mund të zbatohen, ose të mos zbatohen, në mjedisin e rrjeteve sociale.

3. Brenda Feed-it – Simulim i Audiencës dhe Algoritmit

Objektivi: T'i ndihmojë pjesëmarrësit të kuptojnë se si profilet personale, interesat dhe sjellja e tyre në internet ndikojnë në informacionin që konsumojnë dhe në përmbajtjen që u shfaqet nga algoritmet.

Formati: Punë në grupe (ekipe me 4–5 pjesëmarrës)

Kohëzgjatja: 25–35 minuta

Përshkrimi:
Pjesëmarrësit ndahen në ekipe dhe secili ekip merr një profil fiktiv të një përdoruesi të rrjeteve sociale. Profili përmban informacione si emri, mosha, profesioni, statusi shoqëror, interesat, statusi i marrëdhënies dhe karakteristika të tjera relevante.

Secili ekip ka rreth 10 minuta për të analizuar profilin që i është caktuar dhe për të ndërtuar një "hartë të sjelljes digjitale" të atij personazhi. Gjatë diskutimit, ata duhet të marrin parasysh:

- Në cilat platforma të rrjeteve sociale ka më shumë gjasa të jetë aktiv ky person.
- Nga i merr informacionet (media të besueshme, influencerë, miq, faqe të specializuara etj.).
- Si mund të duket përmbajtja që i shfaqet në rrjetet sociale (feed-i i tij/saj).
- Si mund të ndikojnë algoritmet në përmbajtjen që i shfaqet.
- Nëse ka gjasa që ky person të jetë i ekspozuar ndaj një flluske informative (information bubble) ose dhome jehone (echo chamber).

Pjesëmarrësit inkurajohen të jenë kreativë. Ata mund të:

- Përshkruajnë ose të skicojnë feed-in e personazhit.
- Sugjerojnë llojet e memeve, videove ose postimeve që do t'i shfaqeshin.

- Krijojnë një foto profili ose një identitet të thjeshtë vizual për personazhin.
- Përfytyrojnë tonin dhe stilin e përmbajtjes me të cilën ai/ajo ndërvepron më shpesh.

Rezultati:
Secili grup prezanton analizën e profilit dhe shpjegon arsyetimin që qëndron pas supozimeve të tij.

Prezantim:
Moderatori thekson:

- Si algoritmet përforcojnë bindjet dhe interesat ekzistuese të përdoruesve.
- Rreziqet që sjellin flluskat informative (information bubbles) dhe dhomat e jehonës (echo chambers).
- Se audienca të ndryshme konsumojnë lajme dhe informacione në mënyra të ndryshme.
- Pse kuptimi i audiencës është thelbësor në gazetari.

Rezultati i mësuar:
Pjesëmarrësit fitojnë njohuri mbi segmentimin e audiencës, ndikimin e algoritmeve në konsumimin e informacionit dhe rëndësinë e përshtatjes së përmbajtjes gazetareske për audienca të ndryshme.

4. Ballafaqimi me Zëra Kontroversë

Objektivi: T'i ndihmojë pjesëmarrësit të ushtrojnë aftësitë e intervistimit në situata sfiduese dhe të mësojnë se si të angazhohen në mënyrë profesionale dhe me respekt me individë që mbajnë qëndrime kontroverse ose të kundërta.

Formati: Ushtrim me lojë rolesh (i gjithë grupi)

Kohëzgjatja: 30–40 minuta

Përshkrimi:
Njëri nga moderatorët merr rolin e një personazhi me qëndrime kontroverse ose polarizuese (p.sh. mizogjini, kundërshtim të abortit, kundërshtim të migrimit, euroskepticizëm, racizëm ose pikëpamje të tjera ekstreme). Moderatori prezantohet shkurtimisht në rolin e personazhit, duke paraqitur bindjet dhe qëndrimet e tij.

Më pas, pjesëmarrësit intervistojnë personazhin me radhë. Secili pjesëmarrës mund të bëjë maksimumi dy pyetje.

Qëllimi është të simulohet një situatë reale në të cilën gazetarët duhet të komunikojnë me intervistues të vështirë, duke ruajtur profesionalizmin, etikën dhe standardet gazetareske.

Pikat kryesore për pjesëmarrësit:

- Të bëjnë pyetje të qarta, relevante dhe me respekt.
- Të shmangin konfrontimin dhe sulmet personale.
- Të ruajnë neutralitetin dhe qetësinë gjatë intervistës.
- Të nxisin dialogun, në vend që të përpiqen të "fitojnë" debatin.
- Të menaxhojnë reagimet emocionale gjatë intervistës.

Prezantim:
Pas përfundimit të ushtrimit, moderatori udhëheq një diskutim mbi:

- Si u ndjenë pjesëmarrësit gjatë ndërveprimit.
- Cilat strategji funksionuan dhe cilat jo.
- Si të menaxhohet ndjenja e parehatisë ose mosmarrëveshjet gjatë intervistave.
- Rolin e gazetarit në lehtësimin e dialogut, dhe jo në imponimin e opinioneve.

Rezultati i mësuar:
Pjesëmarrësit kuptojnë se:

- Njerëzit mund të kenë perspektiva thelbësisht të ndryshme mbi realitetin.
- Roli i gazetarit është të krijojë hapësirë për dialog dhe mirëkuptim.
- Qëllimi i një interviste nuk është të bindë të intervistuarin, por të informojë audiencën.

5. Spektri i Vlerave të Gazetarisë

Objektivi: Të nxisë mendimin kritik dhe diskutimin e hapur mbi vlerat gazetareske, etikën dhe rolin e medias në shoqëri.

Formati: Debat interaktiv me lëvizje (i gjithë grupi)

Kohëzgjatja: 25–35 minuta

Përshkrimi:
Pjesëmarrësve u kërkohet të pozicionohen përgjatë një vije imagjinare (ose një vije të shënuar në sallë), e cila përfaqëson një spektër opinionesh:

- Njëri skaj = Pajtohem plotësisht.
- Skaji tjetër = Nuk pajtohem fare.

Lehtësuesi lexon një sërë deklaratash që lidhen me gazetarinë. Pas secilës deklaratë, pjesëmarrësit pozicionohen përgjatë vijës, në varësi të shkallës së pajtimit ose mospajtimit

me të. Ata mund të qëndrojnë në çdo pikë të spektrit për të pasqyruar më mirë nuancat e mendimit të tyre.

Pasi të gjithë të jenë pozicionuar, moderatori fton disa pjesëmarrës nga pika të ndryshme të spektrit të shpjegojnë arsyetimin pas zgjedhjes së tyre.

Gjatë diskutimit, pjesëmarrësit mund të ndryshojnë pozicionin e tyre nëse bindjet ose perspektiva e tyre ndryshon.

Prezantim (Debrief):
Moderatori thekson:

- Shumëllojshmërinë e perspektivave brenda gazetarisë.
- Kompleksitetin e vendimmarrjes etike në praktikën gazetareske.
- Rëndësinë e dëgjimit dhe angazhimit me pikëpamje të ndryshme.
- Se në gazetari shpesh nuk ka përgjigje të thjeshta "të drejta" ose "të gabuara".

Rezultati i mësuar:
Pjesëmarrësit zhvillojnë aftësitë e të menduarit kritik, reflektojnë mbi vlerat e tyre dhe fitojnë një kuptim më të thellë të dilemave etike me të cilat përballen gazetarët.

Deklarata të Sugjeruara për Diskutim

Vlerat themelore të gazetarisë:

- "Gazetaria duhet të jetë gjithmonë plotësisht objektive."
- "Gazetarët nuk duhet të shprehin kurrë opinionet e tyre personale në punën e tyre."
- "Neutraliteti është më i rëndësishëm sesa mbajtja e një qëndrimi moral."

Pavarësia dhe ndikimi:

- "Gazetaria duhet të jetë gjithmonë e pavarur dhe të mos financohet kurrë nga shteti."
- "Është e pranueshme që mediat të kenë përkatësi ose afërsi politike."
- "Aktivizmi dhe gazetaria nuk duhet të përzihen kurrë."

Rrjetet sociale dhe gazetaria moderne:

- "Influencerët mund të jenë po aq të besueshëm sa gazetarët."
- "TikTok-u dhe Instagram-i janë platforma të përshtatshme për gazetari serioze."
- "Titujt clickbait janë të pranueshëm nëse tërheqin vëmendjen ndaj temave të rëndësishme."

Etika dhe përgjegjësia:

- "Gazetarët duhet t'u japin hapësirë të gjitha zërave, edhe atyre me qëndrime ekstreme."
- "Ka situata në të cilat gazetarët nuk duhet ta publikojnë të vërtetën."
- "Rrëfimi emocional është po aq i rëndësishëm sa saktësia faktike."

Deklarata të Sugjeruara për Diskutim

Audienca dhe ndikimi:

- "Gazetarët duhet ta përshtatin përmbajtjen e tyre me atë që audienca dëshiron të shohë."
- "Është më e rëndësishme të jesh i shpejtë sesa i saktë."
- "Gazetaria duhet të synojë të ndryshojë opinionet e njerëzve, jo vetëm t'i informojë ata."

6. Dilema Etike

Objektivi: T'i ndihmojë pjesëmarrësit të eksplorojnë dilema komplekse etike në gazetari dhe të ushtrojnë aftësitë e vendimmarrjes në situata ku nuk ka një përgjigje të qartë të drejtë ose të gabuar.

Formati: Diskutim në grupe (ekipe me 4–5 pjesëmarrës)

Kohëzgjatja: 30–40 minuta

Përshkrimi:
Pjesëmarrësit ndahen në grupe të vogla. Secili grup merr një skenar hipotetik që paraqet një situatë sfiduese të lidhur me gazetarinë, median ose integritetin e informacionit.

Grupeve u kërkohet të:

- Diskutojnë situatën dhe të marrin një qëndrim të qartë.
- Të peshojnë avantazhet dhe disavantazhet e zgjedhjeve të ndryshme.
- Të vendosin se si do të vepronin si gazetarë ose aktorë të medias.
- Të propozojnë një zgjidhje ose mënyrë veprimi.

Pas diskutimit, secili grup prezanton:

- Vendimin që ka marrë.
- Arsyetimin që qëndron pas këtij vendimi.
- Dilemat etike ose kompromiset që ka identifikuar gjatë diskutimit.

Prezantim (Debrief):
Moderatori thekson:

- Kompleksitetin e vendimmarrjes në situata reale me të cilat përballen mediat.
- Kompromiset që shpesh kërkon gazetaria (saktësia kundrejt shpejtësisë, qasja kundrejt etikës, arritja e audiencës kundrejt besueshmërisë).
- Rëndësinë e llogaridhënies dhe të menduarit kritik.

Rezultati i mësuar:
Pjesëmarrësit kuptojnë më mirë procesin e vendimmarrjes etike në gazetari dhe zhvillojnë aftësinë për të vepruar në situata me paqartësi dhe vlera që bien në kundërshtim me njëra-tjetrën.

Skenarë Hipotetikë të Sugjeruar

Përdorimi i Inteligjencës Artificiale apo Mungesa e Informacionit
Në një qytet të vogël, redaksia e vetme lokale është zëvendësuar nga një sistem i inteligjencës artificiale që gjeneron lajme. Informacioni publikohet shpejt dhe është lehtësisht i qasshëm, por herë pas here përmban pasaktësi ose informacione mashtruese.
A do të ishte më mirë që qytetarët të merrnin herë pas here informacione të pasakta, apo të mos kishin fare lajme lokale? Çfarë do të bënit për ta përmirësuar këtë situatë?

Shpejtësia kundrejt Saktësisë
Ju jeni gazetari i parë që merr informacion për një ngjarje të rëndësishme, por faktet ende nuk janë verifikuar plotësisht. Ndërkohë, media të tjera kanë filluar ta publikojnë lajmin.
A do ta publikonit menjëherë lajmin, duke rrezikuar që informacioni të jetë i pasaktë, apo do të prisnit ta verifikonit, duke rrezikuar të humbnit ekskluzivitetin?

T'u Jepet apo Jo Hapësirë Zërave Ekstremë
Një figurë publike me qëndrime kontroverse dhe potencialisht të dëmshme pranon t'ju japë një intervistë ekskluzive.
A do t'i jepnit hapësirë për të folur në emër të informimit të publikut, apo do të refuzonit ta amplifikonit mesazhin e tij/saj?

Rrëfimi Emocional kundrejt Privatësisë
Jeni duke raportuar për një ngjarje tragjike që përfshin familjen e një viktime. Publikimi i detajeve personale dhe fotografive do ta bënte historinë më prekëse, por mund të cenonte privatësinë e tyre.
Si do ta balanconit nevojën për një rrëfim emocional me respektimin e privatësisë dhe dinjitetit të personave të përfshirë?

Përmbajtja e sponsorizuar
Redaksia juaj po përballet me vështirësi financiare. Një kompani ju ofron financim në këmbim të publikimit të përmbajtjes që e paraqet atë në një dritë pozitive, pa e identifikuar qartë si reklamë ose përmbajtje të sponsorizuar.
A do ta pranonit këtë marrëveshje për ta mbajtur redaksinë funksionale?

Skenarë Hipotetikë të Sugjeruar

Presioni i Algoritmeve
Redaktori juaj ju kërkon të shkruani artikuj që kanë më shumë gjasa të performojnë mirë në rrjetet sociale, edhe nëse kjo nënkupton thjeshtimin ose sensacionalizimin e temave komplekse.
A do ta përshtatnit përmbajtjen sipas kërkesave të algoritmeve, apo do t'i qëndronit një gazetarie më të thelluar, edhe nëse ajo është më pak "klikueshme"?

Dokumente të Rrjedhura
Ju merrni dokumente të rrjedhura që zbulojnë raste korrupsioni, por nuk jeni të sigurt se si janë siguruar ato dhe nëse publikimi i tyre mund të rrezikojë dikë.
A do t'i publikonit dokumentet, apo do të vendosnit të mos i publikonit derisa të vlerësonit më mirë rreziqet?

Paragjykimet e Audiencës
Audienca juaj preferon kryesisht përmbajtje që përforcon bindjet e saj ekzistuese. Publikimi i perspektivave të balancuara ose kritike shkakton reagime negative dhe humbje të ndjekësve.
A do ta përshtatnit përmbajtjen sipas pritshmërive të audiencës, apo do ta sfidonit atë duke ofruar këndvështrime të ndryshme?

Bibliografia

BBC. Misioni. Qasur më 28 prill 2026. https://www.bbc.com/aboutthebbc/governance/mission

Belenguer, Laura. Mini-Udhëzuesi për Gazetarinë. Valencia: Interact Office, 2023.
Këshilli i Evropës. Konventa për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore. E hapur për nënshkrim më 4 nëntor 1950. Seria e Traktateve Evropiane, nr. 5. https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights

Këshilli i Bashkimit Evropian. Udhëzimet e BE-së për të Drejtat e Njeriut mbi Lirinë e Shprehjes në Internet dhe Jashtë Tij. 12 maj 2014. https://www.consilium.europa.eu/media/z4ikxdga/eu-guidelines-human-rights-freedom-expression.pdf

Fondacioni Daphne Caruana Galizia. Raporti i ri mbi SLAPP-et tregon nevojën urgjente për legjislacion efektiv kundër SLAPP-eve. 10 dhjetor 2024. https://www.daphne.foundation/en/2024/12/10/slapp-report

Eldridge II, Scott A. Gazetaria në një Botë të Fragmentuar. New York: Peter Lang, 2025.
Fondacioni Electronic Frontier. Historia e FOIA-s. Qasur më 29 prill 2026. https://www.eff.org/issues/transparency/history-of-foia

Komisioni Evropian. Akti Evropian për Lirinë e Medias. Qasur më 29 prill 2026. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/protecting-democracy/european-media-freedom-act_en

Komisioni Evropian. Shërbimet Audiovizive dhe të Medias. Qasur më 29 prill 2026. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/audiovisual-and-media-services

Shërbimi Kërkimor i Parlamentit Evropian. Akti Evropian për Lirinë e Medias. Përmbledhje Informuese, 2022. https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733668

Komisioni për Barazi dhe të Drejtat e Njeriut. Neni 10: Liria e Shprehjes. Qasur më 29 prill 2026. https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/human-rights-act/article-10-freedom-expression

Elsevier. Pronësia e Kryqëzuar (Cross-Ownership). ScienceDirect Topics. Qasur më 29 prill 2026. https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/cross-ownership

Human Rights Watch. Iraku: Dokumentet e WikiLeaks përshkruajnë torturimin e të ndaluarve. 23 tetor 2010. https://www.hrw.org/news/2010/10/23/iraq-wikileaks-documents-describe-torture-detainees

Le Monde. Një Media e Përgjithshme dhe e Pavarur. Botuar më 28 mars 2022. https://www.lemonde.fr/en/about-us/article/2022/03/28/le-monde-a-generalist-and-independent-media_5979192_115.html

McIntyre, Lee. Mbi Dezinformimin: Si të Luftojmë për të Vërtetën dhe të Mbrojmë Demokracinë. Cambridge, MA: MIT Press, 2023.
The New York Times Company. Misioni dhe Vlerat. Qasur më 28 prill 2026. https://www.nytco.com/mission-and-values/

Kombet e Bashkuara. Deklarata Universale e të Drejtave të Njeriut. 1948. https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights